

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Π.Μ.Σ. «ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**"ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ:
ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ"**

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΞΑΝΘΟΥΛΗΣ

A.M. 7106M014

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΔΟΝΑΤΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2008-2009

«ο γαρ δικαστης βουλεται ειναι οιον δικαιον εμπυυχον»

Αριστοτέλους, Ηθικών Νικομαχείων 1132a 20

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

αρ.	Άρθρο
βλ.	Βλέπε
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
Δικαστήριο ΔΔ	Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης
εδ.	Εδάφιο
ΕΔΔΔΔ	Επιθεώρηση Δημόσιου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕ	Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΕΕΕυρΔ	Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου
ΕΕΠ	Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΕΚΑΕ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας
ΕΚΑΧ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΜΑ	Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων
Επ.	Επόμενα
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΕφημΔΔ	Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου
ΕUI	European University Institute
ibid	Όπως παραπάνω
κ.α.	Και άλλα

ΚΥΚ	Κώδικας Υπηρεσιακής Κατάστασης Υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
κ.λ.π.	Και τα λοιπά
ΝοΒ	Νομικό Βήμα
ΣυνθΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣυνθΕΚ	Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Συνθήκη της Λισαβόνας)
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ρ.	Page
παρ.	Παράγραφος
ΠΕΚ	Πρωτοδικείο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
π.χ.	Παραδείγματος χάριν
σ. – σελ.	Σελίδα/ες
στοιχ.	Στοιχείο
τευχ.	Τεύχος
τομ.	Τόμος
vol.	Volume

ΑΝΑΦΕΡΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

- F-109/05, Marcuccio κατά Επιτροπής
- F-53/06, Gualtieti κατά Επιτροπής
- F-101/05, Grünheil κατά Επιτροπής
- F-114/05, Combescot κατά Επιτροπής
- F-3/05, Schmit κατά Επιτροπής
- F-100/05, Χατζηιωαννίδου κατά Επιτροπής
- F-86/05, De Soeten κατά Συμβουλίου
- F-18/05, D κατά Επιτροπής
- F-10/06, André κατά Επιτροπής
- F-1/05, Landgren κατά ΕΙΕΕ
- F-25/05, Mc Sweeney και Armstrong κατά Επιτροπής
- F-22/05, Νεοφύτου κατά Επιτροπής
- F-122/05, Οικονομίδης κατά Επιτροπής
- F-74/05, Caldarone κατά Επιτροπής
- F-77/05, Μπαλαμπάνης και Le Douar κατά Επιτροπής
- F-1/05, Landgren κατά ΕΙΕΕ
- F-74/05, Caldarone κατά Επιτροπής
- F-44/06 και F-94/06 C και F κατά Επιτροπής
- F-125/05, Τσαρνάβας κατά Επιτροπής
- F-23/05, Giraudy κατά Επιτροπής
- F-115/05, Vienne κ.λ.π κατά Κοινοβουλίου

F-3/06, Frankin κ.λ.π κατά Επιτροπής

F-84/05, Neirinck κατά Επιτροπής

F-21/06, Da Silva κατά Επιτροπής

F-67/05, Μιχαήλ κατά Επιτροπής

F-40/05, Andreassen κατά Επιτροπής

F-89/07, Kuchta κατά ΕΚΤ

F-6/08, Blais κατά ΕΚΤ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	3
ΑΝΑΦΕΡΘΕΙΣΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ.....	5
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	11
1. ΤΟ ΝΕΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ.....	16
1.1. Εισαγωγή.....	16
1.2. Τα Αίτια που Οδήγησαν στην Ίδρυση ενός Δικαιοδοτικού Τμήματος για Υπαλληλικές Υποθέσεις.....	17
1.3. Η Πρόταση της Ομάδας Προβληματισμού.....	21
1.4. Η πρώτη Αντίδραση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.....	23
1.5. Το Ορόσημο της Συνθήκης της Νίκαιας.....	24
1.6. Η Πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.....	25
1.7. Το Σύστημα Διορισμού των Δικαστών.....	31
1.7.1. Η Προβληματική γύρω από το Κατάλληλο Σύστημα.....	31
1.7.2. Η Θέσπιση μίας Επιτροπής Αξιολόγησης.....	34
1.7.3. Η Διαπραγμάτευση στο Συμβούλιο.....	36
1.7.4. Το νέο Σύστημα διορισμού των Δικαστών.....	38
1.8. Ο Διορισμός των Πρώτων Δικαστών.....	41
1.8.1. Η Διαδικασία Αξιολόγησης των Αιτήσεων.....	41
1.8.2. Η Γνώμη της Επιτροπής Αξιολόγησης – Ο κατάλογος των 14 ^{ων}	45
1.8.3. Ο Διορισμός των Πρώτων Δικαστών από το Συμβούλιο.....	48

2. ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ	
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.....	50
2.1. Ο Κανονισμός Διαδικασίας του Δικαστηρίου.....	50
2.2. Οι Αρμοδιότητες του Δικαστηρίου.....	52
2.3. Η Σύνθεση του Δικαστηρίου – Δικαστικά Σχήματα.....	54
2.4. Ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου – Οι Πρόεδροι των Τμημάτων.....	56
2.5. Η Διάσκεψη του Δικαστηρίου.....	58
2.6. Ο Γραμματέας του Δικαστηρίου.....	58
2.7. Παραπομπή Υποθέσεων.....	61
2.8. Συνεκδίκαση Υποθέσεων.....	62
2.9. Η Εκπροσώπηση των Διαδίκων.....	63
2.10. Έδρα – Επικοινωνία – Γλωσσικό Καθεστώς.....	65
3. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ.....	67
3.1. Τα Στάδια της Διαδικασίας.....	67
3.1.1. Η Έγγραφη Διαδικασία.....	67
3.1.2. Η Προφορική Διαδικασία.....	69
3.2. Η Οργάνωση της Διαδικασίας.....	70
3.3. Τα Αποδεικτικά Μέσα.....	71
3.3.1. Η εξέταση μαρτύρων.....	73
3.3.2. Η Διεξαγωγή Πραγματογνωμοσύνης.....	73
3.4. Η Δυνατότητα Φιλικού Διακανονισμού των Διαφορών.....	74
3.5. Αναστολή της διαδικασίας.....	76
3.6. Δημοσίευση Αποφάσεων – Έκδοση Διατάξεων.....	77
3.7. Καταβολή Δικαστικών Εξόδων.....	79
3.8. Αναστολή Εκτέλεσης και Λοιπά Προσωρινά Μέτρα.....	82

3.9. Το Δικαίωμα Παρέμβασης Τρίτου.....	83
3.10. Ερήμην Αποφάσεις – Ανακοπή Ερημοδικίας.....	86
3.11. Έκτακτα Ένδικα Μέσα.....	87
3.11.1. Τριτανακοπή Αποφάσεων.....	87
3.11.2. Ερμηνεία Αποφάσεων.....	87
3.11.3. Αναθεώρηση Αποφάσεων.....	88
3.12. Αναίρεση Αποφάσεων του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης στο Πρωτοδικείο.....	88
3.12.1. Η Αίτηση Αναίρεσης.....	89
3.12.2. Η Διαδικασία Εξέτασης της Αναίρεσης από το Πρωτοδικείο.....	91
3.13. Αναπομπή Υποθέσεων από το Πρωτοδικείο στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης.....	94
3.14. Πρακτικές Οδηγίες προς τους Διαδίκους σχετικά με τη Διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης	95
3.14.1. Επί της Έγγραφης Διαδικασίας.....	96
3.14.2. Επί της Προφορικής Διαδικασίας.....	101
4. ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ 2005- 2008.....	105
4.1. 2005: Προπαρασκευαστικό Έτος.....	105
4.2. 2006: Το Πρώτο Πλήρες Έτος Λειτουργίας.....	106
4.3. 2007: Το Δικαστήριο Επιτυγχάνει τον Κανονικό Ρυθμό της Δικαιοδοτικής δραστηριότητας του.....	108
4.4. 2008: Συμπληρώνοντας 3 Έτη Λειτουργίας.....	110
4.5. Επιλογή Νομολογίας.....	111
4.5.1. Ζητήματα Νομιμότητας.....	111

4.5.2. Ζητήματα Ουσίας.....	112
5. ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΙΣΣΑΒΟΝΑΣ.....	117
6. ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ "ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ".....	120
6.1. Οριοθέτηση της Βασικής Προβληματικής.....	120
6.2. Αντανακλώντας τις Σύγχρονες Εννοιολογικές Προσεγγίσεις ως προς τον όρο «Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο».....	122
6.3. Οι Πηγές του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου.....	126
6.4. Οι Γενικές Αρχές του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου.....	130
6.5 Το Διοικητικό Δίκαιο των Κρατών-Μελών της Ε.Ε.....	133
6.6. Ευρωπαϊκός Διοικητικός Χώρος: Η άλλη Όψη του Ιδιου Νομίσματος.....	136
6.7 Πρωταρχικά Συμπεράσματα - Ζητήματα ομωνομίας.....	145
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	148
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	152

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η γέννηση κάθε νέου θεσμού είναι, συχνά, το επακόλουθο μίας δύσκολης κήσης. Μάλιστα, κατά τη διάρκεια της κήσης αυτής, εμφανίζονται, συνήθως, μία σειρά νομικών και πολιτικών επιπλοκών, γύρω από το μελλοντικό όνομα του αγέννητου θεσμικού βρέφους και ως προς την κατεύθυνση των πρώτων του βηματισμών. Με το πέρασ εϋλογου χρόνου και την ωρίμανση στην μήτρα της ακαδημαϊκής κριτικής, έρχεται η γέννα, σπάνια πρόωρη, που πάντα επιφυλάσσει εκπλήξεις, καθώς, ουδείς γνώριζε, μέχρι τότε, την ακριβή μορφή του θεσμικού εμβρύου.

Μία παρόμοια πορεία διέγραψε το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέχρι τη γέννησή του το Δεκέμβριο του 2005, η οποία θα επιχειρηθεί να περιγραφεί στην παρούσα εργασία με την προσδοκία να αποκαλύψει τα βαθύτερα αίτια και τις συνθήκες που περιβάλλουν τη σύλληψή του, υπό τη σκέψη ότι, μεταξύ άλλων, η ιστορία των θεσμών αποτελεί σημαντικό ερμηνευτικό εργαλείο για την καλύτερη κατανόηση των σύγχρονων θεσμικών φαινομένων αλλά και την ορθότερη αξιολόγηση του έργου και την εκτίμηση της μελλοντικής εξέλιξής τους.

Η ίδρυση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του τρίτου κατά σειρά δικαιοδοτικού τμήματος, μετά το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και το Πρωτοδικείο¹, αν και αρχικά, ίσως,

¹ Για μία συνοπτική αναφορά στα δικαστικά και ελεγκτικά όργανα της Ε.Ε. βλ. Skiadas D. V., “Judicial controlling and advisory institutions of the European Union”, στον τόμο Handbook of public administration and policy in the European Union, επιμέλεια M. Peter van der Hoek, Taylor & Francis, London-New York 2005, p.197-220.

αφήνει τον ερευνητή σχετικά αδιάφορο, εξ' αιτίας πιθανώς του εξειδικευμένου και λεπτομερειακού χαρακτήρα της ύλης των υποθέσεων που χειρίζεται, καθώς και του άγνωστου, για πολλούς, Κοινοτικού υπαλληλικού δικαίου, εν τέλει, αποκαλύπτει την επανάσταση που επιφέρει σε έναν ιδιαίτερα ελκυστικό, αν και ελάχιστα εξερευνημένο, για την ελληνική βιβλιογραφία, γνωστικό χώρο που χαρακτηρίζεται, αορίστως, Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο.

Το νέο της θέσπισης του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης, έγινε αποδεκτό με ιδιαίτερα θετικά σχόλια από την ακαδημαϊκή κοινότητα η οποία έσπευσε να αναγνωρίσει, ότι η δημιουργία ενός νέου δικαιοδοτικού οργάνου θα πρέπει να ειδωθεί ως μία σημαντική εξέλιξη στην κατεύθυνση της ομογενοποίησης και της διαφάνειας του Ευρωπαϊκού Δικαστικού συστήματος². Από μία συζήτηση όπως αυτή αναφορικά με την ίδρυση ενός νέου Δικαστηρίου, δεν απουσιάζουν, βέβαια, και οι πιο επιφυλακτικές σκέψεις οι οποίες προβάλλουν, μεταξύ άλλων, το επιχείρημα, ότι η θέσπιση περισσότερων δικαιοδοτικών τμημάτων ίσως να αποτελέσει απειλή, εν τέλει, για την ενότητα της ερμηνείας του Κοινοτικού Δικαίου³.

Η δομή της εργασίας εξελίσσεται σε έξι κεφάλαια.

² Capic A., "European Union Civil Service Tribunal – A coherent part of the Communities courts system", *European Law Reporter*, 3/2005, p.107-109. βλ. επίσης και τη μοναδική μονογραφία στην ελληνική βιβλιογραφία ως προς το νέο Δικαστήριο του Σκουρή Π., «Το ευρωπαϊκό υπαλληλικό δίκαιο και το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2006.

³ Skouris V., "Self-conception, challenges and perspectives of the EU Courts" in "The Future of the European Judicial system in a comparative perspective", *Nomos* 2006, Baden-Baden, σελ.27.

Το πρώτο κεφάλαιο αφιερώνεται εξ' ολοκλήρου στην ιστορική πορεία ίδρυσης του θεσμού, ξεκινώντας από τις πρώτες διατυπωθείσες σκέψεις ως προς την αναγκαιότητα ίδρυσής του και καταλήγοντας στο διορισμό των πρώτων δικαστών του νέου Δικαστηρίου, αναζητώντας παράλληλα, τα βαθύτερα αίτια και τις αφορμές που οδήγησαν στη δεδομένη χρονική στιγμή της δημιουργίας του.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στο θεσμικό πλαίσιο του Δικαστηρίου ΔΔ, επιχειρώντας να καλύψει το σύνολο των κανόνων που διέπουν την οργάνωση και τη λειτουργία του ενώ στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μία αναλυτική καταγραφή των κανόνων, που αφορούν τη διαδικασία που ακολουθείται ενώπιόν του.

Στο τέταρτο κεφάλαιο επιχειρείται η καταγραφή ενός πρώτου απολογισμού του έργου του Δικαστηρίου ΔΔ, το διάστημα 2005-2008 με αναφορά στο νομολογιακό του έργο.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, λαμβάνοντας υπόψη την προσδοκώμενη επικείμενη επικύρωση της Συνθήκης της Λισαβόνας, παρατίθεται μία συνοπτική αναφορά στις κύριες ρυθμίσεις που επιφέρει η Μεταρρυθμιστική Συνθήκη στην Κοινοτική Δικαιοσύνη.

Τέλος, το έκτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης διαθέτει, εν μέρει, τη δική του αυτοτέλεια, καθώς καταγράφεται μία σύντομη αναφορά στις σύγχρονες εννοιολογικές προσεγγίσεις του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου.

Η έρευνα της μελέτης διεξήχθη στις πανεπιστημιακές και δημόσιες βιβλιοθήκες της Ελλάδας και του Βελγίου καθώς και στη βιβλιοθήκη της

Ευρωπαϊκής Επιτροπής στις Βρυξέλες και στη βιβλιοθήκη του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Δημόσιας Διοίκησης στο Μάαστριχτ της Ολλανδίας από τον Αύγουστο 2008 έως το Μάρτιο 2009.

Είναι γνωστό, ότι κάθε εγχείρημα κρίνεται από το έργο που προσφέρει, κυρίως όμως, ίσως, από το έργο που υπόσχεται ότι θα προσφέρει. Εν προκειμένω, το νέο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης, θα κληθεί να εκπληρώσει το σκοπό του, μέσω της συνετής και έμμετρης χρήσης της εξουσίας που του απενεμήθη, μα κυρίως με την πειστική αιτιολογία των αποφάσεων του⁴. Ο αξιολογητής δεν είναι άλλος από τον τεράστιο αριθμό διαδικών, τα όργανα της Ε.Ε., 27 κράτη-μέλη και ολόκληρη η ακαδημαϊκή κριτική. Ευθύνη εμφανώς βαρύτερη από αυτή του γράφοντος την ώρα που παραδίδει την εν λόγω μελέτη.

Ο συντάκτης της παρούσας μελέτης, φέροντας τη συνολική ευθύνη του περιεχομένου της, αισθάνεται την ανάγκη να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του και από αυτό το προλογικό σημείωμα στα πρόσωπα που συνέβαλαν στην ολοκλήρωση της εργασίας αυτής. Εν προκειμένω, οφείλω βαθύτατη ευγνωμοσύνη στον Καθηγητή του τμήματος Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Δονάτο Παπαγιάννη για την ιδιαίτερη τιμή που μου απένειμε αποδεχόμενος την επίβλεψη της εν λόγω διπλωματικής εργασίας. Η εργασία αυτή εύχομαι να αποτελέσει άξιο αντιχάρισμα στην εμπιστοσύνη που μου έδειξε, επιτρέποντάς μου να αναλάβω τη μελέτη του εν

⁴ Timmermans C., "The European Union's Judicial System", *Common Market Law Review*, 41:2004, σελ. 398.

λόγω εξειδικευμένου αλλά ομολογουμένως προκλητικού θέματος. Το αποτέλεσμα δε θα μπορούσε να ήταν το ίδιο χωρίς την συνεχή και εντατική καθοδήγησή του σε κάθε στάδιο συγγραφής της εργασίας, με συνεχείς διορθωτικές παρεμβάσεις τόσο ως προς την ερευνητική μεθοδολογία όσο και ως προς την προσέγγιση του θέματος, με βάση τα ποιοτικά και ποσοτικά όρια που πρέπει να διέπουν μία διπλωματική εργασία.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω, επίσης, στην κα. Ανθή Καραγιάννη, δικηγόρο και υποψήφια διδάκτορα του Πανεπιστημίου Αθηνών, για τις πολύωρες συζητήσεις μας, στις οποίες οφείλεται και η έμπνευση της συγγραφής μέρους της μελέτης αυτής, καθώς και για την, εν συνεχεία, πολύτιμη βιβλιογραφική και πνευματική καθοδήγησή της.

Τέλος, ας μου επιτραπεί να χαρακτηρίσω τη μελέτη αυτή ως ένα ελάχιστο φόρο τιμής στη ιερή μνήμη του παππού μου, Ναπολέοντα Εμμ. Ξανθούλη, το πνευματικό έργο του οποίου συνέβαλε σιωπηρά στην ενασχόλησή μου με τον κλάδο του διοικητικού δικαίου από τα πρώτα χρόνια των σπουδών μου.

Η εν λόγω διπλωματική εργασία εκπονήθηκε για το τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, του οποίου έχω την τιμή να είμαι απόφοιτος και ειδικότερα για το Π.Μ.Σ. «Εθνική και Κοινοτική Διοίκηση».

Αθήνα, Απρίλιος 2009

1. ΤΟ ΝΕΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

1.1. Εισαγωγή

Ένα από τα σημεία ευρείας συναίνεσης στη Διακυβερνητική διάσκεψη της Νίκαιας αποτέλεσε η διαπίστωση ότι το θεσμικό σύστημα του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) αδυνατούσε να φέρει εις πέρας αποτελεσματικά το έργο που του είχε ανατεθεί λόγω υπερβολικού φόρτου εργασίας⁵. Όμως, η συζήτηση αναφορικά με την αποφόρτιση του έργου του ΔΕΚ είχε ξεκινήσει πολύ παλαιότερα, ήδη από το 1978, με συγκεκριμένες προτάσεις από τα υπόλοιπα θεσμικά όργανα⁶. Η θέσπιση του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΠΕΚ⁷), το 1989⁸ συνέβαλε σημαντικά στην

⁵ Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του ΔΕΚ για το 2003, ο μέσος χρόνος που έπρεπε να αναμένει κάποιος διάδικος προκειμένου να εκδοθεί απόφαση, ως προς ένα προδικαστικό ερώτημα, ήταν περισσότερο από δύο έτη. Μάλιστα, ο εν λόγω χρόνος αναμονής αυξήθηκε με τη διεύρυνση της ΕΕ από 15 σε 27 κράτη-μέλη σε συνδυασμό με την μεταφορά στο ΔΕΚ της πλήρους αρμοδιότητας επιδίκασης υποθέσεων του τρίτου πυλώνα (αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές και αστικές υποθέσεις).

⁶ βλ. πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την έκδοση Κανονισμού αναφορικά με την ίδρυση Διοικητικού Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕ C 225 της 22/09/1978) και τις τροποποιήσεις της Επιτροπής Προϋπολογισμών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ΕΕ C 127 της 21/05/1979).

⁷ βλ. Φραγκάκη Ν., «Το Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Η Δικαστική προστασία μετά την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη», ΕΕΕυρΔ 2:1990, σελ. 234-238, Κανελλόπουλου Π., «Το Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», Νομικό Βήμα, τόμ. 41, τεύχ. 3, Μάιος – Ιούνιος 1993, σελ.584-595., Χριστιανός Β., «Το Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και η νέα οργάνωση της Κοινοτικής Δικαιοσύνης», Ελληνική Δικαιοσύνη, τομ. 31^{ος} Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1990, σελ. 7-15.

⁸ Ειδικότερα τα άρθρα 11 και 29, Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ)

αποφόρτιση του έργου του ΔΕΚ. Όπως αποδείχτηκε, όμως, στη συνέχεια, το Δικαστικό Σύστημα της Ε.Ε. δεν είχε απλώς ανάγκη την αποφόρτιση του έργου του αλλά μία αναδιανομή ρόλων και σχέσεων προκειμένου να αντιμετωπιστούν από κοινού οι περίπλοκες νομικές αλλά και πολιτικές προκλήσεις⁹.

1.2. Τα Αίτια που Οδήγησαν στην Ίδρυση ενός Δικαιοδοτικού Τμήματος για Υπαλληλικές Υποθέσεις.

Μία από τις κύριες προτάσεις που εμφανίστηκαν και έτυχαν ευρείας αποδοχής, αποτέλεσε η ίδρυση νέων δικαιοδοτικών οργάνων, που θα επιλαμβάνονταν μέρος του έργου του ΔΕΚ και του ΠΕΚ. Ας θέσουμε όμως από την αρχή το ενδιαφέρον ερώτημα: «γιατί διακρίθηκε, περισσότερο από τις άλλες, η κατηγορία των «υπαλληλικών υποθέσεων»¹⁰ προκειμένου να αποτελέσει την «ύλη» του πρώτου δικαιοδοτικού τμήματος που συστάθηκε σύμφωνα με το αρ. 225α ΣυνθΕΚ;».

Η απορία αυτή αποκτά μεγαλύτερη σημασία καθώς, παράλληλα με την πρόταση για τη σύσταση ενός ειδικού δικαστηρίου για υπαλληλικές

⁹ Για μία γλαφυρή περιγραφή των σύγχρονων προκλήσεων που αντιμετωπίζει το ΔΕΚ βλ. το κείμενο του Weiler J. H. H, "Epilogue: The Judicial après Nice" in De Burca G. – Weiler J. H. H., "The European Court of Justice", Academy of European Law, EUI, Oxford University Press, σελ. 210-221

¹⁰ Σημαντικό μέρος των υπαλληλικών υποθέσεων αποτελούν οι υποθέσεις διοικητικής ευθύνης. Βλ. Russo Pietro, "The administrative liability of the officials of the European communities. Problems and prospects", The European Union Law Review, European Community Studies Association, Vol. 2 No. 2:1997, p.87-109

υποθέσεις, είχαν προταθεί¹¹ αρκετές κατηγορίες υποθέσεων οι οποίες φάνονταν κατάλληλες, όπως υποθέσεις αναφορικά με: α) πνευματική ιδιοκτησία, β) δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις, γ) ανταγωνισμό δ) δικαιοσύνη και εσωτερικές υποθέσεις ε) κοινωνική ασφάλεια στ) γεωργία και ζ) σήματα, σχέδια και υποδείγματα¹².

Ένας σχετικά προφανής λόγος μπορεί να ήταν ο "απολιτικός χαρακτήρας" των υποθέσεων, δεδομένου ότι οι υπαλληλικές υποθέσεις σε Ενωσιακό επίπεδο σπάνια μπορούν να προκαλέσουν ευρύτερη πολιτική διαμάχη, υποβάλλονται συνήθως κατά των οργάνων των Κοινοτήτων και αφορούν κυρίως έναν κώδικα, τον Κανονισμό Υπηρεσιακής Κατάστασης των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΚΥΚ)¹³, χωρίς την άμεση εμπλοκή των ίδιων των Κρατών-Μελών. Κυριότερη, όμως, αιτία για την επιλογή των

¹¹ βλ. ανωτέρω «Due Report», [Report by the working Party on the Future of European Communities' Court System] , January 2000, p. 31-35, Weiler J.H.H.: «The Judicial Apres Nice» στο de Burca Grainne, Weiler J.H.H «The European Court of Justice», Academy of European Law, European University Institute, Oxford University Press (OUP), 2001, p. 223 και COM (2000) 109 τελ., «Συνεισφορά της Επιτροπής στη Διακυβερνητική Διάσκεψη για τη Θεσμική Μεταρρύθμιση» p. 7

¹² Έντονη ήταν στο πρόσφατο παρελθόν η συζήτηση στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη δημιουργία ενός Δικαστηρίου Εμπορικών Σημάτων «Court for Community Trade Mark», καθώς οι στατιστικές επιβεβαιώνουν ότι το 2003 οι υποθέσεις που αφορούσαν εμπορικά σήματα αντιπροσώπευαν το 23% των υποθέσεων ενώπιον του Πρωτοδικείου. Mengozzi P., "The Judicial system of the European Community and its recent evolution", The Law and Practice of International Courts and Tribunals 5:2006, Leiden, σελ. 127.

¹³ Ο Κανονισμός Υπηρεσιακής Κατάστασης των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΚΥΚ) [Staff Regulations] και το καθεστώς που εφαρμόζεται στους λοιπούς εργαζομένους των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θεσπίστηκε με βάση τα άρθρα 2 και 3 του Κανονισμού του Συμβουλίου της 29 Φεβρουαρίου 1968 (ΕΟΚ, ΕΚΑΕ, ΕΚΑΧ) Νο. 259/68 (Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L 5, 4.3.1968, 1 Δεκεμβρίου 1972). Ο ΚΥΚ έχει αναθεωρηθεί 96

υπαλληλικών υποθέσεων φαίνεται να ήταν ο συνεχής αυξανόμενος αριθμός τους, ενώπιον του Πρωτοδικείου. Στατιστικές του Δικαστηρίου έδειξαν ότι στις 31 Δεκεμβρίου 1990, από τις 143 υποθέσεις που εκκρεμούσαν ενώπιον του ΠΕΚ, οι 63 ήταν υπαλληλικές υποθέσεις. Το 1997, μάλιστα, μετά την ένταξη της Αυστρίας, της Φιλανδίας και της Σουηδίας, ο αριθμός των υποθέσεων αυξήθηκε σε 136 από το σύνολο των 481 υποθέσεων. Έτι περισσότερο, το 2004, ο αριθμός των υπαλληλικών υποθέσεων που εκκρεμούσαν ανήλθαν στις 237 από τις 1174 υποθέσεις. Ας μην ξεχνάμε, τέλος, ότι, η ίδια η επέκταση της αρμοδιότητας του ΠΕΚ¹⁴, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τη Συνθήκη της Νίκαιας¹⁵, κατέστησε ακόμα πιο αναγκαία τη μείωση του αριθμού των υποθέσεων που αναλάμβανε. Από τα ανωτέρω στοιχεία τεκμαίρεται ότι, πράγματι, η ανάληψη των υπαλληλικών υποθέσεων από ένα ξεχωριστό

φορές και τροποποιείται επανειλημμένα με τελευταία την τροποποίηση του 2004, Κανονισμός Συμβουλίου (ΕΚ, ΕΚΑΕ) Νο. 723/2004 στις 22 Μαρτίου 2004. Για το πλήρες κείμενο του ΚΥΚ βλ. http://ec.europa.eu/civil_service/docs/toc100_en.pdf

¹⁴ βλ. αρ. 225(3) ΣυνθΕΚ όπως τροποποιήθηκε από τη Συνθήκη της Νίκαιας και Απόφαση Συμβουλίου 2004/407/ΕΚ

¹⁵ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη μεταρρύθμιση του Κοινοτικού Δικαιοδοτικού Συστήματος από τη Συνθήκη της Νίκαιας βλ. Φραγκάκη Ν., «Το Κοινοτικό Δικαιοδοτικό σύστημα μετά τη Συνθήκη της Νίκαιας», Νομικό Βήμα, τόμ. 49, τεύχος 9, Οκτώβριος 2002, σελ. 1421 επ. και Johnston A., “Judicial reform and the treaty of Nice”, *Common Market Law Review*, 38: 499-523, 2001. Επιπρόσθετα, για τις μεταρρυθμίσεις στο ΔΕΚ μετά την Συνθήκη του Μάαστριχτ βλ. Κακουρή Κ. Ν., «Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ», Το Σύνταγμα, τεύχ. 1^ο, Ιανουάριος – Μάρτιος 1993, σελ. 5-27. Για το ρόλο του ΔΕΚ μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ βλ. Παπαγιάννη Δ., «Οι αρμοδιότητες του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ», ΕΕΕυρΔ 4:2000, σελ.801-826.

δικαιοδοτικό τμήμα θα αποτελούσε ένα ουσιώδες βήμα στην κατεύθυνση αποφόρτισης του έργου του Δικαστηρίου.

Ένας λιγότερο προφανής λόγος, που συνδέεται, όμως, με τους ανωτέρω, είναι και το γεγονός, ότι οι υπαλληλικές υποθέσεις της Κοινοτικής διοίκησης δε συνδέονται, κατ' αρχήν, με το θεσμό της προδικαστικής παραπομπής¹⁶. Εν προκειμένω, η προσφυγή ενός υπαλλήλου ή οργάνου της Ε.Ε. απευθύνεται απευθείας προς το Κοινοτικό δικαιοδοτικό όργανο, χωρίς να παρεμβάλλεται η διαδικασία ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου. Αντίθετα, η δημιουργία ενός Δικαστηρίου για υποθέσεις, όπως π.χ. ανταγωνισμού, σημάτων κ.α. , είναι εύλογο ότι, μάλλον, θα επέβαλε και την ανάληψη από το νεοϊδρυθέν δικαστήριο των απαντήσεων στα προδικαστικά ερωτήματα των εθνικών δικαστηρίων, μία αρμοδιότητα ιδιαίτερα σημαντική, που μέχρι στιγμής ανήκει αποκλειστικά στο ΔΕΚ.

Οι περιστάσεις αυτές, καθώς και η επείγουσα ανάγκη ανάληψης αποφάσεων για την ίδρυση ενός δικαιοδοτικού τμήματος για υπαλληλικές υποθέσεις, όπως θα φανεί στη συνέχεια, συνέβαλαν στην επιτάχυνση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων και στην εκδήλωση της πρόθεσης των Κρατών - Μελών να συμφωνήσουν σε μία σειρά ιδιαίτερα αμφιλεγόμενων θεμάτων, όπως αυτό του διορισμού των δικαστών¹⁷.

¹⁶ Vesterdorf B., "The Community court system ten years from now and beyond: challenges and possibilities", *European Law Review*, 2003, 28 Sweet and Maxwell,σελ. 312-313.

¹⁷ Σύμφωνα με το αρ. 221 ΣυνθΕΚ, όπως τροποποιήθηκε από τη Συνθήκη της Νίκαιας, το ΔΕΚ όπως και το ΠΕΚ «αποτελείται από έναν δικαστή ανά Κράτος-Μέλος». Η ίδρυση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης (Civil Service Tribunal), του πρώτου ξεχωριστού δικαιοδοτικού

1.3. Η Πρόταση της Ομάδας Προβληματισμού

Η πρώτη επίσημη αναφορά για την ίδρυση ενός νέου δικαιοδοτικού οργάνου διατυπώθηκε στα αποτελέσματα της έκθεσης μίας ειδικής Ομάδας Προβληματισμού που συστάθηκε το Μάιο του 1999, στην οποία αναδείχθηκε ότι υπάρχουν έντονα «στοιχεία μίας σημαντικής κρίσης στο ισχύον δικαστικό σύστημα των Κοινοτήτων»¹⁸. Από την εν λόγω μελέτη, ειδικότερα, διαπιστώθηκε ότι:

α) υπάρχει μία σταθερή αύξηση του αριθμού των υποθέσεων που υποβάλλονται στα δύο Κοινοτικά Δικαστήρια,

β) ο αριθμός των υποθέσεων που περατώνονται είναι σημαντικά χαμηλότερος από τον αριθμό των νέων υποθέσεων και

γ) επιμηκύνεται η διάρκεια εξέτασης και περάτωσης των υποθέσεων.

Αυτά τα προβλήματα, κυρίως λόγω της τότε επερχόμενης διεύρυνσης

τμήματος, συνέβαλε, όπως θα φανεί στη συνέχεια, μεταξύ άλλων, στην εισροή σημαντικών υπερεθνικών στοιχείων αναφορικά με τη Σύνθεση του Δικαστηρίου.

¹⁸ βλ. «Report by the working Party on the Future of European Communities' Court System» ("The Due Report"), January 2000, p. 2. Πέντε από τα επτά μέλη της Επιτροπής που συστάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή προκειμένου να τη συμβουλευτεί σχετικά με την επερχόμενη μεταρρύθμιση ήταν πρώην μέλη του Δικαστηρίου. Από τους άλλους δύο ο ένας ήταν υψηλός αξιωματούχος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και ο άλλος κυβερνητικός αξιωματούχος. Η έκθεση της Ομάδας που διαβιβάστηκε στον Πρόεδρο της Επιτροπής στις 4 Φεβρουαρίου 2000, αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για την Επιτροπή σε πολλά σημεία των προτάσεών της.

της Ένωσης (αλλά όχι μόνο¹⁹), φαίνονταν ότι θα επεκτείνονταν παραλύοντας το δικαστικό σύστημα των Κοινοτήτων.

Μία από τις προτάσεις στις οποίες κατέληξε η ανωτέρω έκθεση ήταν ότι συγκεκριμένες κατηγορίες ειδικών υποθέσεων θα έπρεπε να τεθούν υπό ειδικούς κανόνες,

α) είτε διότι υποβάλλεται μεγάλος αριθμός υποθέσεων τέτοιας φύσης,

β) είτε διότι συνδέονται μόνο έμμεσα με το Κοινοτικό Δίκαιο

γ) είτε διότι απαιτείται η εξέτασή τους από πολύ ειδικευμένους δικαστές²⁰.

Πράγματι, στο πλαίσιο της διευρυμένης Ένωσης έπρεπε να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα του Κοινοτικού δικαιοδοτικού

¹⁹ Η διεύρυνση της Ένωσης που συνεπάγεται και αύξηση του αριθμού των υποβαλλόμενων υποθέσεων πιθανώς θα αποτελούσε ένα πολύ μικρό μέρος του προβλήματος, σίγουρα πάντως όχι το πιο σημαντικό, εάν λάβουμε υπόψη την τεράστια ύλη των υποθέσεων, την οποία πρέπει να γνωρίζει εις βάθος ο δικαστής, ύλη που αναφέρεται στο σύνολο του Ευρωπαϊκού Δικαίου, από τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη νομισματική πολιτική έως θέματα ιδιαίτερης δυσκολίας όπως η μετανάστευση, ακόμα και η ιθαγένεια. Κατά συνέπεια, η θεσμική μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος δεν αποσκοπεί μόνο στην πιο αποτελεσματική διοικητική λειτουργία των Δικαστηρίων αλλά, κυρίως, προσπαθεί να διασφαλίσει την ποιότητα της δικαιοσύνης.

Το ζήτημα του φόρτου εργασίας δεν περιορίζεται απλώς στην καθυστέρηση της έκδοσης των αποφάσεων από το ΔΕΚ και το ΠΕΚ, αν και «δικαιοσύνη καθυστερημένη θεωρείται μία μορφή αρνησιδικίας» βλ. την Υπόθεση C-185/95 P. Baustahlgewebe [1998] E.C.R., I-8417 στην οποία το ΔΕΚ αποφάσισε ότι το ΠΕΚ παραβίασε το αρ. 6 της ΕΣΔΑ εξ' αιτίας της μεγάλης καθυστέρησης έκδοσης της απόφασης στην υπόθεση αυτή. Ο χρόνος έκδοσης μίας υπόθεσης αφορά, όμως, και την ευρύτερη απονομή της δικαιοσύνης. Μία προσεκτική εξέταση της λειτουργίας των Δικαστηρίων θα αναδείκνυε ότι στην πράξη οι Δικαστές έχουν ελάχιστον χρόνο στη διάθεσή τους να εμβαθύνουν σε πολλές υποθέσεις, κυρίως σε αυτές που δεν λαμβάνουν τη θέση του Δικαστή –Εισηγητή.

²⁰ «The Due Report», *ibid* p. 29

συστήματος και η συνοχή της νομολογίας του, στοιχεία απαραίτητα για την ομοιόμορφη εφαρμογή του Κοινοτικού δικαίου σε μια περισσότερο διαφοροποιημένη Ευρώπη. Η διεύρυνση της Ένωσης, μεταξύ άλλων, θα προκαλούσε αύξηση των διαφορών τόσο από ποσοτική όσο και από ποιοτική άποψη, διότι τα δικαστήρια των Κρατών-Μελών θα έπρεπε να εξοικειωθούν με το Κοινοτικό Δίκαιο.

Η πρώτη από τις πιθανές κατηγορίες υποθέσεων που διακρίθηκε ήταν οι «υποθέσεις του προσωπικού»²¹ για τις οποίες θα έπρεπε να ιδρυθεί ένα επονομαζόμενο «διοργανικό δικαστήριο προσφυγών»²². Επιχείρημα υπέρ της θέσπισης ειδικών δικαιοδοτικών τμημάτων αποτέλεσε, επιπρόσθετα και η διαπίστωση ότι το μέτρο αυτό έχει ληφθεί από τις περισσότερες εθνικές έννομες τάξεις με επιτυχία και κατά συνέπεια, η Κοινοτική έννομη τάξη θα πρέπει και αυτή να το χρησιμοποιήσει προκειμένου να αποφορτιστεί η δικαστική λειτουργία στα πλαίσια της Ένωσης²³.

1.4. Η Πρώτη Αντίδραση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Ουσιαστική συμβολή στην υιοθέτηση της ιδέας αυτής (δηλ. της ίδρυσης διοργανικού δικαστηρίου προσφυγών) αποτέλεσε, εκτός από την ανωτέρω έκθεση, το έγγραφο της Επιτροπής της 1ης Μαρτίου 2000 με τίτλο «Συμπληρωματική Συνεισφορά της Επιτροπής στη Διακυβερνητική Διάσκεψη για τη Θεσμική Μεταρρύθμιση – Μεταρρύθμιση του Κοινοτικού

²¹ δηλ. οι υποθέσεις των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

²² «interinstitutional complaints tribunal»

²³ «The Due Report», *ibid* p. 30

Δικαιοδοτικού Συστήματος²⁴» στο οποίο διαπιστώθηκε έντονα η ανάγκη για επαναπροσδιορισμό των δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων. Η εν λόγω έκθεση, η οποία έλαβε υπόψη τα συμπεράσματα της Ομάδας Προβληματισμού που προαναφέραμε, πρότεινε, με τη σειρά της, να απαλλαγεί το Πρωτοδικείο από την εκδίκαση υποθέσεων συγκεκριμένων κατηγοριών και να ανατεθούν αυτές σε ειδικευμένα δικαστήρια. Ως προς τις υπαλληλικές υποθέσεις, η Επιτροπή, στο στάδιο αυτό, πρότεινε και αυτή τη θέσπιση ενός «Διοργανικού Τμήματος Προσφυγών» που θα είχε ως αποστολή τη συμφιλίωση των μερών πριν την έκδοση της απόφασης και στο οποίο θα παραχωρούνταν επίσης το καθεστώς του ανεξάρτητου Δικαστηρίου.

1.5. Το Ορόσημο της Συνθήκης της Νίκαιας

Οι προτάσεις αυτές, φαίνεται ότι αξιοποιήθηκαν από την Διακυβερνητική Διάσκεψη της Νίκαιας και εν τέλει, σημαντικό μέρος τους συμπεριλήφθηκε στη Συνθήκη της Νίκαιας, η οποία αναθεώρησε τη Συνθήκη περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΣυνθΕΚ)²⁵. Ειδικότερα, με την εισαγωγή του αρ. 225α (και μίας επιπρόσθετης παραγράφου στο αρ. 220) δόθηκε στο Συμβούλιο η δυνατότητα να θεσπίζει δικαιοδοτικά τμήματα

²⁴ COM (2000) 109 τελικό

²⁵ Η Συνθήκη της Νίκαιας τέθηκε σε ισχύ την 1^η Φεβρουαρίου 2003 αποτελώντας την τελευταία αναθεώρηση των Συνθηκών. ΕΕ C 80 της 10^{ης} Μαρτίου 2001.

(judicial panels) που θα προσαρτώνται στο Πρωτοδικείο²⁶ και θα αναλαμβάνουν υποθέσεις σε συγκεκριμένους τομείς. Όπως προβλέπει το αρ. 225α εδ. α' : «Το Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομόφωνα, προτάσει της Επιτροπής και μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Δικαστήριο, ή τη αιτήσει του Δικαστηρίου και μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Επιτροπή, δύνатаι να συνιστά δικαιοδοτικά τμήματα για να εκδικάζουν σε πρώτο βαθμό ορισμένες κατηγορίες προσφυγών οι οποίες ασκούνται σε συγκεκριμένους τομείς».

Εν συνεχεία, η Διάσκεψη υιοθέτησε μία δήλωση²⁷ με την οποία κάλεσε το Δικαστήριο και την Επιτροπή «να εκπονήσουν, το ταχύτερο δυνατό, σχέδιο απόφασης για τη σύσταση δικαιοδοτικού τμήματος αρμοδίου να αποφαινεται πρωτοδίκως επί των διαφορών μεταξύ των Κοινοτήτων και των υπαλλήλων τους».

1.6. Η Πρόταση της Ευρωπαϊκή Επιτροπής

Βασιζόμενη στη δήλωση της Διακυβερνητικής Διάσκεψης της Νίκαιας με την οποία την καλούσε να εκπονήσει το συντομότερο ένα σχέδιο για την ίδρυση δικαιοδοτικού τμήματος που θα αναλαμβάνει τις υπαλληλικές

²⁶ Η σχέση που διέπει τα δικαστήρια των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μπορεί να χαρακτηριστεί ως κάθετη σχέση, η οποία όμως δεν ομοιάζει με τη κάθετη διοικητική ιεραρχία, λόγω της αρχής της ανεξαρτησίας των δικαστηρίων και των δικαστών. Στην κορυφή της κάθετης αυτής ιεραρχίας μπορούμε να τοποθετήσουμε το ΔΕΚ, στη δεύτερη βαθμίδα το ΠΕΚ και στο τέλος το εξίσου, κατά τα άλλα, σημαντικό Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης. Για μία αναλυτική κατηγοριοποίηση των σχέσεων μεταξύ των δικαστηρίων, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό-διεθνές επίπεδο βλ. Rosas A., “The European Court of Justice in context: Forms and Patterns of judicial dialogue”, European Journal of Legal Studies, Vol.1 No.2, p. 6-14

²⁷ Δήλωση υπ’ αριθμόν 16 που ενσωματώθηκε στο κείμενο της Συνθήκης της Νίκαιας (ΕΕ C 80 της 10ης Μαρτίου 2001)

υποθέσεις, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε την πρότασή της στις 20 Νοεμβρίου 2003²⁸.

²⁸ COM (2003) 705 τελικό. Παράλληλα με αυτή την πρόταση, η Επιτροπή παρουσίασε στις 23.12.2008 και δυο προσχέδια απόφασης αναφορικά με την ίδρυση ενός Δικαστηρίου του Κοινοτικού Διπλώματος Ευρεσιτεχνίας (Community Patent Court). Η πρόταση αυτή βασίστηκε στη δυνατότητα που παρείχε το αρ. 229α ΣυνθΕΚ, που εισήχθη με τη Συνθήκη της Νίκαιας, δίνοντας την εξουσία στο Συμβούλιο να λάβει μέτρα όσον αφορά την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου σε υποθέσεις σχετικές με δικαιώματα ευρεσιτεχνίας. Βλ. την ιδιαίτερα κατατοπιστική μελέτη του Lavranos N., "The new specialized courts within the European judicial system", *European Law Review*, 30:2005, p.261-272. Η πρώτη πρόταση της Επιτροπής, [COM (2003) 827 τελικό] περιελάμβανε αποκλειστική δικαιοδοσία στο ΔΕΚ να χειρίζεται υποθέσεις σημάτων και ζητημάτων ευρεσιτεχνίας και την εξουσία να επιδικάζει πρόστιμα σε περιπτώσεις παραβίασης των σχετικών κανόνων. Η δεύτερη πρόταση [COM (2003) 828 τελικό], περιείχε σκέψεις ως προς την τροποποίηση των αρμοδιοτήτων του ΔΕΚ ιδρύοντας ένα νέο Δικαστήριο για υποθέσεις ευρεσιτεχνίας το αργότερο έως το 2010. Παρόλα αυτά, το Συμβούλιο, αν και είχε καταλήξει σε πολιτική συμφωνία ως προς το Κοινοτικό Δίπλωμα Ευρεσιτεχνίας το 2003 (Συμβούλιο, 7159/03, Μάρτιος 2003), τα κράτη-μέλη δεν συμφώνησαν τελικά σε ειδικότερα ζητήματα επί της ουσίας στο Συμβούλιο του Μαΐου το 2004. Το κύριο ζήτημα διαφωνίας φαίνεται να ήταν οι γλωσσικές και νομικές επιπτώσεις που θα επέρχονταν από τις «μη ακριβείς» μεταφράσεις των ευρεσιτεχνιών (βλ. Δελτίο τύπου 2583 Συνεδρίαση Συμβουλίου, Ανταγωνισμός (Εσωτερική Αγορά, Βιομηχανία και Έρευνα), Βρυξέλλες 17-18 Μαΐου 2004, 9081/1/04 REV 1. Το επόμενο βήμα έγινε από τη δημοσίευση πρότασης μίας Επιτροπής (Working Group), το Φεβρουάριο του 2004, η οποία σχηματίστηκε μετά την αποτυχία κατάληξης σε συμφωνία. Δυστυχώς, ακόμα και μετά τη νέα πρόταση, οι διαφωνίες αναφορικά με την αναγκαιότητα αλλά και τα προβλήματα της θέσπισης ενός δεύτερου μηχανισμού αναγνώρισης διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας (με δεδομένη την ισχύουσα λειτουργία του European Patent Office με έδρα το Μόναχο) φαίνεται ότι δεν ξεπεράστηκαν. Εν τέλει, λόγω της αδυναμίας σχηματισμού συναίνεσης για τον ίδιο τον Κανονισμό του Κοινοτικού Διπλώματος Ευρεσιτεχνίας, το εν λόγω σχέδιο ουδέποτε ολοκληρώθηκε μέχρι σήμερα. Για περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με το σχέδιο ίδρυσης του Community Patent Court βλ. Lenaerts K., "The Future Organization of the European Courts", *College of Europe-Research Papers in Law*, 2/2005 σελ. 11-14. και την ενδιαφέρουσα μελέτη του Ullrich H., "National, European and Community Patent Protection: Time for Reconsideration", *EUI Working Papers, Department of Law No. 2006/41*.

Η πρόταση, εν συνεχεία, μεταβιβάστηκε στο Συμβούλιο²⁹ στο οποίο τελικά συμφώνησαν τα Κράτη-Μέλη, σε επίπεδο Ομάδων Εργασίας,³⁰ στις 9 Σεπτεμβρίου 2004, μετά από οχτώ συνεδριάσεις.

Στην αιτιολογική της έκθεση η Επιτροπή αναφέρει, ότι το νέο δικαιοδοτικό όργανο που θα συσταθεί, θα κληθεί να ασκήσει τις αρμοδιότητες που ασκούσε, μέχρι τότε, το Πρωτοδικείο στον εν λόγω τομέα. Οι υποθέσεις θα εκδικάζονταν σε πρώτο βαθμό από το νέο δικαιοδοτικό όργανο με δυνατότητα αναίρεσης στο Πρωτοδικείο, σε περιπτώσεις που έπρεπε να επιλυθούν νομικά ζητήματα. Η δομή του νέου δικαιοδοτικού οργάνου θα

²⁹ Για τις αρμοδιότητες του Συμβουλίου στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων καθώς και στην παραγωγή νομοθεσίας βλ. Johnston M. T., “European Council and the Council of the European Union”, στον τόμο Handbook of public administration and policy in the European Union, επιμέλεια M. Peter van der Hoek, Taylor & Francis, London - NY 2005, p.113-147

³⁰ Οι Ομάδες Εργασίας (Working Groups) αποτελούν επικουρικά όργανα στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικότερα οι Επιτροπές αυτές (250 περίπου) αποτελούνται από εμπειρογνώμονες και αξιωματούχους των Κρατών-Μελών καθώς και έναν εκπρόσωπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Κύρια αρμοδιότητά τους είναι να μελετούν τις προτάσεις της Επιτροπής και να εκπονούν αναφορά στην οποία να διαπιστώνονται τα σημεία που έχει σχηματιστεί συναίνεση και τα σημεία στα οποία χρειάζεται περαιτέρω διαπραγμάτευση. Στη συνέχεια, οι Ομάδες Εργασίας υποβάλλουν την αναφορά τους στην Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων (EMA) που προσπαθεί με τη σειρά της να επιτύχει συναίνεση στα σημεία που επικρατεί ακόμη διαφωνία. Εφόσον συναίνεση δεν επιτευχθεί σε όλο το σχέδιο τότε τη σειρά λαμβάνει, σε τελικό βαθμό, το Συμβούλιο, σε επίπεδο Υπουργών, το οποίο θα έχει και τον τελευταίο λόγο για την υιοθέτηση ή μη της πρότασης. Περισσότερες λεπτομέρειες για τη διαθεσμική συνεργασία των οργάνων της Ε.Ε. βλ. μεταξύ άλλων Craig Paul, De Burca, «EU Law, Texts Cases and Materials», third edition, Oxford University Press, 2003, p. 165-166. Για το εσωτερικό διοικητικό σύστημα της Επιτροπής βλ. Bauer M.W., “The European Commission”, στον τόμο Handbook of public administration and policy in the European Union, επιμέλεια M. Peter van der Hoek, Taylor & Francis, London-New York 2005, p.149-176.

ακολουθούσε τον τρόπο σύστασης του Πρωτοδικείου³¹ με σημαντικές, όμως, διαφορές που θα βασιζόνταν τόσο στις ιδιαιτερότητες των διαφορών της δημόσιας διοίκησης όσο και στην πείρα που είχε αποκτηθεί σε αυτόν τον τομέα. Οι κυριότερες καινοτομίες της πρότασης σε σύγκριση με τις ιδρυτικές διατάξεις του ΠΕΚ, όπως αυτές αναφέρθηκαν στην πρόταση της Επιτροπής, ήταν οι εξής:

Πρώτον, εγκαταλείπεται το σύστημα «ένας δικαστής ανά κράτος-μέλος» και υιοθετείται στη θέση του ένα δικαστικό σώμα 6 μελών³², το οποίο θα συνεδριάζει, κατά κύριο λόγο, σε τριμελείς συνθέσεις, σώμα αντιπροσωπευτικό, αναφορικά με τον φόρτο εργασίας του νέου δικαιοδοτικού οργάνου (δηλ. 120 περίπου υποθέσεις ανά έτος).

Δεύτερον, στο μέτρο της εγκατάλειψης του ανωτέρω μοντέλου σύνθεσης (βλ. ένας δικαστής ανά κράτος-μέλος), κρίνεται αναγκαία η θέσπιση μίας ειδικής διαδικασίας διορισμού των δικαστών που θα απαρτίσουν το νέο δικαστικό όργανο. Οι δικαστές θα διορίζονται για περίοδο 6 ετών από το Συμβούλιο, μεταξύ των υποψηφίων που προτείνονται από τα Κράτη-Μέλη, κατόπιν διαβούλευσης με την Επιτροπή. Κάθε τρία έτη θα γίνεται μερική ανανέωση ενώ τα απερχόμενα μέλη θα μπορούν να διορίζονται εκ νέου. Η

³¹ βλ. απόφαση 88/591 για την ίδρυση του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕ L 319 της 25.11.1988), που εφεξής επαναλαμβάνεται στο Πρωτόκολλο για τον Οργανισμό του Δικαστηρίου, το οποίο επισυνάπτεται στις Συνθήκες ΕΕ, ΕΚ και ΕΚΑΕ.

³² Ο συγκεκριμένος αριθμός επιλέχθηκε ως ο πλέον κατάλληλος, διότι, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της Επιτροπής, μία ενδεχόμενη πενταμελής σύνθεση θα έπρεπε να συνεδριάζει σε μόνιμη βάση. Επιπρόσθετα, σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να είναι δυνατή η αντικατάσταση του κωλυόμενου δικαστή.

νέα διαδικασία διορισμού περιλαμβάνει τη σύσταση Επιτροπής από επτά προσωπικότητες που επιλέγονται μεταξύ των πρώην μελών του Δικαστηρίου και του Πρωτοδικείου και νομομαθών αναγνωρισμένου κύρους, η οποία θα γνωμοδοτεί για την επάρκεια των υποψηφιοτήτων, πριν από την απόφαση διορισμού και θα εκδίδει κατάλογο με διπλάσιο αριθμό υποψηφίων από αυτόν που προβλέπεται να διοριστούν από το Συμβούλιο³³.

Τρίτον, θεσπίζονται ειδικές ρυθμίσεις αναφορικά με την απλοποίηση των διαδικασιών ενώπιον του νέου Δικαστηρίου, καθώς και το διακανονισμό των δικαστικών εξόδων. Πιο συγκεκριμένα, εισάγεται η δυνατότητα ταχύτατων διακανονισμών μέσω γραπτών υπομνημάτων, χωρίς την διενέργεια της προφορικής διαδικασίας, εφόσον το επιτρέπει η φύση της υπόθεσης, ενώ θεσπίζονται ευνοϊκές ρυθμίσεις για την προώθηση φιλικών διακανονισμών.

Η πρόταση της Επιτροπής αναφέρεται στην προσάρτηση ενός δικαιοδοτικού τμήματος στο Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που θα αποφαινεται επί των διαφορών των υπαλλήλων της δημόσιας διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το νέο δικαιοδοτικό τμήμα θα καλείται εφεξής «Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης» και θα εδρεύει στο Πρωτοδικείο³⁴. Στις ειδικές παρατηρήσεις της πρότασης γίνεται αναφορά τόσο στην επιλογή του

³³ Η διαδικασία διορισμού του νέου δικαιοδοτικού οργάνου, στην πραγματικότητα, ακολουθεί τις διατάξεις του Σχεδίου Συνθήκης για τη Θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης και ειδικότερα τα αρ.ΙΙΙ-260 και ΙΙΙ-261

³⁴ Δυνάμει του άρ. 1 της απόφασης για την έδρα των οργάνων, της 12.12.1992, το ΔΕΚ και το ΠΕΚ έχουν την έδρα τους στο Λουξεμβούργο (Συλλογή Συνθηκών, Έκδοση 1999, Τόμος Ι, Τεύχος Ι, σ. 795).

όρου «προσαρτάται»³⁵ όσο και του όρου «Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης»³⁶. Ως προς το όνομα του νέου οργάνου η Επιτροπή παραθέτει απόσπασμα της τελικής έκθεσης του Κύκλου Συνδιάσκεψης της 25^{ης} Μαρτίου για το Δικαστήριο³⁷: «...Θα μπορούσε να διατηρηθεί η παρούσα ονομασία (δικαιοδοτικό τμήμα)[judicial panel], χωρίς αυτό να εμποδίζει τα τμήματα[panels] να καλούνται «δικαστήρια»[courts], όπως στην περίπτωση του «Δικαστηρίου του Κοινοτικού διπλώματος εφευρεσιτεχνίας»[Community Patent Court], σύμφωνα με την πολιτική συμφωνία στην οποία κατέληξε το Συμβούλιο στις 3 Μαρτίου 2003. Ωστόσο, θα ήταν ίσως σκοπιμότερο να αποκαλούνται «ειδικευμένα δικαστήρια»[special courts]. Η ονομασία αυτή θα παρουσίαζε το πλεονέκτημα να αποφεύγεται, σε ορισμένες γλώσσες, η σύγχυση με τα «τμήματα»[Chambers], τα οποία είναι δυνατόν να συσταθούν από το Δικαστήριο (ή το Πρωτοδικείο) για την εκδίκαση ορισμένων ειδικών περιπτώσεων, όπως στην περίπτωση των ανώτατων δικαστηρίων των κρατών μελών».

Εν τέλει, η επίσημη ονομασία του νέου δικαιοδοτικού οργάνου αποφασίστηκε να είναι «Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης», όρος οποίος στην αγγλική γλώσσα αποδόθηκε ως «Civil Service Tribunal», χρησιμοποιώντας τον όρο «tribunal» και όχι «court» ή «chamber», προκειμένου να δηλωθεί ότι πρόκειται για εξειδικευμένο δικαστήριο.

³⁵ Ο όρος απορρέει από το άρ. 220 εδ. 2 της ΣυνθΕΚ καθώς και στη διατύπωση του αρ. 1 της απόφασης 88/591 του Συμβουλίου, της 24.10.1988 για την ίδρυση του ΠΕΚ.

³⁶ Ο όρος εμπνέεται από τις εργασίες της Συνέλευσης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης, βλ. σχέδιο Συντάγματος (CONV 850/03 της 18.07.2003 και ειδικότερα τα αρ. I-28 παρ. 1 και III-264 τα οποία δεν αναφέρονται, όμως, σε «δικαιοδοτικά τμήματα αλλά σε ειδικά δικαστήρια»

³⁷ CONV 636/03- Κύκλος I-13-, σημείο 15.

1.7. Το Σύστημα Διορισμού των Δικαστών

1.7.1 Η Προβληματική γύρω από το Κατάλληλο Σύστημα

Τα δύο βασικά κριτήρια που πρέπει, εν γένει, να συντρέχουν σε κάθε σύστημα διορισμού δικαστών είναι η «ανεξαρτησία» και η «ικανότητα»³⁸. Κατά συνέπεια, το αρ. 225α εδ. 4 της ΣυνθΕΚ δηλώνει ότι: *«Τα μέλη των δικαιοδοτικών τμημάτων επιλέγονται μεταξύ προσώπων που παρέχουν πλήρη εγγύηση ανεξαρτησίας και έχουν την απαιτούμενη ικανότητα για την άσκηση δικαστικών καθηκόντων»*. Δεν πρέπει να λησμονηθεί, όμως, ότι ο στόχος κάθε Διεθνούς Δικαστηρίου είναι, κυρίως, το να αποτελείται από σώμα ανεξάρτητων μελών παρά αντιπροσώπων των κρατών-μελών. Όπως είναι φυσικό, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, συνδυάζονται, ταυτόχρονα, πολιτικά και νομικά στοιχεία, που σκοπό έχουν να αποκλείσουν, στο μέτρο του δυνατού, την επιρροή των κρατών-μελών³⁹.

³⁸ Κακουρή Κ. Ν., «Η αποστολή του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και το ήθος του Δικαστού», Νομικό Βήμα, τόμ. 40, τεύχ. 3, Μάιος – Ιούνιος 1992, σελ. 461 όπου ο συγγραφέας τονίζει ότι «το εϋρος της εξουσίας δοκιμάζει το ήθος του Δικαστηρίου ως σώματος...η ευθύνη βαρειά, η χάραξη της πορείας δύσκολη, ώστε το ΔΕΚ να επιτελέσει με επιτυχία την αποστολή του, η οποία θα ήταν επιτυχία του οράματος της Ενωμένης Ευρώπης». Και στη συνέχεια υπενθυμίζει στη σελ. 465 «...γύρω από το τραπέζι της διάσκεψης του Δικαστηρίου είναι παρόντα όλα όσα συμβιώνουν και συγκρούονται μες την ψυχή του Δικαστή... και επίσης να θυμίσω ότι η ουδετερότητα και η ανεξαρτησία του δικαστή δεν είναι άδεια, κενή, αλλά μεστή. Κι ας λένε μερικοί ότι αποκλείοντας από τον δικαστή τον υποκειμενισμό, τον καθιστάς απλό μηχάνημα».

³⁹ Martins A., “Size and composition of highest Courts – Selection of Judges”, in “The future of the European Judicial system in a comparative perspective”, Nomos 2006, Baden-Baden, Germany, σελ. 207.

Ο παραδοσιακός τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνεται αυτό στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ότι, από συνθήκη, οι υποψήφιοι για διορισμό στο ΔΕΚ ή το ΠΕΚ υποδεικνύονται από τα Κράτη-Μέλη. Οι διορισμοί γίνονται, στη συνέχεια, με τη γενική συναίνεση των κυβερνήσεων των Κρατών-Μελών. Στην πράξη, βέβαια, τα Κράτη-Μέλη δεν αμφισβητούν ποτέ, ανοιχτά, τον υποψήφιο που έχει προταθεί από κάποιο άλλο Κράτος-μέλος⁴⁰. Το ΔΕΚ αποτελείται από ένα δικαστή ανά Κράτος-Μέλος και το ΠΕΚ έχει «τουλάχιστον» ένα δικαστή ανά Κράτος-Μέλος. Αποτελεί σήμερα, μάλλον, θέση κοινής αποδοχής, ότι η εκπροσώπηση κάθε εθνικής έννομης τάξης είναι επιθυμητή προκειμένου να διασφαλιστεί, ότι κάθε νομική παράδοση μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη της νομολογίας του Δικαστηρίου, καθώς και στην τήρηση της νομολογίας του Δικαστηρίου από τα εθνικά Δικαστήρια⁴¹. Βέβαια, η πλουραλιστική εκπροσώπηση διαφορετικών νομικών συστημάτων δεν ταυτίζεται αναγκαστικά με το σύστημα "ένας δικαστής ανά κράτος-μέλος". Κάθε διεθνές δικαστήριο, το οποίο προσδοκεί να αποτελείται από λιγότερους από έναν δικαστή ανά Κράτος-Μέλος, πρέπει να έχει ένα μηχανισμό, ο οποίος να αντιμετωπίζει το γεγονός, ότι σε κάποια περίπτωση στο μέλλον, αναπόφευκτα, κάποια Κράτη-Μέλη δε θα έχουν τον «δικό τους» δικαστή στην έδρα. Το διεθνές περιβάλλον έχει αποδείξει ότι υπάρχουν

⁴⁰ Για μία αληθινά διεισδυτική ματιά στις προσωπικότητες που συνέθεσαν από την πρώτη στιγμή το ΔΕΚ καθώς και τους ανάλογους πολιτικούς συμβιβασμούς που οδήγησαν κάθε φορά στη νέα σύνθεση του δικαστηρίου βλ. την πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη του Kenney S. J., "The members of the Court of Justice of the European Communities", *Columbia Journal of European Law*, Vol.5 No.1 1998/99, p. 101-133.

⁴¹ Due Report, *ibid* p. 46.

διαφορετικοί τρόποι για να λειτουργήσει αυτή η ρύθμιση⁴², η οποία αποτέλεσε και μία από τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι διαπραγματευτές κατά τη σύνταξη του σχεδίου Απόφασης του Συμβουλίου με το οποίο θα ιδρύονταν το «Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης».

Η διάρκεια της θητείας των δικαστών και η δυνατότητα επαναδιορισμού τους, επιδρά στην ποιότητα και την ανεξαρτησία του Δικαστηρίου. Ένα επιχείρημα υπέρ της μη ανανεώσιμης θητείας είναι ότι εξαλείφει κάθε πιθανότητα επηρεασμού των δικαστών για έκδοση αποφάσεων προς μία συγκεκριμένη κατεύθυνση, κατά τη διάρκεια της θητείας τους, προκειμένου να διασφαλίσουν την υποψηφιότητα της δεύτερης επανεκλογής τους⁴³. Παρόλα αυτά, εάν οι διορισμοί γίνονται άπαξ χωρίς τη δυνατότητα ανανέωσης της θητείας, στην περίπτωση αυτή είναι προτιμότερη η επέκταση της θητείας, έτσι ώστε να διασφαλιστεί η συνοχή και η σταθερότητα της σύνθεσης του Δικαστηρίου, καθώς και να δοθεί η δυνατότητα στους δικαστές να αναπτύξουν και να εδραιώσουν τη γνώση τους επάνω στο καθήκον τους⁴⁴.

⁴² Ένα παράδειγμα είναι η εκλογή των δικαστών στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης (International Court of Justice), που διενεργείται σύμφωνα με ιδιαίτερα λεπτομερή διαδικασία. (βλ. αρ. 2-33 του Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου).

⁴³ Από την άλλη πλευρά, πρέπει να σημειωθεί, ότι στο σύστημα κατά το οποίο το Δικαστήριο δεν αποτελείται από ένα δικαστή ανά Κράτος-Μέλος, εφόσον το κάθε Κράτος-Μέλος δεν υποδεικνύει έναν υποψήφιο, η φιλοδοξία της διασφάλισης της υποψηφιότητας του για επανεκλογή απασχολεί αισθητά λιγότερο το Δικαστή.

⁴⁴ Hanzel C., «Establishment of the European Union Civil Service Tribunal», *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 5:276-277, Leiden, The Netherlands, 2006

1.7.2. Η Θεσπίση μίας Επιτροπής Αξιολόγησης

Το καθεστώς της παραδοσιακής Κοινοτικής μεθόδου κατά την οποία οι υποψήφιοι για διορισμό θα έπρεπε να υποδειχθούν από τα Κράτη-Μέλη διατηρήθηκε στην πρόταση της Επιτροπής. Παρόλα αυτά, η Επιτροπή θεώρησε, επίσης, ότι είναι αναγκαίο να θεσπισθεί μία Επιτροπή Αξιολόγησης, προκειμένου να λειτουργήσει επικουρικά προς το Συμβούλιο, αναφορικά με την διαδικασία λήψης απόφασης, πρόταση η οποία φαίνεται ότι σχηματίστηκε στη Συνέλευση για το Μέλλον της Ευρώπης.

Στον Κύκλο Συζητήσεων αναφορικά με το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ως μέρος της Συνέλευσης, είχε προταθεί ότι θα έπρεπε να θεσπιστεί ένα «τμήμα αξιολόγησης»(assessment panel) με καθήκον να εκδίδει γνωματεύσεις για την καταλληλότητα των υποψηφίων να εκτελέσουν τα καθήκοντα του Δικαστή ή του Εισαγγελέα. Το τμήμα αυτό θα μπορούσε να αποτελείται από πρώην μέλη του Δικαστηρίου και εκπροσώπους των εθνικών ανωτάτων Δικαστηρίων και παράλληλα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο⁴⁵ εκτίμησε ότι το εν λόγω τμήμα αξιολόγησης θα μπορούσε να συνδεθεί με τη διαδικασία⁴⁶. Η πρόταση αυτή φαίνεται ότι ενέπνευσε τη σύσταση της Ομάδας Προβληματισμού (Due Report) το 2000, κατά την οποία, ενώ οι διορισμοί των δικαστών στο ΔΕΚ και το ΠΕΚ θα έπρεπε να συνεχιστούν να

⁴⁵ Για αναλυτική περιγραφή του ρόλου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο θεσμικό οικοδόμημα της ΕΕ, βλ. Varela D., "The European Parliament", στον τόμο Handbook of public administration and policy in the European Union, επιμέλεια M. Peter van der Hoek, Taylor & Francis, London-New York 2005, p.177-195

⁴⁶ Αναφορά του Antonio Vitorino, Προέδρου του Κύκλου Συζήτησης (Κύκλος 1 – WD 08), σελ. 2

διενεργούνται από τα Κράτη-Μέλη, θα έπρεπε να θεσπιστεί «μία γνωμοδοτική επιτροπή αποτελούμενη από ανεξάρτητους νομικούς με υψηλά προσόντα, προκειμένου να επιβεβαιώσει τη νομική επάρκεια των υποψηφίων⁴⁷. Διαφορετικά, θα ήταν υπαρκτός ο κίνδυνος τα Κράτη-Μέλη να αλληλο-απορρίπτουν της υποψηφιότητές τους, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τα τεχνικά προσόντα που απαιτούνται για την θέση του Δικαστή και παράλληλα θα παρείχετο η δυνατότητα στις κυβερνήσεις των Κρατών-Μελών να υποδεικνύουν υποψηφίους με βάση πολιτικά ή άλλα κριτήρια⁴⁸.

Όταν η Επιτροπή παρουσίασε την πρότασή της αναφορικά με το «Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης», η Συνέλευση για το Μέλλον της Ευρώπης είχε ήδη ολοκληρώσει τις εργασίες της και είχε προτείνει να συμπεριληφθεί μία διάταξη στο Σχέδιο Συνθήκης για τη Θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης (αρ.ΙΙΙ-262) με την οποία:

«Δημιουργείται επιτροπή με σκοπό την παροχή γνωμοδοτήσεων σχετικά με την επάρκεια των υποψηφίων για την άσκηση των καθηκόντων του δικαστή και του γενικού εισαγγελέα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και του Τακτικού Δικαστηρίου, πριν από τη σχετική απόφαση των κυβερνήσεων των κρατών μελών σύμφωνα με τα αρ. ΙΙΙ-260 και ΙΙΙ-261.

Η Επιτροπή αυτή αποτελείται από επτά προσωπικότητες που επιλέγονται μεταξύ των πρώην μελών του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και του Τακτικού Δικαστηρίου, των μελών των εθνικών ανώτατων δικαστηρίων και νομομαθών αναγνωρισμένου κύρους, ένας εκ των οποίων προτείνεται από το Ευρωπαϊκό

⁴⁷ Due Report, *ibid* p. 51

⁴⁸ Hazel Cameron, *ibid.*, 277-278

Κοινοβούλιο. Το Συμβούλιο των Υπουργών εκδίδει ευρωπαϊκή απόφαση που θεσπίζει τους κανόνες λειτουργίας της επιτροπής αυτής καθώς και ευρωπαϊκή απόφαση που διορίζει τα μέλη της. Αποφασίζει κατόπιν πρωτοβουλίας του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου».

Είναι προφανές ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, βασίστηκε επάνω στη διάταξη αυτή προκειμένου να διατυπώσει την πρότασή της, η οποία όμως διαφέρει από το αρ. III-262 του προσχεδίου Συντάγματος σε δύο σημεία. Πρώτον, πρότεινε ότι το «τμήμα»(panel) [τώρα η «Επιτροπή»] μπορούσε να συμπεριλάβει στην γνωμοδότησή της έναν κατάλογο υποψηφίων και δεύτερον, διαφοροποίησε τη σύνθεση της Επιτροπής στην οποία δεν συμπεριλαμβάνονται πλέον μέλη των εθνικών ανωτάτων δικαστηρίων ή μέλη προτεινόμενα από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

1.7.3. Η Διαπραγμάτευση στο Συμβούλιο

Η διαπραγμάτευση που ακολουθήθηκε της πρότασης της Επιτροπής με σκοπό να επιτευχθεί ένας ικανοποιητικός συμβιβασμός διεξήχθη καθ' όλη τη διάρκεια της Ιταλικής, της Ιρλανδικής και της Ολλανδικής Προεδρίας της Ε.Ε.. Παρόλο που εμφανίστηκαν επιφυλάξεις, από κάποιες πλευρές, αναφορικά με την αναγκαιότητα της Επιτροπής Αξιολόγησης και διαφορετικές απόψεις για τον ρόλο που θα πρέπει να της δοθεί, δεν αμφισβητήθηκε από κανένα μέρος, ανοιχτά, ότι θα έπρεπε να θεσπιστεί κάποιο ανεξάρτητο σώμα για να αξιολογεί τους υποψηφίους για διορισμό (δεδομένου μάλιστα ότι ένα πανομοιότυπο σύστημα είχε υιοθετηθεί από το σχέδιο Συνταγματικής Συνθήκης, όπως προαναφέρθηκε).

Το κύριο σημείο διαμάχης ήταν ο τρόπος με τον οποίο θα παρουσίαζαν τα Κράτη-Μέλη τους υποψηφίους τους, δεδομένου του μικρού αριθμού των δικαστών που θα διοριζονταν. Θα έπρεπε όλα τα Κράτη-Μέλη να έχουν το δικαίωμα να προτείνουν έναν υποψήφιο για τη θέση του δικαστή; Με ποια κριτήρια θα αποφάσιζε το Συμβούλιο ως προς τις προσωπικότητες που εν τέλει θα διοριζονταν; Μήπως, το δικαίωμα να παρουσιάσουν ένα υποψήφιο θα έπρεπε να δίνεται στα Κράτη-Μέλη με εναλλαγή(rotation); Με ποιο κριτήριο θα μπορούσε να οριστεί αυτή η εναλλαγή; - με αλφαβητική σειρά ή μήπως με την κατηγοριοποίηση των Κρατών-Μελών σε περιφερειακές ομάδες⁴⁹; Από την άλλη, η Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας δεν προέβλεπε σε κάποια διάταξη τη δυνατότητα οι υποψήφιοι να υποδεικνύονται ή να παρουσιάζονται από τα Κράτη-Μέλη. Μήπως, εν τέλει, η δυνατότητα, όσων επιθυμούν να υποβάλλουν άμεσα και κατ' ιδίαν την υποψηφιότητά τους, θα έλκυε το ενδιαφέρον δικαστών με υψηλά προσόντα και κύρος;

Όσοι ήταν υπέρ της διατήρησης ενός συστήματος κατά το οποίο τα Κράτη-Μέλη θα ήταν αρμόδια να υποδείξουν τους υποψήφιους, υποστήριξαν ότι, εναλλάσσοντας το δικαίωμα της παρουσίασης υποψηφίων υπό μία προκαθορισμένη σειρά, θα διασφάλιζε τη σε βάθος χρόνου ισότιμη

⁴⁹ Για περαιτέρω πληροφόρηση ως προς τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών προκειμένου να επηρεάσουν την ανεξαρτησία του έργου των Κοινοτικών Δικαστηρίων τόσο μέσω των δικαστών-εθνικών εκπροσώπων τους όσο και μέσω των δικονομικών διαδικασιών βλ. την αναλυτική μελέτη του Granger M.-P. F., "When governments go to Luxemburg...: the influence of governments on the Court of Justice", *European Law Review*, 29:2004, p.3-31

εκπροσώπηση των Κρατών-Μελών και των εθνικών έννομων τάξεών τους, απομακρύνοντας κάθε πολιτικό στοιχείο από την επιλογή του δικαστή. Ακόμα και σε ένα μικρό Δικαστήριο όπου θα μπορούσε σε κάθε περίπτωση να υπάρχουν λιγότεροι δικαστές από τον αριθμό των κρατών-μελών, με την πάροδο του χρόνου, ο παραδοσιακός κανόνας «ένας δικαστής ανά Κράτος-Μέλος» θα διατηρούταν. Παρόλα αυτά, η δυνατότητα επίτευξης συμβιβασμού ανάμεσα στη θέση αυτή και το σύστημα της άμεσης υποβολής υποψηφιότητας την οποία υποστήριζε και η πλειοψηφία των Κρατών-Μελών, ήταν μια δύσκολη υπόθεση.

1.7.4. Το Νέο Σύστημα Διορισμού των Δικαστών

Ο τελικός συμβιβασμός, σχεδιασμένος από την Ολλανδική Προεδρία, που διατήρησε το κεντρικό πλαίσιο της πρότασης της Επιτροπής, περιέλαβε, για πρώτη φορά στην Ευρωπαϊκή δικαιοδοτική αρχιτεκτονική, ένα σύστημα άμεσης υποβολής υποψηφιοτήτων. «Κάθε πρόσωπο το οποίο έχει την υπηκοότητα της Ένωσης [και παρέχει πλήρη εγγύηση ανεξαρτησίας και έχει την απαιτούμενη ικανότητα για την άσκηση των δικαστικών καθηκόντων]⁵⁰ δύναται να υποβάλλει την υποψηφιότητά του»⁵¹. Το σύστημα αυτό μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας ανοιχτός και αντικειμενικός διαγωνισμός, διότι, κάθε ένας που θεωρεί ότι πληροί τα σχετικά κριτήρια, έχει τη δυνατότητα να κάνει αίτηση για τη θέση του δικαστή. Το Συμβούλιο, αποφασίζοντας με ειδική

⁵⁰ Αρ. 225α παρ. 4 ΣυνθΕΚ και αρ. 140β, παρ. 4 ΕΚΑΕ

⁵¹ Απόφαση του Συμβουλίου 2004/752 της 2ας Νοεμβρίου 2004, αρ. 3 παρ. 2. παραρτήματος Ι

πλειοψηφία και κατόπιν συστάσεως του Δικαστηρίου, ορίζει τις διαδικασίες εξέτασης και υποβολής των υποψηφιοτήτων. Στη συνέχεια, η Επιτροπή Αξιολόγησης την οποία προαναφέραμε⁵² συντάσσει γνωμοδότηση σχετικά με την επάρκεια των υποψηφίων για την άσκηση των καθηκόντων του δικαστικού λειτουργού του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης και την συνοδεύει με κατάλογο υποψηφίων, οι οποίοι διαθέτουν την πλέον κατάλληλη, υψηλού επιπέδου πείρα. Ο κατάλογος αυτός πρέπει να περιλαμβάνει αριθμό υποψηφίων τουλάχιστον διπλάσιο του αριθμού των δικαστών που πρόκειται να διοριστούν από το Συμβούλιο⁵³. Στην τελική φάση, το Συμβούλιο διορίζει τους επιλεγέντες δικαστές, μεριμνώντας ώστε να είναι ισορροπημένη η σύνθεση του Δικαστηρίου και να στηρίζεται στην ευρύτερη δυνατή γεωγραφική βάση μεταξύ υπηκόων των Κρατών-Μελών, συμπεριλαμβάνοντας, στο μέτρο του δυνατού, τα κυριότερα νομικά συστήματα⁵⁴.

Η συμφωνία των Κρατών-Μελών, επί του συμβιβασμού αυτού, οφείλεται σε πολλούς λόγους. Πρώτον, όπως προβλέπεται και από την ΣυνθΕΚ(αρ. 225α παρ. 1), ήταν πρόδηλο ότι το Συμβούλιο θα λάμβανε τον τελευταίο λόγο, ως προς το διορισμό των δικαστών, αποφασίζοντας με ομοφωνία. Συνεπώς, το Συμβούλιο ήταν αρμόδιο να διαφυλάξει την πολιτική

⁵² Η Επιτροπή Επιλογής όπως είχε προτείνει και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή «αποτελείται από επτά προσωπικότητες που επιλέγονται μεταξύ των πρώην μελών του Δικαστηρίου και του Πρωτοδικείου και νομομαθών αναγνωρισμένου κύρους». βλ. Απόφαση του Συμβουλίου 2004/752 αρ. 3 παρ.3

⁵³ *ibid.* αρ. 3 παρ. 4

⁵⁴ *ibid.* αρ. 3 παρ. 1

και γεωγραφική ισορροπία μεταξύ των διαφορετικών Κρατών-Μελών και των έννομων τάξεων. Δεύτερον, η εναλλακτική λύση, κατά την οποία το δικαίωμα υποβολής υποψηφιοτήτων εναλλάσσεται μεταξύ των Κρατών-Μελών, θα σήμαινε ότι μερικά Κράτη-Μέλη θα όφειλαν να περιμένουν έως και 21 χρόνια προκειμένου να έρθει η σειρά τους να υποβάλλουν έναν υποψήφιο δικαστή. Το σύστημα αυτό, φαίνεται ότι δε θα μπορούσε να διασφαλίσει το υψηλό επίπεδο προσόντων των υποψηφίων, εκτός εάν η Επιτροπή Επιλογής λάμβανε το θαρραλέο πολιτικό βήμα να δηλώσει ότι κάποιος υποψήφιος, ο οποίος προτάθηκε από ένα συγκεκριμένο Κράτος-Μέλος δεν πληρούσε τα σχετικά κριτήρια διορισμού.

Επιπλέον, κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων, καταγράφηκε στην απόφαση, μέσω πολιτικής δήλωσης, ότι αυτός ο μηχανισμός διορισμού δε θα αποτελούσε προηγούμενο για άλλα δικαιοδοτικά όργανα ή άλλους δικαστικούς διορισμούς κάποιας άλλης περίπτωσης⁵⁵.

⁵⁵ Σύμφωνα με τη δήλωση που αναγράφηκε στα πρακτικά του Συμβουλίου αναφορικά με την υιοθέτηση της Απόφασης 2004/752 «Το Συμβούλιο αντιλαμβάνεται ότι το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης θα ασχοληθεί με ιδιαίτερα εξειδικευμένες υποθέσεις και ότι η επιβολή των αποφάσεών του θα αφορά μόνο το νομικό καθεστώς των αξιωματούχων και των άλλων υπαλλήλων των Κοινοτήτων. Υπό αυτές τις συνθήκες, οι διαδικασίες που έχουν υιοθετηθεί αναφορικά με το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης δε δεσμεύουν αυτές που μπορεί να αποφασιστούν για άλλα δικαιοδοτικά όργανα στο μέλλον».

Ο αριθμός των δικαστών στο Δικαστήριο όπως διαμορφώθηκε μετά τον τελικό συμβιβασμό αυξήθηκε από έξι⁵⁶ σε επτά⁵⁷. Οι δικαστές θα διορίζονται για περίοδο έξι ετών, με δυνατότητα ανανέωσης της θητείας τους⁵⁸. Επιπρόσθετα, υιοθετήθηκε ένα σύστημα μερικής ανανέωσης της σύνθεσης του Δικαστηρίου, κατά το οποίο, αμέσως μετά την ορκωμοσία όλων των δικαστών του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο πρόεδρος του Συμβουλίου επιλέγει με κλήρο τρεις δικαστές του Δικαστηρίου αυτού, η θητεία των οποίων θα λήξει, μετά το πέρας των τριών πρώτων ετών.

Οι εκ νέου διορισμοί (και μερική ανανέωση της σύνθεσης του Δικαστηρίου) θα πρέπει να περάσουν μέσω της Επιτροπής Επιλογής, δηλαδή μέσω της ανοιχτής πρόσκλησης για υποβολή υποψηφιοτήτων, τη δημοσίευση της γνωμοδότησης και του καταλόγου των επιλαχόντων υποψηφίων και τέλος της απόφασης διορισμού των δικαστών από το Συμβούλιο.

1.8. Ο Διορισμός των Πρώτων Δικαστών

1.8.1. Η Διαδικασία Αξιολόγησης των Αιτήσεων

Η υιοθέτηση της απόφασης του Συμβουλίου με την οποία θεοπίστηκε το νέο δικαιοδοτικό όργανο, στις 2 Νοεμβρίου 2004, επέφερε συγκεκριμένες μεταβολές στο ισχύον νομικό πλαίσιο, με κυριότερη την πρόσθεση του νέου άρθρου 62α και του Παραρτήματος I στο Καταστατικό του Δικαστηρίου των

⁵⁶ βλ. ανωτέρω την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

⁵⁷ Απόφαση Συμβουλίου 2004/752, αρ. 2 παρ. 1. Στην πράξη, με βάση τον αριθμό αυτό το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης αποφάσισε στις 20 Νοεμβρίου 2005 να δικάζει σε τρία τμήματα και σε ολομέλεια. (ΕΕ 17.12.2005, C 322, σελ. 16)

⁵⁸ *ibid.* αρ. 2 παρ. 2

Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Συνακόλουθα, στις 18 Ιανουαρίου 2005, το Συμβούλιο, υπό την Προεδρία του Λουξεμβούργου, εισήγαγε λεπτομερειακές ρυθμίσεις, αναφορικά με τη διαδικασία υποβολής των υποψηφιοτήτων και του διορισμού των δικαστών. Εν προκειμένω, συστάθηκε η προαναφερθείσα Επιτροπή Αξιολόγησης και ο Κανονισμός Λειτουργίας της. Συγκεκριμένα, οι επτά προσωπικότητες που συνθέτουν την Επιτροπή διορίζονται για τέσσερα έτη με δυνατότητα επαναδιορισμού, ένα μέλος εκ των οποίων, μετά από απόφαση του Συμβουλίου, ασκεί καθήκοντα προέδρου. Τα καθήκοντα της γραμματείας της Επιτροπής αυτής αναλαμβάνονται από τη Γενική Γραμματεία του Συμβουλίου, η οποία παρέχει κάθε μορφής διοικητική υποστήριξη⁵⁹. Η Επιτροπή θεωρείται ότι συνεδριάζει σε απαρτία, εάν βρίσκονται παρόντα τουλάχιστον πέντε μέλη της και οι αποφάσεις λαμβάνονται με απλή πλειοψηφία ενώ σε περίπτωση ισοψηφίας υπερισχύει η ψήφος του προέδρου⁶⁰.

Τέλος, εισήχθησαν συμπληρωματικές ρυθμίσεις αναφορικά με τη διαχείριση των αιτήσεων από την Επιτροπή Αξιολόγησης. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή Αξιολόγησης υποχρεούται να λαμβάνει υπόψη της, κατά την εξέταση των αιτήσεων, εκτός των τριών ελαχίστων κριτηρίων που

⁵⁹ Με απόφαση του Συμβουλίου (2005/150) οι υποψήφιοι υποβάλλουν την αίτηση υποψηφιοτήτας τους στη Γενική Γραμματεία του Συμβουλίου. Στην αίτησή τους, οι υποψήφιοι πρέπει να επισυνάπτουν βιογραφικό σημείωμα, την επιστολή εκδήλωσης ενδιαφέροντος καθώς και φωτοαντίγραφα των δικαιολογητικών εγγράφων τους.

⁶⁰ Απόφαση του Συμβουλίου 2005/49 σχετικά με τους κανόνες λειτουργίας της Επιτροπής.

αναφέρονται στο αρ. 225α ΣυνθΕΚ⁶¹, μεταξύ άλλων, την ικανότητα των υποψηφίων να εργάζονται στο πλαίσιο συλλογικής δομής, σε ένα διεθνές και πολυγλωσσικό περιβάλλον, καθώς και τη φύση, τη σημασία και τη διάρκεια της πείρας τους, που είναι κατάλληλη για την άσκηση των καθηκόντων τους⁶². Με την τελική του απόφαση⁶³ το Συμβούλιο διόρισε για περίοδο τεσσάρων ετών, από τη 10^η Νοεμβρίου 2004, τα επτά μέλη της Επιτροπής Αξιολόγησης⁶⁴. Οι προσωπικότητες που επιλέχθηκαν ήταν οι Leif SEVÓN[πρόεδρος] (Φιλανδία), Sir Christopher BELLAMY(Ηνωμένο Βασίλειο), Yves GALMOT(Γαλλία), Peter GRILC(Σλοβενία), Gabriele KUCSKO-STADLMAYER(Αυστρία), Giuseppe TESAURO(Ιταλία) και Mirosław WYRZYKOWSKI(Πολωνία)⁶⁵. Η πρόσκληση υποβολής υποψηφιοτήτων για το διορισμό δικαστών στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής

⁶¹ βλ. ανωτέρω. Οι υποψήφιοι πρέπει α) να παρέχουν όλα τα εχέγγυα ανεξαρτησίας, β) να διαθέτουν όλες τις απαραίτητες ικανότητες για την άσκηση των δικαιοδοτικών καθηκόντων τους και γ) να έχουν την ιθαγένεια της Ένωσης.

⁶² Απόφαση του Συμβουλίου 2005/150

⁶³ Απόφαση του Συμβουλίου 2005/151

⁶⁴ Της απόφασης του Συμβουλίου προηγήθηκε πρόταση του Προέδρου του ΔΕΚ στην οποία ο ίδιος πρότεινε τους Leif Sevón, Sir Christopher Bellamy, Yves Galmot και Giuseppe Tesauro, ως πρώην μέλη του Δικαστηρίου και του Πρωτοδικείου, καθώς και τους Peter Grilc, Gabriele Kucsko-Stadlmayer και Mirosław Wyrzykowski, ως νομομαθείς αναγνωρισμένου κύρους για να στελεχώσουν την Επιτροπή Αξιολόγησης.(Συμβούλιο 15692/04 της 6^{ης} Δεκεμβρίου 2004)

⁶⁵ Στις 18 Δεκεμβρίου 2008, το Συμβούλιο, με απόφασή του (69/2009ΕΚ), διόρισε τα ακόλουθα νέα μέλη της επιτροπής αξιολόγησης που συστήνεται σύμφωνα με το αρ. 3 παρ. 3 του Παραρτήματος Ι του Οργανισμού του Δικαστηρίου, για περίοδο τεσσάρων ετών από τις 10 Νοεμβρίου 2008: Günter HIRSCH (πρόεδρος), Rafael GARCIA-VALDECASAS Y FERNANDEZ, Csilla KOLLONAY LEHOCZKY, Fidelma O'KELLY MACKEN, Romain SCHINTGEN, Kateřina ŠIMÁČKOVÁ και Georges VANDERSANDEN.

Ένωσης δημοσιεύτηκε στις 23 Φεβρουαρίου 2005⁶⁶ και οι υποψήφιοι είχαν τη δυνατότητα να αποστείλουν τις αιτήσεις τους έως τις 23 Απριλίου 2005.

Οι αιτήσεις για την θέση του δικαστή στο νέο Δικαστήριο ανήλθαν στις 243. Οι εργασίες της Επιτροπής ολοκληρώθηκαν σε επτά συνεδριάσεις στις οποίες εξετάστηκε κάθε αίτηση από τουλάχιστον δύο μέλη και στις 6 Ιουνίου 2005 εκπονήθηκε κατάλογος με 31 υποψηφίους, οι οποίοι κλήθηκαν σε συνέντευξη στις 28 και 29 Ιουνίου 2005. Εν τέλει, μετά την απόσυρση πέντε υποψηφίων⁶⁷ μόνο 26 από τους 31 υποψηφίους παρουσιάστηκαν για συνέντευξη ενώπιον της Επιτροπής. Μετά το πέρας της διαδικασίας αυτής, συντάχθηκε γνωμοδότηση⁶⁸ στην οποία επισυνάφθηκε κατάλογος με 14 υποψηφίους⁶⁹ για επτά θέσεις δικαστών κατά αξιοκρατική σειρά και η οποία κοινοποιήθηκε στις Μόνιμες Αντιπροσωπίες των Κρατών-Μελών στις 30 Ιουνίου 2005.

⁶⁶ Απόφαση του Συμβουλίου 2005/150 η οποία δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 23.02.2005, L 50, σελ. 8

⁶⁷ Οι υποψήφιοι που αποσύρθηκαν προέρχονταν από την Ελλάδα, την Ιταλία, τη Λετονία, την Τσέχικη δημοκρατία και τη Σουηδία.

⁶⁸ Έγγραφο του Συμβουλίου 10755/05 της 30 Ιουνίου 2005.

⁶⁹ Οι 14 υποψήφιοι που προτάθηκαν από την Επιτροπή ήταν οι Paul J. MAHONEY (HB), Stéphane GERVASONI (ΓΑ), Horstpeter KREPPEL (ΓΕ), Sean VAN, RAEPENBUSCH (BE), Heikki KANNINEN (ΦΙ), Χαρίσιος ΤΑΓΑΡΑΣ (ΕΛ), Irena BORUTA (ΠΑ), Rita CICCONE (ΙΤ), Julian CURRALL (HB), Dominique MAIDANI (ΓΑ), Michael AHLT (ΓΕ), Kieran St. C. BRADLEY (ΙΡ), Ricardo DA SILVA PASSOS (ΠΡ), Jevgēnijs SALIMS (ΛΕ).

1.8.2. Η Γνώμη της Επιτροπή Αξιολόγησης – Ο κατάλογος των

14^{ων}

Η Επιτροπή Αξιολόγησης διατύπωσε στο αιτιολογικό της γνωμοδότησής της τα κριτήρια με τα οποία έκανε την κατ' αρχήν επιλογή των καλύτερων υποψηφίων. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή, λαμβάνοντας υπόψη το βιογραφικό σημείωμα και την επιστολή εκδήλωσης ενδιαφέροντος του κάθε υποψηφίου, αξιολόγησε τις αιτήσεις ανάλογα με:

α) τη γνώση του γενικού κοινοτικού δικαίου,

β) τη γνώση του δικαίου της δημόσιας διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

γ) τη γνώση του δικαίου της εθνικής δημόσιας διοίκησης,

δ) την επαγγελματική πείρα που έχει αποκτηθεί κατά την εφαρμογή αυτών των γνώσεων είτε με την άσκηση δικαιοδοτικών ή οιονεί δικαιοδοτικών δραστηριοτήτων είτε με την άσκηση εργασίας νομικής φύσεως σε διεθνείς οργανισμούς και σε πολυεθνικό και πολυγλωσσικό περιβάλλον,

ε) το βαθμό γνώσης των επίσημων γλωσσών της Ένωσης καθώς και

στ) την ικανότητα προσαρμογής στην άσκηση νέων καθηκόντων.

Επιπλέον, η Επιτροπή σημείωσε ότι η πραγματοποίηση των συνεντεύξεων αποφασίστηκε προκειμένου να εξακριβωθεί ιδίως η φύση, η ευρύτητα και η διάρκεια της αποκτηθείσας πείρας, η ικανότητα συλλογικής εργασίας σε πολυεθνικό και πολυγλωσσικό περιβάλλον, η ικανότητα

ανεξάρτητης κρίσης και η καλή πρακτική των γλωσσών που δήλωσε ότι γνωρίζει ο κάθε υποψήφιος.

Τέλος, η Επιτροπή δήλωσε, ότι το σύνολο των υποψηφίων που περιλαμβάνονται στον κατάλογο που συνέταξε, διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα για τη θέση του δικαστή και υπενθύμισε ότι κατά την κατάρτιση του καταλόγου μερίμνησε ώστε να δοθεί η δυνατότητα στα Κράτη-Μέλη να αποφασίσουν τη σύνθεση του Δικαστηρίου «ούτως ώστε να είναι ισορροπημένη και να στηρίζεται στην ευρύτερη δυνατή γεωγραφική βάση μεταξύ των υπηκόων των κρατών μελών και όσον αφορά τα εκπροσωπούμενα νομικά συστήματα⁷⁰».

Υπό την Προεδρία του Ηνωμένου Βασιλείου, το Συμβούλιο αποφάσισε στις 22^η Ιουλίου 2005⁷¹ να επιλέξει τους επτά πρώτους υποψήφιους που αναγράφονταν στον κατάλογο που συνέταξε η Επιτροπή. Οι δικαστές που διορίστηκαν ήταν οι: Irena BORUTA (ΠΟΛΩΝΙΑ), Stéphane GERVASONI (ΓΑΛΛΙΑ), Heikki KANNINEN (ΦΙΛΑΝΔΙΑ), Horstpeter KREPPEL (ΓΕΡΜΑΝΙΑ), Paul J. MAHONEY (ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ), Χαρίσιος ΤΑΓΑΡΑΣ (ΕΛΛΑΔΑ) και Sean VAN, RAEPENBUSCH (ΒΕΛΓΙΟ). Οι διορισθέντες δικαστές ορκίστηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ότι «θα ασκούν τα καθήκοντά τα τους με πλήρη αμεροληψία και

⁷⁰ Πρωτόκολλο περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου αρ. 3 παρ. 1

⁷¹ Απόφαση του Συμβουλίου 2005/577

ευσυνειδήτως και ότι δε θα αποκαλύπτουν το περιεχόμενο των διασκέψεων»⁷²
στις 5 Οκτωβρίου 2005⁷³.

Με μία πρώτη εξέταση του καταλόγου των υποψηφίων που υπέβαλε η Επιτροπή και του καταλόγου των διορισθέντων δικαστών από το Συμβούλιο μπορεί να εξαχθεί ένα ενδιαφέρον συμπέρασμα.

Η Επιτροπή Αξιολόγησης, σε μία προσπάθεια μη αποκλεισμού των κυριότερων νομικών σχολών της Ευρώπης, συμπεριέλαβε στον κατάλογό της υποψήφιους από μεγάλο αριθμό χωρών, από τις οποίες οι 12 αποτελούν μέλη της Ένωσης των 15. Μάλιστα, οι διορισθέντες δικαστές εκπροσωπούν τόσο τον πυρήνα της νομικής σχολής της ηπειρωτικής Ευρώπης(βλ. Γαλλία-Γερμανία) όσο και την ιδιαίτερη παράδοση του Ηνωμένου Βασιλείου.

Ιδιαίτερη τιμή για την Ελληνική Δημοκρατία αποτελεί η επιλογή σε μία από τις επτά δικαστικές θέσεις του καθηγητή Χαρίσιου Ταγαρά⁷⁴.

⁷² Ο όρκος αυτός προβλέπεται από το αρ. 2 του Οργανισμού του Δικαστηρίου για όλους τους δικαστές.

⁷³ ΕΕ C 271, 29.10.2005, σελ.27. Επιπλέον, ο νέος Κανονισμός της Διαδικασίας που τέθηκε σε ισχύ το 2007(βλ. στη συνέχεια) για το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης προβλέπει στο αρ. 3 παρ. 2 ότι οι δικαστές μετά την ορκωμοσία τους υπογράφουν δήλωση με την οποία αναλαμβάνουν επίσημα τη δέσμευση «να τηρούν, κατά τη διάρκεια της ασκήσεως των καθηκόντων τους και μετά τη λήξη τους, τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το λειτουργημά τους και, ιδίως, μετά τη λήξη της περιόδου αυτής, τα καθήκοντα της εντιμότητας και της διακριτικότητας, όσον αφορά την αποδοχή ορισμένων θέσεων ή ωφελημάτων».

⁷⁴ Ο Χαρίσιος Ταγαράς είναι καθηγητής Ευρωπαϊκού Δικαίου στο τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών και κάτοχος της ευρωπαϊκής έδρας Jean Monnet.

1.8.3. Ο Διορισμός των Πρώτων Δικαστών από το Συμβούλιο

Στην απόφαση διορισμού των δικαστών, το Συμβούλιο ρύθμισε, ότι, όσον αφορά το διορισμό του πρώτου Προέδρου του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης, θα ισχύσει η διαδικασία που αναγράφει το αρ. 4 παρ. 1 του νέου Παραρτήματος I του Καταστατικού του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία οι ίδιοι οι δικαστές θα εκλέξουν τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου, μεταξύ των μελών του. Ακολούθως, στις 6 Οκτωβρίου 2005, τα μέλη του νέου δικαιοδοτικού οργάνου εξέλεξαν τον Paul MAHONEY (ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ) ως τον πρώτο Πρόεδρο του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης⁷⁵.

Ως προς τη διάρκεια της θητείας των νέων δικαστών το Συμβούλιο αποφάσισε (όπως ήδη αναφέρθηκε) να διορισθούν τέσσερις από τους επτά δικαστές για περίοδο έξι ετών⁷⁶ ενώ οι υπόλοιποι τρεις, μέσω κλήρωσης που θα διενεργήσει ο Πρόεδρος του Συμβουλίου, για περίοδο τριών ετών⁷⁷. Στις 12 Οκτωβρίου 2005, το Συμβούλιο, βρισκόμενο σε σύνθεση υπουργών για θέματα Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων, διενήργησε κλήρωση προκειμένου να αναδειχθούν οι τρεις από τους επτά δικαστές που θα διορίζονταν για θητεία τριών ετών. Το αποτέλεσμα της κλήρωσης ανέδειξε ότι οι δικαστές Irena BORUTA, Hortspeter KRETER και Sean Van Raepenbusch θα ολοκλήρωναν μόνο το ήμισυ της εξαετής θητείας⁷⁸. Στη συνέχεια, σύμφωνα με το αρ. 3 παρ. 4 της απόφασης του Συμβουλίου 2004/752, το Δικαστήριο

⁷⁵ ΕΕ 06.10.2005, C 271, σελ. 27.

⁷⁶ 1 Οκτωβρίου 2005 – 30 Σεπτεμβρίου 2011

⁷⁷ 1 Οκτωβρίου 2005 – 30 Σεπτεμβρίου 2008

⁷⁸ ΕΕ 21.10.2005, C 262, σελ. 1.

διόρισε για πρώτη Γραμματέα του την Waltraud HAKEBERG για χρονικό διάστημα έξι ετών στις 9 Νοεμβρίου 2005⁷⁹.

Τέλος, η μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων από το Πρωτοδικείο στο νέο δικαιοδοτικό όργανο πραγματοποιήθηκε στις 12 Δεκεμβρίου 2005, μετά τη δημοσίευση της αποφάσεως του Προέδρου του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων Βασιλείου Σκουρή, με την οποία αναγνωρίστηκε ότι το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης συγκροτήθηκε νομίμως⁸⁰, σύμφωνα με το αρ. 4 της απόφασης του Συμβουλίου 2004/752. Την απόφαση αυτή ακολούθησαν μία σειρά από εξειδικευμένες αποφάσεις αναφορικά με την τοποθέτηση και τις αποζημιώσεις των μελών του Δικαστηρίου⁸¹.

⁷⁹ ΕΕ 26.11.2005, C 296, σελ. 39.

⁸⁰ ΕΕ 12.12.2005, L 325, σελ. 1.

⁸¹ Κανονισμός 202/2005 του Συμβουλίου της 18^{ης} Ιανουαρίου 2005.

2. ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

2.1. Ο Κανονισμός Διαδικασίας του Δικαστηρίου

Σύμφωνα με όσα προβλέπονται από το αρ. 3 παρ. 4 της απόφασης του Συμβουλίου 2004/752, έως την έναρξη της ισχύος του νέου Κανονισμού Διαδικασίας, το Δικαστήριο ΔΔ θα εφαρμόζει, κατ' αναλογία, τον Κανονισμό Διαδικασίας του Πρωτοδικείου⁸². Προκειμένου το Δικαστήριο να προετοιμαστεί κατάλληλα για την έναρξη της λειτουργίας του, μελέτησε λεπτομερώς τόσο τον Κανονισμό Διαδικασίας του Πρωτοδικείου, τις διατάξεις του οποίου προσαρμοσε στις ιδιαιτερότητες του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης, όσο και το Παράρτημα Ι του Οργανισμού του Δικαστηρίου⁸³.

Από τους πρώτους μήνες λειτουργίας του, το Δικαστήριο ΔΔ δεσμεύτηκε να καταρτίσει τον δικό του Κανονισμό Διαδικασίας,

⁸² Δυνάμει της αποφάσεως 2004/752/ΕΚ, Ευρατόμ, του Συμβουλίου, της 2ας Νοεμβρίου 2004 συντάχθηκε σχέδιο τροποποίησης του Κανονισμού του Πρωτοδικείου από τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου ΔΔ με τη σύμφωνη γνώμη του ΔΕΚ με σκοπό, πέραν της προσαρμογής ορισμένων εκ των ισχυόντων κανόνων στις ανάγκες της πρακτικής, να εισαγάγει στον Κανονισμό Διαδικασίας τις διατάξεις που απαιτούνται για την άσκηση της νέας αρμοδιότητας εκδίκασεως των αιτήσεων αναίρεσεως κατά των αποφάσεων του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοικήσεως της Ευρωπαϊκής Ένωσης(Συμβούλιο 5937/05 της 3ης Φεβρουαρίου 2005).

⁸³ Η προετοιμασία αυτή έγινε στο διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ της ορκωμοσίας των δικαστών του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης και της ουσιαστικής παραπομπής των υποθέσεων, δηλαδή, μεταξύ 5 Οκτωβρίου και 12 Δεκεμβρίου 2005.

λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες των υπαλληλικών υποθέσεων⁸⁴. Μάλιστα, σημαντικό μέρος της δραστηριότητας του Δικαστηρίου το 2006 καλύφθηκε από την επεξεργασία ενός σχεδίου του εν λόγω Κανονισμού της Διαδικασίας⁸⁵. Το σχέδιο που διαμορφώθηκε κατόπιν συζητήσεων και διαβουλεύσεων⁸⁶ στις οποίες προέβη το Δικαστήριο ΔΔ υποβλήθηκε κατόπιν συνεργασίας με το ΠΕΚ και με την σύμφωνη γνώμη του ΔΕΚ, στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς έγκριση. Όπως αναφέρεται και στον ίδιο τον κανονισμό, αρχικός σκοπός ήταν να εξασφαλιστεί η ενότητα και η συνοχή του δικαιοδοτικού συστήματος έτσι ώστε οι κανόνες που ισχύουν για τη διαδικασία στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης να μην αποκλίνουν, πέραν του αναγκαίου, των κανόνων που ισχύουν στο ΔΕΚ και το ΠΕΚ⁸⁷.

Ο Κανονισμός της Διαδικασίας του Δικαστηρίου ΔΔ της Ευρωπαϊκής Ένωσης τέθηκε σε ισχύ το επόμενο έτος αφού δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 29^{ης} Αυγούστου 2007⁸⁸ και έτυχε της πρώτης αναθεώρησής του στις 14 Ιανουαρίου 2009⁸⁹. Ειδικότερα, σύμφωνα με

⁸⁴ Ετήσια Έκθεση δραστηριοτήτων του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης (2005), σελ. 175

⁸⁵ Ετήσια Έκθεση πεπραγμένων του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης (2006), σελ. 209.

⁸⁶ Προκειμένου το σχέδιο του Δικαστηρίου να τύχει ευρύτερης αποδοχής, διεξήχθησαν προπαρασκευαστικές εργασίες στο πλαίσιο των οποίων συμμετείχαν εκπρόσωποι των οργάνων, των επιτροπών προσωπικού και των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Ειδικότερα, διοργανώθηκαν συναντήσεις με τους προϊσταμένους διοικητικών υπηρεσιών στις 29 Ιανουαρίου 2006 και με επαγγελματικές οργανώσεις στις 8 Φεβρουαρίου 2006.

⁸⁷ Οι κανονισμοί της διαδικασίας του ΔΕΚ και του ΠΕΚ καταρτίστηκαν το 1991 και υπέστησαν από τότε πολλές αναθεωρήσεις.

⁸⁸ ΕΕ 29.08.2007, L 225, σελ. 1.

⁸⁹ ΕΕ 28.01.2009, L 24/10.

το αρ. 121 του νέου Κανονισμού, η ισχύς του αποκτήθηκε την πρώτη ημέρα του τρίτου μήνα μετά τη δημοσίευσή του, δηλαδή την 1^η Νοεμβρίου 2007, παράλληλα με τις οδηγίες προς τον Γραμματέα⁹⁰.

2.2. Οι Αρμοδιότητες του Δικαστηρίου

Με την απόφαση του Συμβουλίου 2004/753/ΕΚ της 2ας Νοεμβρίου 2004 συστάθηκε το «Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης»⁹¹, ένα νέο δικαιοδοτικό όργανο αρμόδιο να επιλαμβάνεται των διαφορών ουσίας μεταξύ της Κοινότητας και των υπαλλήλων της, δυνάμει του αρ. 236 ΣυνθΕΚ⁹². Υπάλληλοι των Κοινοτικών οργάνων που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου θεωρούνται όχι μόνο αυτοί που εργάζονται στα κύρια όργανα της Ένωσης, αλλά και όσοι ανήκουν σε ειδικές κατηγορίες ατόμων όπως το προσωπικό της Eurojust, της Europol, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, και του Γραφείου Εναρμόνισης στο πλαίσιο της Εσωτερικής Αγοράς.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι στις αρμοδιότητες του Δικαστηρίου δεν εμπίπτουν οι υποθέσεις των υπαλλήλων των εθνικών

⁹⁰ ΕΕ 25.09.2007, L249, σελ. 3.

⁹¹ Εν προκειμένω, η ονομασία του Δικαστηρίου στην απόφαση του Συμβουλίου ήταν “European Union Civil Service Tribunal” ενώ η πρόταση της Επιτροπής είχε επιλέξει το όνομα “European Civil Service Tribunal”.

⁹² Κανελλόπουλος Π., «Οι τροποποιήσεις της Συνθήκης της Νίκαιας στο σύστημα δικαστικής προστασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ΕΕΕυρΔ 1:2002, σελ. 37

διοικήσεων οι οποίοι υποχρεούνται να προσφεύγουν στα εθνικά δικαστήρια⁹³.

Με δεδομένη τη ρητή διατύπωση της αρμοδιότητας του νέου δικαιοδοτικού οργάνου, το Δικαστήριο μπορεί να απορρίψει αιτιολογημένα μία προσφυγή στις περιπτώσεις που:

α) το Δικαστήριο κρίνει ότι είναι προδήλως αναρμόδιο να επιληφθεί της υπόθεσης και

β) η προσφυγή είναι προδήλως απαράδεκτη ή προδήλως παράνομη⁹⁴.

Επιπρόσθετα, το Δικαστήριο, εφόσον κρίνει ότι η προσφυγή της οποίας έχει επιληφθεί υπάγεται στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ή του Πρωτοδικείου, την παραπέμπει σε αυτό⁹⁵. Η κρίση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης περί της αναρμοδιότητας ή του απαραδέκτου μπορεί να γίνει αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήσεως ενός διαδίκου και μετά από απάντηση του αντίδικου⁹⁶.

⁹³ Επιπρόσθετα, πρέπει να αναφέρουμε ότι το Δικαστήριο ΔΔ δεν είναι αρμόδιο να επιλαμβάνεται τις αιτήσεις ακύρωσης κατά Κοινοτικών πράξεων, για τις οποίες αρμόδιο είναι το ΠΕΚ και το ΔΕΚ. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Βηλαράς Μ., «Οι προϋποθέσεις παραδεκτού των αιτήσεων ακύρωσης ιδιωτών κατά κοινοτικών κανονιστικών πράξεων υπό το φως της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας», ΔτΑ, Νο.19/2003, σ. 731-742

⁹⁴ Κανονισμός Διαδικασίας Δικαστηρίου ΔΔ αρ. 76.

⁹⁵ αρ. 73 Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου ΔΔ το οποίο βασίζεται στο αρ. 8 παρ. 2 του Παραρτήματος Ι του Οργανισμού του Δικαστηρίου.

⁹⁶ *ibid.* αρ. 78.

2.3. Η Σύνθεση του Δικαστηρίου – Δικαστικά Σχήματα

Το νέο Δικαστήριο αποτελείται, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, από επτά δικαστές, οι οποίοι διορίζονται για περίοδο έξι ετών, με δυνατότητα εκ νέου διορισμού τους. Ο αριθμός των δικαστών μπορεί να αυξηθεί με απόφαση του Συμβουλίου η οποία λαμβάνεται με ειδική πλειοψηφία.

Η διαδικασία διορισμού των δικαστών, αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο και διέπεται από το αρ. 3 του Παραρτήματος Ι του Οργανισμού του Δικαστηρίου.

Το Δικαστήριο, από την ανάληψη των καθηκόντων του, μελέτησε ενδελεχώς τον τρόπο εργασίας του και ειδικότερα τη σύσταση και τη σύνθεση των τμημάτων, την τοποθέτηση των δικαστών σε αυτά, καθώς και την ανάθεση των υποθέσεων⁹⁷.

Στη συνέχεια το δικαστήριο αποφάσισε⁹⁸ να συγκροτήσει τρία τμήματα, εκ των οποίων το πρώτο και το δεύτερο είναι τριμελή ενώ το τρίτο πενταμελές, που, όμως, μπορεί να συνεδριάζει και ως τριμελές με πρόεδρο τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης. Στα δύο τριμελή τμήματα εκλέχθηκαν πρόεδροι για τρία έτη με δυνατότητα επανεκλογής, οι Horstpeter

⁹⁷ Ετήσια Έκθεση του ΔΕΚ, 2005, σελ. 174.

⁹⁸ ΕΕ 17.12.2005, C 322, σελ. 16.

KREPPEL και Sean Van RAEPENBUSCH⁹⁹. σύμφωνα με το αρ. 4 παρ. 2 και 4 του Παραρτήματος I του Οργανισμού του Δικαστηρίου και το αρ. 10 του Κανονισμού Διαδικασίας του Πρωτοδικείου. Το Δικαστήριο μπορεί να συνεδριάζει σε ολομέλεια, σε πενταμελές σχήμα, σε τριμελή ή μονομελή τμήματα¹⁰⁰, αν και κατ' αρχήν, οι συνεδριάσεις διεξάγονται ενώπιον τριμελών τμημάτων¹⁰¹. Προκειμένου το Δικαστήριο να θεωρείται ότι συνεδριάζει με νόμιμη απαρτία, πρέπει στη συνεδρίαση να παρευρίσκονται πέντε δικαστές στην ολομέλεια και τρεις δικαστές στο πενταμελές τμήμα και στα τριμελή τμήματα¹⁰². Η ανάθεση των υποθέσεων στα τμήματα διενεργείται,

⁹⁹ Συγκεκριμένα, για την περίοδο 1 Οκτωβρίου 2008 – 30 Σεπτεμβρίου 2011 το Δικαστήριο ΔΔ τοποθέτησε τους δικαστές στα τμήματα ως εξής:

1^ο τμήμα: S. GERVASONI (πρόεδρος τμήματος), H. KREPPEL και X. ΤΑΓΑΡΑΣ,(δικαστές). *2^ο τμήμα:* H. KANNINEN (πρόεδρος τμήματος), I. BORUTA και S. VAN RAEPENBUSCH (δικαστές), *3^ο τμήμα τριμελές:* P. MAHONEY (Πρόεδρος του Δικαστηρίου ΔΔ), H. KREPPEL, I. BORUTA, X. ΤΑΓΑΡΑΣ και S. VAN RAEPENBUSCH (δικαστές). Στο τελευταίο αυτό τμήμα, ο Πρόεδρος θα μετέχει, εναλλάξ, είτε με τους δικαστές I. BORUTA και X. ΤΑΓΑΡΑ, είτε με τους δικαστές H. KREPPEL και S. VAN RAEPENBUSCH, με την επιφύλαξη της συνάφειας των υποθέσεων. (ΕΕ 25.10.2008, C 272/3).

Για την περίοδο από 30 Νοεμβρίου 2005 μέχρι 30 Σεπτεμβρίου 2008, οι δικαστές τοποθετήθηκαν στα τμήματα ως ακολούθως: *1^ο τμήμα(τριμελές):* H. KREPPEL(πρόεδρος τμήματος), X. ΤΑΓΑΡΑΣ και S. GERVASONI(δικαστές). *2^ο τμήμα(τριμελές):* S. VAN RAEPENBUSCH(πρόεδρος τμήματος), I. BORUTA και H. KANNINEN(δικαστές), *3^ο τμήμα (τριμελές):* P. MAHONEY(πρόεδρος του Δικαστηρίου), I. BORUTA, H. KANNINEN, X. ΤΑΓΑΡΑΣ και S. GERVASONI (δικαστές). Στο τελευταίο ως άνω τμήμα, ο Πρόεδρος θα μετέχει στον σχηματισμό εναλλάξ είτε με τους δικαστές I. BORUTA και X. ΤΑΓΑΡΑ είτε με τους δικαστές H. KANNINEN και S. GERVASONI, με την επιφύλαξη της υπάρξεως συναφών υποθέσεων.

¹⁰⁰ Κανονισμός Διαδικασίας αρ. 10 παρ. 1

¹⁰¹ *ibid.*, αρ. 12 παρ. 1.

¹⁰² *ibid.*, αρ. 24.

μετά από απόφαση του Δικαστηρίου βάσει ειδικών κριτηρίων. Με απόφασή¹⁰³ του, το Δικαστήριο, στις 30 Σεπτεμβρίου 2008, αποφάσισε να διατηρήσει τα ακόλουθα κριτήρια μέχρι το 2011.

Στο πρώτο τμήμα θα υπάγονται κατ' αρχήν, όλες οι υποθέσεις εκτός από έναν συγκεκριμένο αριθμός εξαιρέσεων.

Στο δεύτερο τμήμα θα υπάγονται υποθέσεις, που θα αφορούν, κυρίως, ζητήματα προσλήψεων, βαθμολογίας / προαγωγών και οριστικής εξόδου από την υπηρεσία.

Στο τρίτο τμήμα θα υπάγεται ορισμένος αριθμός υποθέσεων ανεξάρτητα από τον τομέα που αυτές θα αφορούν, με βάση μια προκαθορισμένη συχνότητα προσδιοριζόμενη από την ολομέλεια.

Βέβαια, ως προς τους ανωτέρω κανόνες κατανομής, επιτρέπεται παρέκκλιση για λόγους συνάφειας (βλ. σχετικό κεφάλαιο), καθώς και προς εξασφάλιση της ισομερούς και ευλόγως διαφοροποιημένης κατανομής του όγκου εργασίας, όπως σημειώνει το Δικαστήριο ΔΔ.

2.4. Ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου – Οι Πρόεδροι των Τμημάτων

Ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου, εκλέγεται για τρία έτη, με απόλυτη πλειοψηφία, σε μυστική ψηφοφορία, μεταξύ των μελών, με δικαίωμα επανεκλογής. Αν κανένας από τους δικαστές δεν συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία, διεξάγονται περαιτέρω ψηφοφορίες, μέχρις ότου κάποιος να

¹⁰³ ΕΕ C 272 της 25.10.2008

συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία¹⁰⁴. Επιπλέον, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης διευθύνει τις εργασίες και τις υπηρεσίες του Δικαστηρίου, καθορίζει τις ημερομηνίες και ώρες των συνεδριάσεων¹⁰⁵, προεδρεύει στις δημόσιες συνεδριάσεις καθώς και των διασκέψεων της ολομέλειας, του πενταμελούς τμήματος και του τριμελούς τμήματος του οποίου έχει οριστεί μέλος και αντικαθίσταται σε περίπτωση απουσίας ή κωλύματος ή χηρείας της θέσεώς του κατά τη σειρά αρχαιότητας¹⁰⁶.

Οι πρόεδροι των τμημάτων διευθύνουν τις εργασίες του τμήματός τους και προεδρεύουν των συνεδριάσεων και των διασκέψεων. Σε περίπτωση απουσίας ή κωλύματος του προέδρου τμήματος ή χηρείας της προεδρίας τμήματος, καθήκοντα προέδρου του τμήματος ασκεί ένα μέλος του, σύμφωνα με τη σειρά αρχαιότητας¹⁰⁷ ενώ, αν κατ' εξαίρεση παραστεί ανάγκη να συμπληρώσει τον δικάζοντα σχηματισμό, ο πρόεδρος του Δικαστηρίου ΔΔ προεδρεύει ο ίδιος.

Ο νυν πρόεδρος του Δικαστηρίου ΔΔ, P. MAHONEY επανεκλέχθηκε στις 24 Σεπτεμβρίου 2008 για περίοδο τριών ετών¹⁰⁸.

¹⁰⁴ *ibid.*, αρ. 6. παρ. 3 όπως τροποποιήθηκε με την τελευταία αναθεώρηση του Κανονισμού στις 14 Ιανουαρίου 2009 (EE L 24/10 της 28.01.2009)

¹⁰⁵ *ibid.*, αρ. 23 παρ. 1

¹⁰⁶ *ibid.*, αρ. 7 και 8

¹⁰⁷ *ibid.* αρ. 5. Σε περίπτωση ίδιας αρχαιότητας η σειρά καθορίζεται από την ηλικία. Ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου καθώς και οι Πρόεδροι των τμημάτων δεν εμπίπτουν στην αρχή της αρχαιότητας.

¹⁰⁸ EE 25.10.2008, C272/2

2.5. Η Διάσκεψη του Δικαστηρίου

Προκειμένου να ληφθεί απόφαση από το Δικαστήριο, διεξάγεται συνεδρίαση υπό μορφή συμβουλίου, στο οποίο μετέχουν μόνο οι δικαστές που έλαβαν μέρος στην προφορική διαδικασία. Σημειώνεται ότι το Δικαστήριο συνεδριάζει έγκυρα μόνο με περιττό αριθμό δικαστών και στην περίπτωση απουσίας ή κωλήματος κάποιου δικαστή το σώμα ανασχηματίζεται, έτσι ώστε να επιτευχθεί η κατάλληλη σύνθεση¹⁰⁹.

Κατά τη συνεδρίαση, κάθε δικαστής εκφράζει τη γνώμη του αιτιολογώντας τη, διατηρώντας, παράλληλα, το δικαίωμα να ζητήσει να διατυπωθεί οποιοδήποτε ζήτημα στη γλώσσα της επιλογής του, πριν τεθεί σε ψηφοφορία. Μετά την τελική συζήτηση, η πλειοψηφία των δικαστών καταλήγει σε μία γνώμη που αποτελεί την κρίση του Δικαστηρίου και εξάγεται με ψηφοφορία, κατά την οποία οι δικαστές ψηφίζουν με σειρά αντίθετη από τη σειρά αρχαιρείας της σύνθεσης του σώματος¹¹⁰.

2.6. Ο Γραμματέας του Δικαστηρίου

Όπως κάθε δικαιοδοτικό όργανο, έτσι και το Δικαστήριο ΔΔ επικουρείται από μία υπηρεσία γραμματείας της οποίας προϊστάται ο Γραμματέας του οργάνου αυτού. Ο Γραμματέας διορίζεται από το Δικαστήριο για περίοδο έξι ετών, με δυνατότητα ανανέωσης της θητείας του και εκλέγεται κατόπιν μυστικής ψηφοφορίας μεταξύ των υποψηφίων που υπέβαλλαν

¹⁰⁹ Κανονισμός Διαδικασίας αρ. 27 παρ. 1-3

¹¹⁰ *ibid.* αρ. 27 παρ. 4

αίτηση για τη θέση¹¹¹. Ως πρώτος γραμματέας του Δικαστηρίου ΔΔ διορίστηκε η W. HAKENBERG. Το έργο του Γραμματέα μπορεί να υποβοηθήσει ένας αριθμός υπαλλήλων και κυρίως ο βοηθός γραμματέας, ο οποίος διορίζεται από το Δικαστήριο με καθήκον να επικουρεί το Γραμματέα και να τον αναπληρώνει σε περίπτωση απουσίας του.¹¹²

Με βάση το αρ. 19 παρ. 4 του Κανονισμού Διαδικασίας, το Δικαστήριο ΔΔ εξέδωσε τις «Οδηγίες προς το Γραμματέα του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης»¹¹³ με σκοπό να κωδικοποιήσει και να εξειδικεύσει τα καθήκοντα του Γραμματέα, οι οποίες, όμως, μπορεί να μην εφαρμοστούν κατά γράμμα, αν το απαιτούν ειδικές περιστάσεις και η ορθή απονομή της δικαιοσύνης¹¹⁴.

Εν περιλήψει, ο Γραμματέας είναι υπεύθυνος για την τήρηση του πρωτοκόλλου¹¹⁵ και των φακέλων των υποθέσεων, που εκκρεμούν, καθώς και για την παραλαβή, την επίδοση¹¹⁶ και την τήρηση των εγγράφων και της αλληλογραφίας των διαδικών. Παράλληλα, η είσπραξη των ποσών¹¹⁷ που οφείλονται στο ταμείο του Δικαστηρίου και η ευθύνη των δημοσιεύσεων εμπίπτουν και αυτά στη σφαίρα αρμοδιοτήτων του Γραμματέα. Σημαντική αρμοδιότητα του Γραμματέα, εκτός από τις προαναφερθείσες, είναι η

¹¹¹ *ibid.* αρ. 15

¹¹² *ibid.* αρ. 17

¹¹³ ΕΕ L 249/3 της 25.9.2007

¹¹⁴ Οδηγίες προς το Γραμματέα, αρ. 19

¹¹⁵ *ibid.* αρ. 4

¹¹⁶ *ibid.* αρ. 10

¹¹⁷ *ibid.* αρ. 15 και 16

δυνατότητα που διαθέτει να αναστέλλει την επίδοση του εισαγωγικού εγγράφου της δίκης στην περίπτωση που διαπιστώσει ότι δεν πληροί τα τυπικά κριτήρια του αρ. 35 παρ. 1 του Κανονισμού Διαδικασίας¹¹⁸. Παράλληλα, με άδεια του Γραμματέα, οι διάδικοι καθώς και οι εκπρόσωποί τους δύνανται να έχουν πρόσβαση στο φάκελο της υπόθεσης και ειδικότερα στα πρωτότυπα έγγραφα που έχουν κατατεθεί. Επιπρόσθετα, ο Γραμματέας φροντίζει για την αρχειοθέτηση των εγγράφων της διαδικασίας και την προστασία του εμπιστευτικού χαρακτήρα μέρους των φακέλων και μεριμνά ώστε ο όγκος των εγγράφων να μη δυσχεραίνει την ορθή απονομή της δικαιοσύνης και να υποβάλλονται όλα στη γλώσσα της διαδικασίας που έχει καθοριστεί¹¹⁹.

Πριν από κάθε δημόσια συνεδρίαση, ο Γραμματέας μεριμνά, επίσης, για τη σύνταξη ανακοίνωσης της συνεδρίασης που αναρτάται στην είσοδο της αίθουσας συνεδριάσεων και περιλαμβάνει την ημερομηνία, την ώρα και τον τόπο συνεδρίασης, τον αρμόδιο δικαστικό σχηματισμό, μνεία των υποθέσεων που πρόκειται να εκφωνηθούν καθώς και τα ονόματα των διαδίκων¹²⁰. Μετά το πέρας κάθε συνεδρίασης, ο Γραμματέας συντάσσει πρακτικά στην καθορισμένη γλώσσα συνεδρίασης, που περιλαμβάνουν όλα τα στοιχεία της συνεδρίασης, τα ονόματα των συμμετεχόντων και του δικαστικού σώματος καθώς και μνεία των εγγράφων που κατατέθηκαν, των καταθέσεων των

¹¹⁸ *ibid.* αρ. 9

¹¹⁹ *ibid.* αρ. 6-8

¹²⁰ *ibid.* αρ. 12 παρ. 1 και 2

μαρτύρων ή των πραγματογνωμόνων, των δηλώσεων κατά τη συνεδρίαση και τις αποφάσεις που έλαβε το Δικαστήριο.

Τέλος, ο γραμματέας είναι υπεύθυνος για την έντυπη και ηλεκτρονική δημοσίευση των εγγράφων που αφορούν το Δικαστήριο καθώς και την μέριμνα για τη δημοσιοποίηση της νομολογίας του Δικαστηρίου¹²¹.

2.7. Παραπομπή Υποθέσεων

Με το νέο Κανονισμό Διαδικασίας παρέχεται η δυνατότητα της παραπομπής μίας υπόθεσης στην ολομέλεια, στο πενταμελές ή στο μονομελές τμήμα, εφόσον κρίνεται αναγκαίο και συντρέχουν οι σχετικές προϋποθέσεις.

Ειδικότερα, στην ολομέλεια ή στο πενταμελές τμήμα μπορεί να παραπεμφθεί μία υπόθεση, μετά από απόφαση της ολομέλειας του Δικαστηρίου, εφόσον δικαιολογείται από τη δυσχέρεια των εγειρόμενων νομικών ζητημάτων, τη σημασία της υπόθεσης ή από προκόπτουσες ιδιαίτερες περιστάσεις¹²². Η ολομέλεια του Δικαστηρίου μπορεί να λάβει απόφαση για την παραπομπή μίας υπόθεσης, μετά από πρόταση του τμήματος που έχει επιληφθεί την απόφαση ή κάποιου μέλους του Δικαστηρίου.

¹²¹ *ibid.* αρ. 17. Η νομολογία του Δικαστηρίου ΔΔ μπορεί να αναζητηθεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://curia.europa.eu/el/content/juris/index.htm>. Ας σημειωθεί όμως ότι τα οριστικά κείμενα δημοσιεύονται στη «Συλλογή της Νομολογίας του Δικαστηρίου και του Πρωτοδικείου», στη «Συλλογή Νομολογίας - Υπαλληλικές Υποθέσεις» ή στην «Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης», αυτά δε είναι και τα μόνα αυθεντικά και υπερισχύουν σε περίπτωση διαφοράς με την αντίστοιχη ηλεκτρονική μορφή τους.

¹²² Κανονισμός Διαδικασίας αρ. 13.

Παραπομπή μίας υπόθεσης στο μονομελές τμήμα μπορεί να συμβεί στην περίπτωση που ένα τριμελές τμήμα αποφασίσει ομόφωνα, αφού ακούσει τους διαδίκους, να αναθέσει την εκδίκαση της υπόθεσης στον εισηγητή δικαστή (ο οποίος θα αποτελέσει το μονομελές τμήμα), όταν αυτό κρίνεται πρόσφορο και εφόσον πληρούνται οι σχετικές προϋποθέσεις. Εν προκειμένω, για την παραπομπή λαμβάνεται, κατ' αρχήν, υπόψη, στα πλαίσια της υπόθεσης: α) εάν εγείρονται ζητήματα σχετικά με την νομιμότητα μίας πράξης που διαθέτει γενική ισχύ και εν συνεχεία, β) ότι δεν σημειώνονται δυσχερή νομικά ή πραγματικά ζητήματα, γ) ότι η υπόθεση είναι περιορισμένης σημασίας και δ) ότι απουσιάζουν άλλες ιδιαίτερες περιστάσεις¹²³.

2.8. Συνεκδίκαση Υποθέσεων

Στις περιπτώσεις όπου ο πρόεδρος διαπιστώνει ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ υποθέσεων που έχουν ανατεθεί στον ίδιο ή σε διαφορετικούς δικαστικούς σχηματισμούς, μπορεί να εκδώσει διάταξη συνεκδίκασης των εν λόγω υποθέσεων προς το συμφέρον της ορθής απονομής δικαιοσύνης¹²⁴. Μέσω της συνεκδίκασης υποθέσεων, μπορεί να διευκολυνθεί η έγγραφη και η προφορική διαδικασία ή ακόμα και να εκδοθεί κοινή απόφαση για το σύνολο των υποθέσεων που να τερματίζει τη δίκη. Ο πρόεδρος, πάντως, διαθέτει το

¹²³ *ibid.* αρ. 14.

¹²⁴ *ibid.* αρ. 46

δικαίωμα, εφόσον το κρίνει αναγκαίο, να διατάξει τον εκ νέου χωρισμό των υποθέσεων.

2.9. Η Εκπροσώπηση των Διαδίκων

Ο διάδικος, μη έχοντας το δικαίωμα της υπεράσπισης των συμφερόντων τους αυτοπρόσωπα, υποχρεούνται να εκπροσωπούνται από ειδικούς εκπροσώπους. Συγκεκριμένα, εάν ο παρεμβαίνων είναι κράτος-μέλος ή όργανο των Κοινοτήτων αντιπροσωπεύεται από εκπρόσωπο που διορίζεται για την εν λόγω υπόθεση, ο οποίος μπορεί να επικουρείται και από άλλο σύμβουλο ή δικηγόρο. Στην περίπτωση που ο παρεμβαίνων είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο, εκπροσωπείται από δικηγόρο¹²⁵.

Οι εκπρόσωποι των διαδίκων, που εμφανίζονται ενώπιον του Δικαστηρίου, απολαμβάνουν των αναγκαίων δικαιωμάτων και εγγυήσεων για την ανεξάρτητη άσκηση των καθηκόντων τους¹²⁶ και ιδίως την ασυλία για όσα αναπτύξουν προφορικά ή εγγράφως σχετικά με την υπόθεση ή τους διαδίκους¹²⁷.

Πιο ειδικά, οι εκπρόσωποι των διαδίκων απολαμβάνουν, μεταξύ άλλων, των εξής προνομίων και διευκολύνσεων, που χορηγούνται αποκλειστικά για την απρόσκοπτη διεξαγωγή της δίκης τα οποία, όμως, μπορούν να αρθούν, εφόσον το κρίνει σκόπιμο το Δικαστήριο:

¹²⁵ Οργανισμός του Δικαστηρίου αρ. 19 παρ. 1 και 3

¹²⁶ *ibid.* αρ. 19 παρ. 5

¹²⁷ Κανονισμός Διαδικασίας Δικαστηρίου ΔΔ αρ. 30 παρ. 1

α) τα έγγραφα σχετικά με τη διαδικασία δεν υπόκεινται σε έρευνα και κατάσχεση. Σε περίπτωση αμφισβήτησης, τα τελωνιακά ή αστυνομικά όργανα μπορούν να σφραγίσουν τα εν λόγω έγγραφα, τα οποία διαβιβάζονται αμέσως στο Δικαστήριο για εξακρίβωση, παρουσία του γραμματέα και του ενδιαφερομένου,

β) στους εκπροσώπους των διαδικών χορηγείται το συνάλλαγμα που είναι αναγκαίο για την εκπλήρωση των καθηκόντων τους,

γ) οι εκπρόσωποι των διαδικών δεν υπόκεινται σε περιορισμούς στις μετακινήσεις τους, στο μέτρο που είναι αναγκαίο για την εκπλήρωση των καθηκόντων τους¹²⁸.

Αν το Δικαστήριο κρίνει ότι η συμπεριφορά εκπροσώπου διαδικού ενώπιον του Δικαστηρίου αντιβαίνει προς το λειτούργημά του, τότε έχει το δικαίωμα να ενημερώσει σχετικά τον ενδιαφερόμενο διάδικο και να πληροφορήσει σχετικώς τις αρμόδιες αρχές στη δικαιοδοσία των οποίων εμπίπτει ο ενδιαφερόμενος, ακόμα και να αποκλείσει τον εκπρόσωπο από τη διαδικασία, εκδίδοντας διάταξη, αφού ακούσει τον ενδιαφερόμενο. Οι περιπτώσεις στις οποίες ενεργοποιούνται οι ανωτέρω διαδικασίες παρατηρούνται, όταν η συμπεριφορά του εκπροσώπου αντιβαίνει προς το κύρος του Δικαστηρίου ή προς τις απαιτήσεις της ορθής απονομής της δικαιοσύνης ή όταν ο εν λόγω εκπρόσωπος κάνει χρήση των δικαιωμάτων του για σκοπούς άλλους από εκείνους για τους οποίους του παρασχέθηκαν. Εάν το Δικαστήριο αποφασίσει να αποκλείσει έναν εκπρόσωπο, τότε η

¹²⁸ *ibid.* αρ. 30 παρ. 2 και 3

πρόσδος της δίκης αναστέλλεται, προκειμένου ο διάδικος να ορίσει άλλον εκπρόσωπο¹²⁹.

2.10. Έδρα – Επικοινωνία – Γλωσσικό Καθεστώς

Μολονότι, η επίσημη διεύθυνση του είναι αυτή του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης στεγάζεται στο κτίριο Allegro, 35A avenue J.F. Kennedy στο Λουξεμβούργο, και διαθέτει δική του αίθουσα συνεδριάσεων.

Τα γραφεία της γραμματείας είναι ανοικτά για το κοινό όλες τις εργάσιμες ημέρες και οι ώρες λειτουργίας της γραμματείας για το κοινό είναι από τις 09:00 έως τις 12:00 και από τις 14:30 έως τις 16:30¹³⁰. Οι εργασίες του Δικαστηρίου διακόπτονται:

α) από τις 18 Δεκεμβρίου μέχρι τις 10 Ιανουαρίου,

β) από την Κυριακή πριν το Πάσχα μέχρι τη δεύτερη Κυριακή μετά το Πάσχα,

γ) από τις 15 Ιουλίου μέχρι τις 15 Σεπτεμβρίου και

δ) τις εορτάσιμες ημέρες του τόπου έδρας του (Λουξεμβούργο)¹³¹. Σε περίπτωση που τα γραφεία της γραμματείας είναι κλειστά τα διαδικαστικά έγγραφα μπορούν να κατατίθενται εγκύρως, οποιαδήποτε ώρα της ημέρας ή της νύκτας, στον φύλακα υπηρεσίας στις εισόδους των κτιρίων του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (κτίρια Thomas More και

¹²⁹ *ibid.* αρ. 32.

¹³⁰ Οδηγίες προς το Γραμματέα αρ. 3 παρ. 1 και 3

¹³¹ Κανονισμός Διαδικασίας αρ. 28

Erasmus του Δικαστηρίου), ο οποίος σημειώνει την ημερομηνία και ώρα καταθέσεως και εκδίδει απόδειξη παραλαβής.

Το γλωσσικό καθεστώς που εφαρμόζεται στο Πρωτοδικείο ισχύει, εν προκειμένω, και στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης¹³², κατά το οποίο η γλώσσα διαδικασίας¹³³ επιλέγεται συνήθως από τον προσφεύγοντα, μεταξύ των επίσημων γλωσσών, για να χρησιμοποιηθεί κατά στην προφορική διαδικασία, στις αγορεύσεις, τα πρακτικά και τις αποφάσεις της υπόθεσης, και στην οποία μεταφράζεται κάθε επίσημο έγγραφο. Στην πράξη, η εσωτερική γλώσσα εργασίας του Δικαστηρίου είναι η Γαλλική, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της τήρησης της πολυγλωσσίας, φαίνεται, όμως, να είναι η μόνη πρακτική λύση προκειμένου να μην υπάρξει περαιτέρω καθυστέρηση στην έκδοση των αποφάσεων¹³⁴.

¹³² Το γλωσσικό καθεστώς ρυθμίζεται από το αρ. 29 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης, το οποίο παραπέμπει στο αρ. 64 του Οργανισμού του Δικαστηρίου και στο αρ. 7 παρ. 2 του Παραρτήματος I του εν λόγω Οργανισμού. Το γλωσσικό καθεστώς του Πρωτοδικείου, το οποίο εφαρμόζεται και στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης, ρυθμίζεται από τα αρ. 35-37 του Κανονισμού Διαδικασίας του ΠΕΚ.

¹³³ Σύμφωνα με το αρ. 35 παρ. 1 του Κανονισμού Διαδικασίας του ΠΕΚ της 2ας Μαΐου 1991 (τελευταία αναθεώρηση 12.06.2008 [EE L 179, 8.07.08, σελ. 12], οι 23 επίσημες γλώσσες της διαδικασίας, όπως διαμορφώθηκαν μετά την τελευταία διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι η αγγλική, η βουλγαρική, η γαλλική, η γερμανική, η δανική, η ελληνική, η εσθονική, η ιρλανδική, η ισπανική, η ιταλική, η λεττονική, η λιθουανική, η μαλτέζικη, η ολλανδική, η ουγγρική, η πολωνική, η πορτογαλική, η ρουμανική, η σλοβακική, η σλοβενική, η σουηδική, η τσεχική και η φινλανδική.

¹³⁴ Jacobs F., "Recent and ongoing measures to improve the efficiency of the European Court of Justice", *European Law Review* (2004) 29, σελ. 827-828.

3. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

3.1. Τα Στάδια της Διαδικασίας

Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης διέπεται από το στάδιο της γραπτής και το στάδιο της προφορικής διαδικασίας.

3.1.1. Η Έγγραφη Διαδικασία

Η Έγγραφη διαδικασία περιλαμβάνει την υποβολή της προσφυγής και του υπομνήματος. Επιπρόσθετα, εφόσον το Δικαστήριο το κρίνει σκόπιμο για τη συμπλήρωση του φακέλου, μπορεί να αποφασίσει και την υποβολή υπομνήματος απάντησης και υπομνήματος ανταπάντησης από τους διαδίκους¹³⁵. Η απόφαση για τη διενέργεια της δεύτερης ανταλλαγής γραπτών υπομνημάτων μπορεί να ληφθεί αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν αιτιολογημένης αίτησης του προσφεύγοντος¹³⁶.

Η έναρξη της έγγραφης διαδικασίας σηματοδοτείται από την κατάθεση του δικογράφου της προσφυγής καθώς και την ανάθεση της υπόθεσης σε τριμελές τμήμα και τον ορισμό του εισηγητή δικαστή από τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου¹³⁷. Στην προσφυγή, κατά κύριο λόγο, περιγράφεται το αντικείμενο της διαφοράς, τα αιτήματα και οι ισχυρισμοί του προσφεύγοντος καθώς και τα ενδεχόμενα αποδεικτικά μέσα¹³⁸.

¹³⁵ Κανονισμός Διαδικασίας Δικαστηρίου ΔΔ., αρ. 33 παρ. 1.

¹³⁶ *ibid.*, αρ. 41 κατ' εφαρμογή του αρ. 7 παρ. 3 του Παραρτήματος Ι του Οργανισμού του Δικαστηρίου.

¹³⁷ *ibid.*, αρ. 38.

¹³⁸ *ibid.*, αρ. 35.

Η κατάθεση του εισαγωγικού δικογράφου συνοδεύεται από την εγγραφή του στο πρωτόκολλο και η υπόθεση λαμβάνει αύξοντα αριθμό, του οποίου προηγείται το γράμμα " F " και έπεται η ένδειξη του έτους¹³⁹.

Στη συνέχεια, εντός δύο μηνών, ο αντίδικος έχει το αντίστοιχο δικαίωμα να καταθέσει υπόμνημα αντίκρουσης, στο οποίο να αναφέρει, μεταξύ άλλων, τους ισχυρισμούς του, τα προβαλλόμενα κατ' αυτόν πραγματικά και νομικά επιχειρήματα καθώς και τα προτεινόμενα αποδεικτικά μέσα, εάν υφίστανται¹⁴⁰.

Μετά την πρώτη ανταλλαγή υπομνημάτων, απαγορεύεται, κατ' αρχήν, η προβολή νέων ισχυρισμών από τους διαδίκους, εκτός εάν στηρίζονται σε νομικά και πραγματικά στοιχεία που ανέκυψαν κατά τη διαδικασία. Στην περίπτωση που, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, προβληθεί νέος ισχυρισμός από κάποιον διάδικο, μπορεί να δοθεί προθεσμία στον αντίδικο, κατ' εξαίρεση, με απόφαση του Προέδρου, για να απαντήσει στον ισχυρισμό αυτό¹⁴¹.

Στο στάδιο αυτό και εφόσον το Δικαστήριο κρίνει ότι δε συντρέχει λόγος για τη διενέργεια δεύτερης ανταλλαγής υπομνημάτων, ο εισηγητής δικαστής υποβάλλει προκαταρκτική έκθεση, σε ημερομηνία που ορίζει ο Πρόεδρος του τμήματος. Το Δικαστήριο, ακολούθως, αποφασίζει ως προς το

¹³⁹ Οδηγίες προς το Γραμματέα, αρ. 5 παρ. 1.

¹⁴⁰ *ibid.*, αρ. 39.

¹⁴¹ *ibid.*, αρ. 43.

περιεχόμενο της προκαταρκτικής έκθεσης, το οποίο περιλαμβάνει προτάσεις αναφορικά με:

α) το αν η υπόθεση απαιτεί τη λήψη μέτρων οργάνωσης της διαδικασίας ή τη διεξαγωγή αποδείξεων,

β) περί των δυνατοτήτων φιλικού διακανονισμού της διαφοράς καθώς και

γ) περί του ενδεχομένου να παραπεμφθεί η υπόθεση στην ολομέλεια, στο πενταμελές τμήμα ή στον εισηγητή δικαστή υποφαινόμενος ως μονομελές τμήμα¹⁴².

Εάν το Δικαστήριο κρίνει αναγκαία την διενέργεια δεύτερης ανταλλαγής υπομνημάτων, ήτοι ενός υπομνήματος απάντησης και ενός υπομνήματος ανταπάντησης και εκτιμά ότι δεν είναι αναγκαία η προώθηση της υπόθεσης στο στάδιο της προφορικής διαδικασίας (επ' ακροατηρίου συζήτηση), τότε μπορεί να αποφανθεί, με τη σύμφωνη γνώμη των διαδίκων, χωρίς τη διεξαγωγή της επ' ακροατηρίου συζήτησης¹⁴³.

3.1.2. Η Προφορική Διαδικασία

Το στάδιο της προφορικής διαδικασίας περιλαμβάνει τη συζήτηση ενώπιον ακροατηρίου¹⁴⁴. Ο Πρόεδρος, ορίζει την ημερομηνία διεξαγωγής της συζήτησης, κηρύσσει την έναρξη και τη λήξη αυτής, τη διευθύνει και

¹⁴² *ibid.*, αρ. 45.

¹⁴³ *ibid.*, αρ. 48 παρ. 2

¹⁴⁴ *ibid.*, αρ. 48 παρ. 1

φροντίζει για την τήρηση της τάξης στο ακροατήριο¹⁴⁵. Κατά την προφορική διαδικασία οι διάδικοι έχουν το δικαίωμα να αναπτύσσουν τους ισχυρισμούς τους, ως προς τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, μόνο μέσω του εκπροσώπου τους. Παράλληλα, οι δικαστές μπορούν, κατά τη διάρκεια της συζήτησης, να θέτουν ερωτήσεις τόσο στους εκπροσώπους των διαδίκων όσο και στους ίδιους τους διαδίκους αυτοπροσώπως¹⁴⁶. Οι διάδικοι μπορούν έστω και με καθυστέρηση, να προτείνουν νέα αποδεικτικά μέσα για να υποστηρίξουν της επιχειρηματολογία τους, μέχρι το πέρας της συζήτησης ενώπιον του ακροατηρίου, εφόσον η πρότασή τους είναι αιτιολογημένη¹⁴⁷.

3.2. Η Οργάνωση της Διαδικασίας

Προκειμένου η εξέλιξη της διαδικασίας και η προετοιμασία της υπόθεσης ενώπιον του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης να διεξαχθεί υπό τους καλύτερους όρους, ο Κανονισμός της Διαδικασίας προέβλεψε μέτρα οργάνωσης της διαδικασίας.

Ειδικότερα, τα μέτρα αυτά αποσκοπούν: α) στο να εξασφαλίσουν την ομαλή εξέλιξη της έγγραφης ή προφορικής διαδικασίας, β) να καθορίσουν τα σημεία στα οποία οι διάδικοι οφείλουν να συμπληρώσουν την επιχειρηματολογία τους γ) να καταστήσουν σαφές το αντικείμενο της διαφοράς, αποσαφηνίζοντας το περιεχόμενο των αιτημάτων και των ισχυρισμών των διαδίκων.

¹⁴⁵ *ibid.*, αρ. 49, 51 παρ. 1 και 52 παρ. 1

¹⁴⁶ *ibid.*, αρ. 51.

¹⁴⁷ *ibid.*, αρ. 42.

Η εφαρμογή των μέτρων αυτών συνίσταται κυρίως: α) στην κλήση των διαδίκων σε συνεδρίαση και υποβολή σε αυτούς ερωτήσεων ή στην πρόσκλησή αυτών να λάβουν θέση εγγράφως ή προφορικώς για ορισμένα θέματα της διαφοράς και β) στην αίτηση παροχής από τους διαδίκους πληροφοριών, στοιχείων ή εγγράφων σχετικών με την υπόθεση¹⁴⁸.

Η λήψη ή η τροποποίηση αυτών των μέτρων οργάνωσης μπορεί να προταθεί από κάθε διάδικο σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας. Εν συνεχεία, μετά από ακρόαση και του αντιδίκου, αρμόδιος να αποφασίσει, εν προκειμένω, είναι ο εισηγητής δικαστής¹⁴⁹.

3.3. Τα Αποδεικτικά Μέσα

Όπως τα μέτρα οργάνωσης της διαδικασίας έχουν ληφθεί για την άρτια διεξαγωγή της διαδικασίας, έτσι έχουν θεσπιστεί και συγκεκριμένα αποδεικτικά μέσα, η χρήση των οποίων αποφασίζεται, κάθε φορά, από το Δικαστήριο, με σκοπό να συμβάλλουν στην επίλυση των διαφορών.

Πράγματι, προκειμένου να αποδειχθούν οι ισχυρισμοί των διαδίκων και τα πραγματικά περιστατικά, το Δικαστήριο ή οι διάδικοι μπορούν, κατά τη διάρκεια της δίκης, να ζητήσουν:

α) την αυτοπρόσωπη εμφάνιση των διαδίκων,

β) την παροχή από τρίτους πληροφοριών, εγγράφων ή στοιχείων σχετικών με την υπόθεση,

¹⁴⁸ *ibid.*, αρ. 55

¹⁴⁹ *ibid.*, αρ. 54 και 56

- γ) την εξέταση μαρτύρων,
- δ) τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης και
- ε) τη διενέργεια αυτοψίας¹⁵⁰.

Ο κατάλογος των αποδεικτικών μέσων που καταγράφονται στον Κανονισμό της Διαδικασίας δεν είναι αποκλειστικός αλλά ενδεικτικός, καθώς οι διάδικοι έχουν πάντα τη δυνατότητα να επικαλεστούν περαιτέρω αποδεικτικά μέσα. Επιπλέον, οι διάδικοι διατηρούν το δικαίωμα της ανταπόδειξης σε ότι ισχυρισμό τεθεί ενώπιον της δίκης και παράλληλα μπορούν να παρίστανται κατά τη διεξαγωγή της αποδεικτικής διαδικασίας¹⁵¹.

Τέλος, το Δικαστήριο έχει το δικαίωμα να ζητήσει τη συνδρομή άλλων αρχών (κατά κύριο λόγο δικαστικής αρχής) κατά την αποδεικτική διαδικασία¹⁵². Ειδικότερα, το Δικαστήριο μπορεί, μέσω της «αίτησης διενέργειας διαδικαστικών πράξεων», να ζητήσει, κατόπιν αιτήσεων των διαδίκων ή αυτεπαγγέλτως, την εξέταση μαρτύρων ή πραγματογνωμόνων από άλλη αρχή. Στη συνέχεια, η αρμόδια δικαστική αρχή, που ανέλαβε να εκτελέσει τη διαδικαστική πράξη, αφού ολοκληρώσει το έργο της, σύμφωνα με το εσωτερικό της δίκαιο, διαβιβάζει τα στοιχεία, που προέκυψαν από την εκτέλεση αυτών των πράξεων στο Δικαστήριο, το οποίο και θα τις λάβει υπόψη του στα πλαίσια της υπόθεσης.

¹⁵⁰ *ibid.*, αρ. 57.

¹⁵¹ *ibid.*, αρ. 58.

¹⁵² *ibid.*, αρ. 67.

3.3.1. Η Εξέταση Μαρτύρων

Ένα κύριο αποδεικτικό μέσο, με το οποίο το Δικαστήριο μπορεί να εξακριβώσει την ακρίβεια ορισμένων πραγματικών περιστατικών, είναι η εξέταση μαρτύρων. Η απόφαση για την κλήτευση ενός μάρτυρα μπορεί να ληφθεί αυτεπαγγέλτως από το Δικαστήριο ή κατόπιν αιτήσεων ενός των διαδίκων, στην οποία πρέπει να αναφέρονται, με ακρίβεια, τα πραγματικά περιστατικά για τα οποία πρέπει να εξετασθεί ο μάρτυρας και οι λόγοι που δικαιολογούν την εξέτασή του.

Εφόσον ένας μάρτυρας κληθεί να καταθέσει, τότε αυτός οφείλει να ανταποκριθεί στην πρόσκληση να εμφανιστεί στο ακροατήριο ενώ σε αντίθετη περίπτωση του επιβάλλεται χρηματική κύρωση¹⁵³. Πριν από κάθε κατάθεση, ο μάρτυρας, κατά κύριο λόγο, ορκίζεται ότι «θα πει την αλήθεια, όλη την αλήθεια και μόνο την αλήθεια». Η εξέταση του μάρτυρα διεξάγεται αρχικά από το Δικαστήριο, παρουσία των διαδίκων και στη συνέχεια, οι εκπρόσωποι των διαδίκων λαμβάνουν το δικαίωμα να του θέσουν ερωτήσεις¹⁵⁴.

3.3.2. Η Διεξαγωγή Πραγματογνωμοσύνης

Εκτός από την εξέταση μαρτύρων, συχνά, στα πλαίσια μίας υπόθεσης, μπορεί να διαταχθεί, εκτός από την εξέταση ενός μάρτυρα, η διεξαγωγή πραγματογνωμοσύνης είτε αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν αιτήσεως των

¹⁵³ *ibid.*, αρ. 61.

¹⁵⁴ *ibid.*, αρ. 60.

διαδίκων¹⁵⁵. Ο πραγματογνώμονας ορίζεται από το Δικαστήριο και υπόκειται στον έλεγχο του εισηγητή δικαστή. Το έργο του πραγματογνώμονα πρέπει να έχει προσδιοριστεί ρητά, καθώς ο ίδιος μπορεί να γνωμοδοτήσει μόνο στα θέματα εκείνα που του έχουν υποβληθεί. Μετά την ολοκλήρωση της πραγματογνωμοσύνης, ο πραγματογνώμονας υποβάλλει έκθεση στο δικαστήριο και μπορεί να κληθεί για κατάθεση και περαιτέρω ερωτήσεις από τους διαδίκους. Τέλος, ο πραγματογνώμονας, μετά την υποβολή της έκθεσής του, δίνει ενώπιον του Δικαστηρίου τον ακόλουθο όρκο: «Ορκίζομαι ότι περάτωσα το έργο μου με ευσυνειδησία και αμεροληψία».

3.4. Η Δυνατότητα Φιλικού Διακανονισμού των Διαφορών

Η συνειδητή επιλογή του Κανονισμού Διαδικασίας να αφιερώσει ξεχωριστό κεφάλαιο στο φιλικό διακανονισμό, αντί να τον συμπεριλάβει στα μέτρα οργάνωσης της διαδικασίας, υποδηλώνει ότι πρέπει να τον διακρίνουμε από τη συνήθη ένδικη διαδικασία¹⁵⁶.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, μπορεί να εξετάζει τις δυνατότητες φιλικού διακανονισμού μεταξύ των διαδίκων είτε ως προς όλη τη διαφορά ή μέρος της¹⁵⁷. Στην περίπτωση που το Δικαστήριο, ήτοι το επληφθέν της υπόθεσης τμήμα, κρίνει, ότι ενδέχεται να υπάρχει η δυνατότητα φιλικού διακανονισμού της διαφοράς, τότε μπορεί να

¹⁵⁵ *ibid.*, αρ. 62.

¹⁵⁶ Ετήσια Έκθεση δραστηριοτήτων του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης (2007), σελ. 209

¹⁵⁷ Κανονισμός της Διαδικασίας, αρ. 68.

αναθέσει στον εισηγητή δικαστή να επιχειρήσει έναν τέτοιο διακανονισμό. Η τυχόν συμφωνία των διαδίκων στη λύση της διαφοράς, ενώπιον του Δικαστηρίου, επικυρώνεται με πρακτικό, το οποίο αποτελεί δημόσιο έγγραφο και η υπόθεση διαγράφεται από το πρωτόκολλο με απόφαση του Προέδρου.

Τέλος, προβλέπεται ότι το Δικαστήριο και οι διάδικοι δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν, στο πλαίσιο της ένδικης διαδικασίας, τις εκφρασθείσες απόψεις, τις διατυπωθείσες εισηγήσεις, τις κατατεθείσες προτάσεις, τις παραχωρήσεις που έγιναν ή τα έγγραφα που συντάχθηκαν για τους σκοπούς του φιλικού διακανονισμού¹⁵⁸. Πράγματι, για να μπορεί να θεωρηθεί ο φιλικός διακανονισμός ως αποτελεσματικό και πλέον κατάλληλο μέσο επίλυσης της διαφοράς, θα πρέπει να διασφαλιστεί στους διαδίκους η ελευθερία λόγου και έκφρασης, ώστε να διευκολυνθούν οι μεταξύ τους διαπραγματεύσεις, χωρίς οι εκφραζόμενες απόψεις ή παραχωρήσεις στις οποίες προβαίνουν να στραφούν εις βάρος τους σε περίπτωση αποτυχίας¹⁵⁹.

Ο θεσμός του φιλικού διακανονισμού αποτελεί μία μεταρρύθμιση ουσίας, υπό το πρίσμα μίας σύγχρονης αντίληψης του ρόλου της δικαιοσύνης, εγκαταλείπει την παραδοσιακή σχολή της στενής ερμηνείας και επιβολής κανόνων δικαίου, θέτοντας τους διαδίκους συμμετόχους σε μία πρωτόγνωρη διαδικασία, όπου κυριαρχεί η λογική και ο συμβιβασμός παρά η επιβολή του γράμματος του νόμου¹⁶⁰.

¹⁵⁸ *ibid.* αρ. 70.

¹⁵⁹ Ετήσια Έκθεση, *ibid.* σελ. 210

¹⁶⁰ Για περαιτέρω μελέτη της νέας αντίληψης του ρόλου των δικαστηρίων της Ε.Ε. βλ. Scott J, Sturm S., "Courts as catalysts: Re-thinking the judicial role in the new governance", *Columbia Journal of European Law*, Vol.13 No.3 2007, p.565-594

3.5. Αναστολή της Διαδικασίας

Ο Πρόεδρος της δίκης, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αίτησης των διαδίκων, έχει το δικαίωμα να αποφασίσει την αναστολή της διαδικασίας σε συγκεκριμένες περιπτώσεις υποθέσεων που εκκρεμούν για κάποιο χρονικό διάστημα, ή όταν το απαιτεί η ορθή απονομή της δικαιοσύνης, μετά από ακρόαση των διαδίκων¹⁶¹. Συγκεκριμένα, η διαδικασία μπορεί να ανασταλεί α) εφόσον έχουν υπαχθεί υποθέσεις οι οποίες εκδικάζονται παράλληλα στο Δικαστήριο ΔΔ και στο ΠΕΚ ή το ΔΕΚ, που εγείρουν τα ίδια ζητήματα ερμηνείας ή στο πλαίσιο των οποίων αμφισβητείται το κύρος της ίδιας πράξης, β) όταν ενώπιον του ΠΕΚ ασκείται αναίρεση κατά απόφασης του Δικαστηρίου σε ειδικά ζητήματα ουσίας ή επί της διαδικασίας και τέλος γ) όταν η ασκούμενη αναίρεση ενώπιον του Πρωτοδικείου και η ασκούμενη τριτανακοπή ή αίτηση προς ερμηνεία μίας απόφασης ή αναθεώρησης της απόφασης ενώπιον του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης στρέφονται κατά της ίδιας απόφασης του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης¹⁶². Η ημερομηνία λήξης της αναστολής είτε ορίζεται στην απόφαση της αναστολής είτε αναφέρεται στις αποφάσεις επανάληψης της διαδικασίας¹⁶³

¹⁶¹ Κανονισμός της Διαδικασίας, αρ. 71

¹⁶² *ibid.* αρ. αρ. 117 παρ. 4, 118 παρ. 4 και 119 παρ. 4.

¹⁶³ *ibid.* αρ. 72

3.6. Δημοσίευση Αποφάσεων – Έκδοση Διατάξεων

Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου δημοσιεύονται σε δημόσια συνεδρίαση ενώπιον των διαδίκων και το πρωτότυπο των αποφάσεων υπογράφεται από τα μέλη του Δικαστηρίου που μετείχαν στη δίκη και από το Γραμματέα. Αντίστοιχα, η διάταξη υπογράφεται από τον Πρόεδρο και κατατίθεται στη γραμματεία¹⁶⁴. Η απόφαση του Δικαστηρίου αποκτά ισχύ από την ημερομηνία δημοσίευσής της και οι διατάξεις από τη μέρα της επίδοσής τους¹⁶⁵.

Σημαντική καινοτομία του Κανονισμού Διαδικασίας αποτελεί η αποσαφήνιση του περιεχομένου των αποφάσεων και των διατάξεων, θέτοντας τέλος στο προηγούμενο συγκεχυμένο νομικό πλαίσιο.

Όπως προβλέπει ο Κανονισμός Διαδικασίας:

1. κάθε απόφαση¹⁶⁶ του Δικαστηρίου πρέπει να περιέχει:

- α) μνεία ότι εκδίδεται από το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης,
- β) την ημερομηνία δημοσίευσής της,
- γ) τα ονοματεπώνυμα του προέδρου και των δικαστών που μετείχαν στην έκδοσή της, με μνεία του εισηγητή δικαστή,
- δ) το ονοματεπώνυμο του γραμματέα,
- ε) τον προσδιορισμό των διαδίκων,
- στ) τα ονοματεπώνυμα των εκπροσώπων των διαδίκων,
- ζ) τα αιτήματα των διαδίκων,

¹⁶⁴ *ibid.* αρ. 80 και 82

¹⁶⁵ *ibid.* αρ. 83

¹⁶⁶ *ibid.* αρ.79

η) συνοπτική έκθεση των περιστατικών,
θ) το σκεπτικό της απόφασης και
ι) το διατακτικό, το οποίο περιλαμβάνει και τη διάταξη και τα δικαστικά έξοδα.

2. κάθε διάταξη¹⁶⁷ πρέπει να περιλαμβάνει:

α) μνεία ότι εκδίδεται από το Δικαστήριο ΔΔ,
β) την ημερομηνία δημοσίευσής της,
γ) τα ονοματεπώνυμα του προέδρου και των δικαστών που μετείχαν στην έκδοσή της, με μνεία του εισηγητή δικαστή,
δ) το ονοματεπώνυμο του γραμματέα,
ε) τον προσδιορισμό των διαδίκων,
στ) τα ονοματεπώνυμα των εκπροσώπων των διαδίκων,
ζ) το διατακτικό, το οποίο περιλαμβάνει και τη διάταξη και τα δικαστικά έξοδα.

Τέλος, όταν η διάταξη πρέπει να είναι αιτιολογημένη τότε επιπρόσθετα περιέχονται και

η) τα αιτήματα των διαδίκων,
θ) συνοπτική έκθεση των περιστατικών και
ι) το σκεπτικό.

¹⁶⁷ *ibid.* αρ. 81

3.7. Καταβολή Δικαστικών Εξόδων

Το θεσμικό πλαίσιο, έως την ίδρυση του Δικαστηρίου ΔΔ, προέβλεπε, ότι στις διαφορές μεταξύ των Κοινοτήτων και των υπαλλήλων τους, ο προσφεύγων δεν επιβαρύνετο, σε περίπτωση ήττας, τα δικαστικά του έξοδα, ούτε εκείνα του καθού θεσμικού οργάνου, εκτός εάν προκαλούσε έξοδα, χωρίς εύλογη αιτία ή κακοβούλως ή για εξαιρετικούς λόγους¹⁶⁸. Το νέο παράρτημα που προσαρτήθηκε στον Οργανισμό του Δικαστηρίου προέβλεπε ότι ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα έξοδα εφόσον υπήρχε σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου¹⁶⁹, διάταξη που υιοθέτησε στη συνέχεια και ο Κανονισμός της Διαδικασίας¹⁷⁰.

Μάλιστα, σημαντική καινοτομία του Κανονισμού αποτελεί η πρόβλεψη ότι το Δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει να καταδικάσει τον ηττηθέντα διάδικο για μέρος μόνο των εξόδων ή ακόμα και να τον απαλλάξει τελείως για λόγους επιείκειας¹⁷¹. Πρέπει να σημειωθεί, ότι, μέχρι να εκδοθεί ο Κανονισμός Διαδικασίας του Δικαστηρίου ΔΔ, το ίδιο αποφάσισε ότι για το διάστημα αυτό θα ίσχυε το καθεστώς που προβλέπεται για το Πρωτοδικείο, προκειμένου να διασφαλιστεί στους πολίτες επαρκής δυνατότητα πρόβλεψης,

¹⁶⁸ Κανονισμός Διαδικασίας Πρωτοδικείου αρ. 88

¹⁶⁹ Παράρτημα Ι του Οργανισμού του Δικαστηρίου αρ. 7 παρ. 5.

¹⁷⁰ Κανονισμός Διαδικασίας Δικαστηρίου ΔΔ αρ. 87 παρ. 1.

¹⁷¹ *ibid.* αρ. 87 παρ. 2.

όσον αφορά την εφαρμογή των σχετικών με τα δικαστικά έξοδα κανόνων, βάσει της αρχής της χρηστής απονομής της δικαιοσύνης¹⁷².

Εν γένει, τα δικαστικά έξοδα πληρώνονται σε ευρώ¹⁷³ και αποφασίζονται από το Δικαστήριο κατά την κρίση του, ήτοι συνήθως α) κατανέμονται στους διαδίκους εάν είναι περισσότεροι του ενός ή β) ο κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά έξοδά του σε περίπτωση μερικής ήττας ή ελλείψει αιτημάτων ως προς τα δικαστικά έξοδα ή γ) λαμβάνεται υπόψη η συμφωνία των διαδίκων εφόσον υφίσταται¹⁷⁴. Παράλληλα, οι διάδικοι έχουν τη δυνατότητα να αμφισβητήσουν το ύψος και τη φύση των εξόδων που αποφάσισε το Δικαστήριο και να ζητήσουν από το τελευταίο να εκδώσει αιτιολογική διάταξη, που να εξηγεί το σκεπτικό του¹⁷⁵.

Τα δικαστικά έξοδα, τα οποία μπορεί να υποχρεωθούν να καταβάλλουν οι διάδικοι, αφορούν τα ποσά που οφείλονται στους μάρτυρες και τους πραγματογνώμονες καθώς και τα αναγκαία έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν οι διάδικοι στα πλαίσια της δίκης και ιδίως τα έξοδα μετακίνησης και διαμονής και η αμοιβή του εκπροσώπου¹⁷⁶.

Επιπρόσθετα, μέρος των εξόδων που προκλήθηκαν χωρίς εύλογη αιτία ή κακοβούλως μπορεί να κληθούν να καταβάλλουν οι διάδικοι, ο ένας στον

¹⁷² Ειδικότερα, το Δικαστήριο ΔΔ έλαβε την απόφαση αυτή με την πρώτη απόφασή του «F-16/05, Falcione κατά Επιτροπής που εκδόθηκε από την ολομέλεια στις 26 Απριλίου 2006.

¹⁷³ *ibid.*, αρ.93.

¹⁷⁴ *ibid.*, αρ. 89.

¹⁷⁵ *ibid.*, αρ. 92.

¹⁷⁶ *ibid.*, αρ. 91.

άλλον, ακόμα και ο νικήσας, αν αυτά δικαιολογούνται από τη στάση τους πριν ή κατά τη διάρκεια της δίκης¹⁷⁷.

Αντίστοιχα, μπορεί να υποχρεωθεί ένας διάδικος σε καταβολή εξόδων στο Δικαστήριο ΔΔ στην περίπτωση που αυτά μπορούσαν να αποφευχθούν και τα οποία προκάλεσε ο ίδιος, ιδίως αν η προσφυγή του έχει χαρακτήρα προδήλως καταχρηστικό, αν και το σχετικό ποσό δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 2.000 ευρώ¹⁷⁸. Σκοπός της διάταξης αυτής είναι να δοθεί στο Δικαστήριο η δυνατότητα να καταδικάσει τον προσφεύγοντα, εκείνον ο οποίος άνευ λόγου επιβαρύνει το δικαιοδοτικό όργανο, ασκώντας π.χ. επαναλαμβανόμενες ή ελλιπώς θεμελιωμένες προσφυγές, με μέρος των δικαστικών εξόδων που προκαλεί στο δικαιοδοτικό όργανο. Η δυνατότητα αυτή ανταποκρίνεται στην πρόθεση του Συμβουλίου, η οποία συγκεκριμενοποιήθηκε με την καθιέρωση του κανόνα «ο ηττηθείς πληρώνει», για κάθε διάδικο, που ηττάται ενώπιον του Δικαστηρίου ΔΔ, να περιορίσει τις αδικαιολόγητες προσφυγές, προκειμένου να διασφαλιστεί η ορθή απονομή της δικαιοσύνης¹⁷⁹. Ας σημειωθεί, όμως και η αντίθετη άποψη, η οποία σημειώνει ότι η επιβάρυνση του υπαλλήλου με τα συνολικά έξοδα της δίκης μπορεί όχι τόσο να περιορίσει το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο όσο το να αποτελέσει δυσβάσταχτη συνέπεια, ιδιαίτερα στην περίπτωση που το εναγόμενο όργανο αποφασίσει να

¹⁷⁷ *ibid.*, αρ. 88.

¹⁷⁸ *ibid.* αρ. 94 στοιχείο α)

¹⁷⁹ Ετήσια Έκθεση δραστηριοτήτων του Δικαστηρίου ΔΔ (2007), σελ. 211.

ζητήσει τις υπηρεσίες εξωτερικού δικηγόρου, διογκώνοντας, έτσι, το κονδύλιο δικαστικής δαπάνης¹⁸⁰.

3.8. Αναστολή Εκτέλεσης και Λοιπά Προσωρινά Μέτρα

Εκτός από τη συνήθη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου, προβλέπεται και η δυνατότητα, σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις, να εφαρμοστούν ειδικές διαδικασίες, προκειμένου να προστατευτούν, προσωρινώς, τα συμφέροντα ενός διαδίκου, που άλλως θα βλάπτονταν ανεπανόρθωτα μέχρι την έκδοση της απόφασης. Οι ειδικές αυτές διαδικασίες ενεργοποιούνται με απόφαση του Δικαστηρίου, κατόπιν υποβολής αίτησης των διαδίκων, με χωριστό δικόγραφο και οι οποίες πρέπει να προσδιορίζουν α) το αντικείμενο της διαφοράς, β) τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία προκύπτει το επείγον της υπόθεσης, και γ) τους πραγματικούς και νομικούς ισχυρισμούς, που δικαιολογούν τη λήψη του μέτρου το οποίο ζητείται¹⁸¹.

Χαρακτηριστική περίπτωση είναι αυτή κατά την οποία το Δικαστήριο κρίνει ότι επιβάλλεται από τις περιστάσεις να αναστείλει την εκτέλεση της προσβαλλόμενης από την προσφυγή πράξης, εξαίρεση που αντιβαίνει στον κανόνα του αρ. 242ΕΚ που υιοθέτησε και ο Κανονισμός Διαδικασίας, κατά τον οποίο μία προσφυγή δεν μπορεί να έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα ¹⁸².

¹⁸⁰ Ταγαράς Χ., «Σκέψεις για την εξέλιξη του Κοινοτικού Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου και για το νέο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ΕΕΕυρΔ 2:2007, σελ. 301-302.

¹⁸¹ *ibid.*, αρ. 102 παρ. 2 και 3

¹⁸² *ibid.*, αρ. 102 παρ.1.

Εκτός από την αναστολή εκτέλεσης μίας πράξης, το Δικαστήριο μπορεί να διατάξει την εφαρμογή και άλλων προσωρινών μέτρων, κατόπιν αίτησης του διαδίκου, σε ήδη εκκρεμή υπόθεση ενώπιόν του¹⁸³.

Στις ανωτέρω περιπτώσεις, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου μπορεί να δώσει τη δυνατότητα στον αντίδικο να διατυπώσει τις παρατηρήσεις του ή να αποφασίσει με αιτιολογημένη διάταξη:

α) τη λήψη μέτρων οργάνωσης της διαδικασίας και τη χρησιμοποίηση αποδεικτικών μέσων (βλ. ανωτέρω σχετικό κεφάλαιο) είτε

β) να δεχτεί την αίτηση, απόφαση την οποία μπορεί, στη συνέχεια, να τροποποιήσει ή να ανακαλέσει αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αίτησης ενός διαδίκου λόγω μεταβολής των περιστάσεων.

Βέβαια, η διάταξη με την οποία αποφασίζεται η λήψη προσωρινών μέτρων έχει προσωρινό χαρακτήρα και δεν προδικάζει καθόλου την κρίση του Δικαστηρίου επί της κύριας υπόθεσης¹⁸⁴.

3.9. Το Δικαίωμα Παρέμβασης Τρίτου

Μία από τις δυνατότητες του προέδρου σε κάθε στάδιο της διαδικασίας είναι ότι μπορεί να αποφασίσει να επιτρέψει σε κάποιον τρίτο να παρέμβει στα πλαίσια της δίκης, με σκοπό την υποστήριξη των αιτημάτων ενός των διαδίκων¹⁸⁵. Στην περίπτωση αυτή, το δικαίωμα παρέμβασης μπορεί να δοθεί

¹⁸³ αρ. 243ΕΚ και αρ. 102 παρ.1 εδ. 2 Κανονισμού Διαδικασίας.

¹⁸⁴ Κανονισμός Διαδικασίας αρ. 104-106.

¹⁸⁵ Οργανισμός του Δικαστηρίου αρ. 40 εδ. 4

σε πρόσωπο, όργανο ή κράτος-μέλος που έχει έννομο συμφέρον για την επίλυση της διαφοράς¹⁸⁶.

Η απόφαση για παρέμβαση τρίτου μπορεί να ληφθεί:

- α) αυτεπαγγέλτως από το Δικαστήριο ή
- β) μετά από αίτηση του παρεμβαίνοντα.

Στην πρώτη περίπτωση, ο πρόεδρος μπορεί, αφού ακούσει τους διαδίκους, να καλέσει οποιονδήποτε τρίτο που έχει έννομο συμφέρον να δηλώσει στο Δικαστήριο ότι επιθυμεί να παρέμβει.

Στη δεύτερη περίπτωση, ο παρεμβαίνων, πριν από την παρέλευση τεσσάρων εβδομάδων από την εκκίνηση της δίκης, μπορεί να καταθέσει αίτηση στο Δικαστήριο, με την οποία να γνωστοποιεί την επιθυμία του να παρέμβει. Ειδικότερα, η αίτηση παρεμβάσεων πρέπει να περιέχει:

- α) μνεία της υπόθεσης,
- β) μνεία των κύριων διαδίκων,
- γ) το ονοματεπώνυμο και την κατοικία του παρεμβαίνοντος,

δ) τον διορισμό αντικλήτου του παρεμβαίνοντος στον τόπο όπου εδρεύει το Δικαστήριο ή την υπόδειξη του τεχνικού μέσου επικοινωνίας που διαθέτει το Δικαστήριο και μέσω του οποίου ο εκπρόσωπος του παρεμβαίνοντος δέχεται να λαμβάνει όλες τις επιδόσεις,

ε) τα αιτήματα του παρεμβαίνοντος προς υποστήριξη ή προς απόρριψη των αιτημάτων του προσφεύγοντος,

¹⁸⁶ Κανονισμός Διαδικασίας αρ. 111 παρ. 1

στ) έκθεση των περιστάσεων που θεμελιώνουν το δικαίωμα παρεμβάσεως.

Συνακόλουθα της αποφάσεως του προέδρου να επιτρέψει σε τρίτο να παρέμβει είτε μετά από αυτεπάγγελτη κλήση είτε μετά από αίτηση του τελευταίου, δίνεται η δυνατότητα στους διαδίκους να υποδείξουν στη γραμματεία, αν συντρέχει λόγος, να μη κοινοποιηθούν στον παρεμβαίνοντα τυχόν στοιχεία που θεωρούν απόρρητα ή εμπιστευτικά¹⁸⁷.

Στη συνέχεια, ανακοινώνονται στον παρεμβαίνοντα όλα τα έγγραφα της διαδικασίας, που έχουν επιδοθεί στους διαδίκους, με εξαίρεση, ίσως, των απόρρητων ή εμπιστευτικών στοιχείων και δίνεται προθεσμία εντός της οποίας μπορεί να υποβάλλει υπόμνημα παρεμβάσεως. Αναλυτικά, το υπόμνημα παρεμβάσεως περιέχει:

α) τα αιτήματα του παρεμβαίνοντος,

β) τους ισχυρισμούς και τα επιχειρήματα που προβάλλει ο παρεμβαίνων,

γ) ενδεχομένως τα προτεινόμενα αποδεικτικά μέσα.

Ας σημειωθεί, ότι οι προτάσεις του παρεμβαίνοντος που, δεν αποσκοπούν στην ολική ή μερική υποστήριξη των αιτημάτων ενός των διαδίκων, δεν γίνονται παραδεκτές. Μετά την κατάθεση του υπομνήματος ο πρόεδρος τάσσει προθεσμία εντός της οποίας οι διάδικοι μπορούν να απαντήσουν εγγράφως ή προφορικώς¹⁸⁸.

¹⁸⁷ *ibid.*, αρ. 109 παρ. 5 και 111 παρ. 2

¹⁸⁸ *ibid.*, αρ. 110

Τέλος, ο παρεμβαίνων, μη δυνάμενος να παρέμβει αυτοπρόσωπα, αντιπροσωπεύεται από ειδικό εκπρόσωπο, σύμφωνα με το αρ. 19 του Οργανισμού του Δικαστηρίου, που εφαρμόζεται και για την αντιπροσώπευση των διαδικών. Συγκεκριμένα, εάν ο παρεμβαίνων είναι κράτος-μέλος ή όργανο των Κοινοτήτων αντιπροσωπεύεται από εκπρόσωπο που διορίζεται για την εν λόγω υπόθεση, ο οποίος μπορεί να επικουρείται και από άλλο σύμβουλο ή δικηγόρο. Στην περίπτωση που ο παρεμβαίνων είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο εκπροσωπείται από δικηγόρο.

3.10. Ερήμην Αποφάσεις – Ανακοπή Ερημοδικίας

Στην περίπτωση που ο καθού δεν απαντήσει νομότυπα ή εμπρόθεσμα στην προσφυγή, το Δικαστήριο μπορεί να εκδώσει εκτελεστή απόφαση, με την οποία επιδικάζει στον προσφεύγοντα, ερήμην του, τα αιτήματά του, μετά από αίτηση του τελευταίου, η οποία επιδίδεται στον αντίδικο. Το Δικαστήριο, βέβαια, διατηρεί το δικαίωμα να αποφασίσει τη διεξαγωγή προφορικής διαδικασίας επί της αίτησης και να εξετάσει το παραδεκτό της προσφυγής και ειδικότερα να εξακριβώσει αν τα αιτήματα του προσφεύγοντος φαίνονται βάσιμα¹⁸⁹.

Η ερήμην απόφαση του Δικαστηρίου υπόκειται σε ανακοπή. Εφόσον η αίτηση του καθού, για ανακοπή της απόφασης, γίνει δεκτή από το Δικαστήριο, το τελευταίο μπορεί διατάξει αναστολή της εκτέλεσης της ερήμην απόφασης ή να την εξαρτήσει από εγγυοδοσία, έως ότου εκδοθεί η νέα

¹⁸⁹ *ibid* αρ. 116 παρ. 1 – 3 εδ. 1.

απόφαση. Η διαδικασία που ακολουθείται στην εξέταση της ανακοπής είναι η ίδια με αυτήν που τηρείται στις κοινές υποθέσεις και η νέα απόφαση του Δικαστηρίου δεν υπόκειται σε ανακοπή¹⁹⁰.

3.11. Έκτακτα Ένδικα Μέσα

3.11.1. Τριτανακοπή Αποφάσεων

Τα κράτη-μέλη, τα όργανα των Κοινοτήτων και κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δύνανται να ασκήσουν τριτανακοπή κατά απόφασης που εκδόθηκε χωρίς να έχει προσεπικληθεί ο τριτανακοπών, εφόσον η απόφαση θίγει τα δικαιώματά του,¹⁹¹ μέσα σε δύο μήνες από τότε που δημοσιεύθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αίτηση τριτανακοπής κατατίθεται με δικόγραφο και εξετάζεται από το δικαστικό σχηματισμό που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση, ο οποίος μπορεί να αποφασίσει τη μεταρρύθμισή της, κατά το μέρος που γίνεται δεκτή η τριτανακοπή.

3.11.2. Ερμηνεία Αποφάσεων

Σε περίπτωση αμφιβολίας ως προς την έννοια και την έκταση των αποτελεσμάτων μίας απόφασης του Δικαστηρίου, το τελευταίο είναι αρμόδιο για την ερμηνεία της, μετά από αίτηση διαδίκου ή οργάνου των Κοινοτήτων

¹⁹⁰ *ibid* αρ. 116 παρ. 3 εδ. 2 – παρ. 6

¹⁹¹ Οργανισμός του Δικαστηρίου, Παράρτημα I αρ. 42 και Κανονισμός της Διαδικασίας του Δικαστηρίου ΔΔ αρ. 115 παρ. 1.

που έχει έννομο συμφέρον επί αυτού¹⁹². Η ερμηνεία της απόφασης ανατίθεται στον δικαστικό σχηματισμό που εξέδωσε τη σχετική απόφαση και το Δικαστήριο, αφού παράσχει στους διαδίκους τη δυνατότητα να υποβάλλουν τις παρατηρήσεις τους, αποφαινεται επί της υπόθεσης.

3.11.3. Αναθεώρηση Αποφάσεων

Αναθεώρηση της απόφασης του Δικαστηρίου μπορεί να εξετασθεί στην εξαιρετική περίπτωση που γίνει γνωστό γεγονός αποφασιστικής σημασίας, το οποίο ήταν άγνωστο, πριν την έκδοση της απόφασης, στο Δικαστήριο και στον διάδικο που ζητεί την αναθεώρηση¹⁹³. Ο αιτών θα πρέπει να ζητήσει την αναθεώρηση της απόφασης το αργότερο έως τρεις μήνες αφότου έλαβε γνώση του γεγονότος στο οποίο βασίζεται η αναθεώρηση. Πάντως, σε καμία περίπτωση, δεν μπορεί να υποβληθεί αίτηση αναθεώρησης μετά την πάροδο δέκα ετών από την έκδοση της απόφασης. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο, αφού λάβει υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις των διαδίκων, αποφαινεται εκδίδοντας απόφαση επί του παραδεκτού της αίτησης και εφόσον η αίτηση γίνει δεκτή, τότε η συνέχεια της διαδικασίας είναι προφορική, εκτός εάν αποφασίσει διαφορετικά το Δικαστήριο¹⁹⁴.

¹⁹² Οργανισμός του Δικαστηρίου, Παράρτημα I αρ. 43 και Κανονισμός της Διαδικασίας του Δικαστηρίου ΔΔ αρ. 118 παρ. 1.

¹⁹³ Οργανισμός του Δικαστηρίου, Παράρτημα I αρ. 44 παρ. 1 και Κανονισμός της Διαδικασίας του Δικαστηρίου ΔΔ αρ. 119 παρ. 1.

¹⁹⁴ Κανονισμός Διαδικασίας αρ. 119 παρ. 3 και 4.

3.12. Αναίρεση αποφάσεων του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης στο Πρωτοδικείο

3.12.1. Η Αίτηση Αναίρεσης

Κατά των οριστικών αποφάσεων καθώς και των διατάξεων του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης μπορεί να ασκηθεί αναίρεση ενώπιον του Πρωτοδικείου(τακτικό ένδικο μέσο), η οποία δεν αναστέλλει την απόφαση του Δικαστηρίου ΔΔ¹⁹⁵. Πιο ειδικά, αναίρεση μπορεί να ασκηθεί:

- α) κατά αποφάσεων που επιλύουν τη διαφορά ως προς την ουσία,
- β) κατά αποφάσεων που επιλύουν δικονομικό ζήτημα που αφορά:
 - i) ένσταση αναρμοδιότητας ή
 - ii) απαραδέκτου¹⁹⁶,
- γ) κατά αποφάσεων αναστολής εκτέλεσης της προσβαλλόμενης πράξης¹⁹⁷,
- δ) κατά αποφάσεων που ορίζουν προσωρινά μέτρα¹⁹⁸
- ε) κατά αποφάσεων αναστολής αναγκαστικής εκτέλεσης,¹⁹⁹ εντός δύο μηνών από την κοινοποίηση της προσβληθείσας απόφασης και
- στ) κατά αποφάσεων του Δικαστηρίου που απέρριψαν αίτηση παρεμβάσεως από πρόσωπο, εντός δύο εβδομάδων από τη σχετική κοινοποίηση²⁰⁰.

¹⁹⁵ *ibid.*, αρ. 112 παρ. 1

¹⁹⁶ Οργανισμός του Δικαστηρίου, Παράρτημα Ι αρ. 9 παρ. 1

¹⁹⁷ αρ. 242 ΣυνθΕΚ

¹⁹⁸ αρ. 243 ΣυνθΕΚ

¹⁹⁹ αρ. 256 ΣυνθΕΚ

²⁰⁰ Οργανισμός του Δικαστηρίου., Παράρτημα Ι αρ. 10 παρ. 1.

Δικαίωμα να ασκήσουν αναίρεση έχουν οι εν όλω ή εν μέρει ηττηθέντες διάδικοι. Οι παρεμβαίνοντες, δεν έχουν κατ' αρχήν δικαίωμα αναίρεσης, με εξαίρεση τα κράτη-μέλη και τα όργανα, εκτός εάν η απόφαση τους θίγει απευθείας²⁰¹.

Η αναίρεση ασκείται με κατάθεση δικογράφου στη γραμματεία του Πρωτοδικείου ή του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης,²⁰² με υποχρέωση του τελευταίου να διαβιβάσει την αίτηση και τη δικογραφία της πρωτοβάθμιας δίκης στο πρώτο²⁰³. Το δικόγραφο της αίτησης πρέπει να περιέχει:

α) το ονοματεπώνυμο και την κατοικία αυτού που ασκεί την αναίρεση, ο οποίος καλείται αναιρεσείων,

β) τον προσδιορισμό των λοιπών διαδίκων στη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης,

γ) τους προσβαλλόμενους νομικούς λόγους και τα επιχειρήματα και

δ) τα αιτήματα του αναιρεσείοντος.

Το αντικείμενο της αναίρεσης ενώπιον του Πρωτοδικείου πρέπει να περιορίζεται σε νομικά ζητήματα και όχι σε θέματα ουσίας της υπόθεσης ή αποκλειστικά ως προς τον καταλογισμό ή το ύψος των δικαστικών εξόδων. Ως λόγοι αναίρεσης μπορεί να προβάλλονται:

α) η αναρμοδιότητα του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης,

²⁰¹ Οργανισμός του Δικαστηρίου, Παράρτημα Ι αρ. 9 παρ. 2

²⁰² σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που αναφέρονται στα αρ. 43 και 44 του Κανονισμού του Πρωτοδικείου

²⁰³ Κανονισμός Διαδικασίας Πρωτοδικείου αρ. 137

β) οι πλημμέλειες κατά τη διαδικασία διεξαγωγής της δίκης που θίγουν τα δικαιώματα του ενδιαφερομένου διαδικού και

γ) η παραβίαση του Κοινοτικού Δικαίου από το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης²⁰⁴.

3.12.2. Η Διαδικασία Εξέτασης της Αναίρεσης από το Πρωτοδικείο

Εάν η αίτηση αναίρεσης κριθεί βάσιμη, τότε το Πρωτοδικείο αναίρει την απόφαση του Δικαστηρίου ΔΔ και αποφαινεται το ίδιο επί της διαφοράς²⁰⁵. Στην περίπτωση που η αίτηση είναι προδήλως αβάσιμη ή απαράδεκτη, το Πρωτοδικείο έχει τη δυνατότητα να απορρίψει την αίτηση με αιτιολογημένη διάταξη, κατόπιν έκθεσης του εισηγητή δικαστή και αφού ακούσει το γενικό εισαγγελέα²⁰⁶.

Εφόσον γίνει δεκτή η αίτηση αναίρεσης, η διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου περιλαμβάνει δύο στάδια, τη γραπτή και την προφορική

²⁰⁴ Οργανισμός του Δικαστηρίου, Παράρτημα Ι αρ. 11

²⁰⁵ *ibid* αρ. 13 παρ. 1 εδ. 1.

²⁰⁶ Κανονισμός Πρωτοδικείου αρ. 145. Αν και το Πρωτοδικείο δε διαθέτει γενικό εισαγγελέα, στην περίπτωση που μία υπόθεση χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερης νομικής δυσκολίας, προβλέπεται η δυνατότητα να ασκήσει ένας δικαστής, εκτός του Προέδρου, καθήκοντα γενικού εισαγγελέα στην εν λόγω υπόθεση. Βλ. και αρ. 2 παρ. 2, και αρ. 17-19 Κανονισμού Πρωτοδικείου.

διαδικασία, που διενεργείται σύμφωνα με τον δικό του Κανονισμό Διαδικασίας, με κάποιες τροποποιήσεις²⁰⁷.

Εν προκειμένω, η αίτηση αναίρεσης γνωστοποιείται σε όλους τους διαδίκους που συμμετείχαν στη δίκη ενώπιον του Δικαστηρίου ΔΔ²⁰⁸ και δίνεται παράλληλα προθεσμία δύο μηνών για την κατάθεση υπομνήματος αντίκρουσης εκ μέρους τους. Στο υπόμνημα αντίκρουσης ο διάδικος αναφέρει:

ι) τους λόγους για τους οποίους επιθυμεί την αναίρεση της απόφασης του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης ή

ιι) τους λόγους για την απόρριψη της αίτησης αναίρεσης που κατατέθηκε ή

ιιι) αποδέχεται εν όλω ή εν μέρει τα αιτήματα που υποβλήθηκαν πρωτοδίκως²⁰⁹.

Το υπόμνημα αντίκρουσης πρέπει να περιέχει:

α) το ονοματεπώνυμο και την κατοικία αυτού που το υποβάλλει,

β) την ημερομηνία κατά την οποία του επιδόθηκε η αίτηση αναίρεσεως,

γ) τους προβαλλόμενους νομικούς λόγους και τα επιχειρήματα και

²⁰⁷ Ειδικότερα, η διαδικασία που ακολουθείται στην αναίρεση ενώπιον του Πρωτοδικείου είναι παρόμοια με αυτή που εφαρμόζεται στην κοινή επιδίκαση υποθέσεων του Πρωτοδικείου με την επιφύλαξη των αρ. 48 παρ. 2, 49, 50, 51 παρ. 1, 52, 55-64, 76α - 110, 115 παρ. 2 και 3, 116, 123-127 και 129 του Κανονισμού Διαδικασίας.

²⁰⁸ Κανονισμός Πρωτοδικείου αρ. 140

²⁰⁹ *ibid* αρ. 142

δ) τα αιτήματα του αναιρεσειόντος²¹⁰.

Η γραπτή διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου μπορεί να επεκταθεί με απόφαση του προέδρου, κατόπιν αίτησης του αναιρεσειόντος, στην περίπτωση που το κρίνει σκόπιμο, προκειμένου να υποστηρίξει ο αναιρεσειών την άποψή του είτε για να παρασχεθούν στοιχεία χρήσιμα για την απόφαση επί της αναίρεσης. Στην περίπτωση αυτή, τάσσονται προθεσμίες εντός των οποίων ο αναιρεσειών μπορεί να καταθέσει υπόμνημα απάντησης και αντίστοιχα ο αντίδικος το υπόμνημα ανταπάντησης, αφού λάβει το πρώτο²¹¹.

Σε ειδικές περιπτώσεις, το Πρωτοδικείο, μετά από ακρόαση των διαδίκων, μπορεί να αποφασίζει χωρίς προφορική διαδικασία²¹². Πιο συγκεκριμένα, με την υποβολή των υπομνημάτων από τους διαδίκους και την περάτωση της γραπτής διαδικασίας, το Πρωτοδικείο μπορεί να αποφασίσει χωρίς τη διενέργεια της προφορικής διαδικασίας, κατόπιν έκθεσης του εισηγητή δικαστή και αφού ακούσει το γενικό εισαγγελέα και τους διαδίκους, αν και οι τελευταίοι διατηρούν το δικαίωμα να υποβάλλουν υπόμνημα με το οποίο να αναφέρουν τους λόγους για τους οποίους επιθυμούν να ακουστούν²¹³.

Η άσκηση αναίρεσης κατά μίας απόφασης του Δικαστηρίου ΔΔ δεν αναστέλλει την εκτέλεση της ίδιας της απόφασης. Τέλος, η δυνατότητα

²¹⁰ *ibid* αρ. 141

²¹¹ *ibid* αρ. 143 παρ. 1

²¹² Οργανισμός του Δικαστηρίου, Παράρτημα Ι αρ. 12.

²¹³ Κανονισμός του Πρωτοδικείου αρ. 146

παρέμβασης τρίτου στα πλαίσια της ανααιρετικής δίκης αναγνωρίζεται και προβλέπεται από τα αρ. 115-116 του Κανονισμού του Πρωτοδικείου²¹⁴.

3.13. Αναπομπή Υποθέσεων από το Πρωτοδικείο στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης

Οσάκις το Πρωτοδικείο κρίνει βάσιμη την αίτηση αναιρέσης μίας απόφασης ή διάταξης του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης, μπορεί να επιλέξει να μην αποφανθεί επί της ουσίας της υπόθεσης, λόγω του ότι δεν είναι ώριμη προς εκδίκαση και να αναπέμψει την υπόθεση πίσω στο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης²¹⁵. Στην περίπτωση αυτή, το Δικαστήριο ΔΔ δεσμεύεται ως προς τα νομικά ζητήματα που έχουν επιλυθεί από το Πρωτοδικείο.

Ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου ΔΔ αναθέτει την υπόθεση είτε στον δικαστικό σχηματισμό που εξέδωσε την αναπεμφθείσα υπόθεση είτε σε άλλον. Εξαιρέση αποτελεί η περίπτωση κατά την οποία η ανααιρεθείσα υπόθεση είχε εκδοθεί από μονομελές τμήμα, με συνέπεια η υπόθεση να ανατίθεται σε

²¹⁴ *ibid* αρ. 149.

²¹⁵ Οργανισμός του Δικαστηρίου, Παράρτημα I, αρ. 13 παρ. 1 εδ. 2. και Κανονισμός Διαδικασίας Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης αρ. 113 παρ. 1. Ας σημειωθεί ότι στον Οργανισμό του Δικαστηρίου γίνεται λόγος για «παραπομπή» της υπόθεσης στο Δικαστήριο ΔΔ ενώ στον Κανονισμό Διαδικασίας του Δικαστηρίου ΔΔ αναφέρεται ως «αναπομπή». Στην εργασία μας επιλέγουμε τη χρήση του όρου «αναπομπή» ο οποίος άλλωστε αναφέρεται και στον τίτλο του άρθρου του Κανονισμού Διαδικασίας ο οποίος εξειδικεύει και την εν λόγω διαδικασία.

τριμελές τμήμα στο οποίο δε μετέχει ο δικαστής του εν λόγω μονομελούς τμήματος²¹⁶.

Η εξέταση της αναπεμφθείσας υπόθεσης διεξάγεται υπό ειδική διαδικασία κατά την οποία οι διάδικοι ανταλλάσσουν υπομνήματα γραπτών παρατηρήσεων, κατ' αναλογία της γραπτής διαδικασίας που τηρείται στις κοινές υποθέσεις²¹⁷.

3.14. Πρακτικές Οδηγίες προς τους Διαδίκους σχετικά με τη Διαδικασία Ενώπιον του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης

Με αφετηρία το αρ. 120 του Κανονισμού Διαδικασίας, το Δικαστήριο αποφάσισε, στις 25 Ιανουαρίου 2008, να εκδώσει ένα έγγραφο²¹⁸, που να περιλαμβάνει κωδικοποιημένες πρακτικές οδηγίες προς τους διαδίκους σχετικά με την διαδικασία που ακολουθείται ενώπιον του, εκτιμώντας το, ως ένα βήμα προς τη βελτίωση της εύρυθμης διεξαγωγής των δικών και προκειμένου να διευκολύνεται η εκδίκαση των διαφορών, υπό τις καλύτερες δυνατές συνθήκες και εντός του συντομότερου δυνατού χρόνου.

Όπως σημειώνει το Δικαστήριο στην αιτιολογική του έκθεση, «είναι χρήσιμο να παρασχεθούν στους δικηγόρους και εκπροσώπους των διαδίκων πρακτικές οδηγίες σχετικές με τον τρόπο υποβολής των υπομνημάτων και των δικογράφων, στο πλαίσιο της έγγραφης διαδικασίας και για την εύρυθμη διεξαγωγή της επ' ακροατηρίου συζητήσεως».

²¹⁶ Κανονισμός Διαδικασίας αρ. 113 παρ. 2.

²¹⁷ *ibid* αρ. 114

²¹⁸ ΕΕ L 69/13 της 13.03.2008

Οι πρακτικές οδηγίες προς τους διαδίκους ισχύουν συμπληρωματικά του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου και περιλαμβάνουν διευκρινήσεις ως προς την έγγραφη διαδικασία (κατάθεση δικογράφου ασφαλιστικά μέτρα, υπομνήματα κ.α.), την προφορική διαδικασία (προετοιμασία και εξέλιξη της συζήτησης, διερμηνεία, συμβιβασμοί κ.α.) καθώς και έναν οδηγό για τους αιτούντες της χορήγησης του ευεργετήματος πενίας.

3.14.1. Επί της Έγγραφης Διαδικασίας

Ως προς την κατάθεση του δικογράφου της προσφυγής ορίζεται ότι το έγγραφο πρέπει να απευθύνεται στη Γραμματεία του Δικαστηρίου ΔΔ και να έχει τα τυπικά χαρακτηριστικά που ορίζει το αρ. 34 και 35 του Κανονισμού Διαδικασίας. (βλ. σχετικό κεφάλαιο). Ας σημειωθεί, ότι το έγγραφο μπορεί να το καταθέσει μόνο ο αρμόδιος δικηγόρος του διαδίκου σύμφωνα με την αρχή της υποχρεωτικής εκπροσώπησης ενώπιον του Δικαστηρίου ΔΔ που προαναφέραμε (βλ. σχετικό κεφάλαιο). Υπενθυμίζουμε, ότι οι διάδικοι οφείλουν να εκπροσωπούνται από δικηγόρο που έχει ικανότητα να παρίσταται ενώπιον δικαστηρίου κράτους-μέλους και κάθε μεταβολή του αριθμού και του ονόματος του δικηγόρου ή των δικηγόρων πρέπει να γνωστοποιείται στη Γραμματεία εγγράφως. Τα στοιχεία του δικηγόρου πρέπει να αναγράφονται με σαφήνεια στην πρώτη σελίδα και η χειρόγραφη υπογραφή του να τίθεται με σαφήνεια στην τελευταία. Τα αιτήματα της προσφυγής πρέπει, με τη σειρά τους, να εκτίθενται με ακρίβεια, στην αρχή ή

στο τέλος του δικογράφου και να αριθμούνται. Ιδιαίτερη προσοχή χρήζει το γεγονός ότι η γλώσσα διαδικασίας για κάθε δίκη επιλέγεται ως αυτή που χρησιμοποιήθηκε για να συνταχθεί το δικόγραφο προσφυγής²¹⁹.

Το μέγεθος του δικογράφου προσφυγής δεν πρέπει να υπερβαίνει, κατ' αρχήν, τις 10 έως 30 σελίδες, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες της διαφοράς. Τα υπόλοιπα έγγραφα που κατατίθενται και κυρίως τα υπομνήματα, πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο σύντομα, προκειμένου να διασφαλιστεί τόσο το συμφέρον των ίδιων των διαδίκων όσο και η ορθή απονομή της δικαιοσύνης.

Παράλληλα, κάθε δικόγραφο προσφυγής πρέπει να συνοδεύεται από περίληψη της διαφοράς, όχι μεγαλύτερη από 2 σελίδες, που να αναφέρει σαφώς την υπόθεση την οποία αφορά. Η περίληψη, μαζί με την ανακοίνωση της Γραμματείας του Δικαστηρίου, αναρτάται σε ειδική ιστοσελίδα του δικτυακού τόπου του Δικαστηρίου,²²⁰ για να παράσχει σε κάθε ενδιαφερόμενο τη δυνατότητα σχετικής έρευνας. Οι διάδικοι έχουν τη δυνατότητα να καταθέσουν αίτημα παράληψης δημοσίευσης συγκεκριμένων στοιχείων της δικογραφίας²²¹ (π.χ. αίτημα ανωνυμίας), το οποίο θα πρέπει να αιτιολογείται δεόντως και να διατυπώνεται σαφώς με έγγραφο που συνοδεύει το δικόγραφο.

Το περιεχόμενο και η μορφή υποβολής του δικογράφου προσφυγής διέπεται από πολύ αυστηρούς κανόνες. Ειδικότερα, κάθε δικόγραφο πρέπει

²¹⁹ Λεπτομέρειες για το γλωσσικό καθεστώς ενώπιον του Δικαστηρίου ΔΔ βλ. σχετικό κεφάλαιο.

²²⁰ www.curia.europa.eu

²²¹ σύμφωνα με το αρ. 44. παρ. 4 Κανονισμού Διαδικασίας.

να υποβάλλεται κατά τρόπο που να καθιστά δυνατή την ηλεκτρονική επεξεργασία του, όπως π.χ. τη σάρωση και τη χρησιμοποίηση ηλεκτρονικού προγράμματος αναγνώρισης χαρακτήρων. Επιπρόσθετα, για την εξυπηρέτηση των υπηρεσιών του Δικαστηρίου θα πρέπει να τηρούνται οι ακόλουθες απαιτήσεις:

α) το κείμενο πρέπει να είναι ευανάγνωστο και τυπωμένο μόνο στη μία πλευρά του φύλλου,

β) οι παράγραφοι του κειμένου να αριθμούνται κατά συνεχή τρόπο,

γ) τα έγγραφα να μην έχουν συρραφεί ή συνδεθεί μονίμως μεταξύ τους,

δ) για το κείμενο να χρησιμοποιείται κάποια συνήθης γραμματοσειρά και περιθώρια που να καθιστούν εύκολη την ανάγνωση του σαρωμένου κειμένου,

ε) οι σελίδες του δικογράφου και των παραρτημάτων να αριθμούνται επάνω δεξιά κατά τρόπο συνεχή.

Τέλος, το δικόγραφο προσφυγής, μαζί με τα τυχόν παραρτήματα, πρέπει να κατατίθεται σε πέντε έντυπα αντίγραφα για το Δικαστήριο ΔΔ και ένα αντίτυπο για κάθε διάδικο, επομένως κανονικά 7 αντίτυπα(έγγραφα σε ηλεκτρονική μορφή δε γίνονται δεκτά).

Όλα τα έγγραφα πρέπει να υποβάλλονται σε πρωτότυπη μορφή. Κατ' εξαίρεση μόνο, για την τήρηση των διαδικαστικών προθεσμιών, μπορεί να αποσταλεί ένα έγγραφο με τεχνικό μέσο επικοινωνίας²²² (τηλεομοιοτυπία ή

²²² Κανονισμός Διαδικασίας αρ. 34 παρ. 6

ηλεκτρονικό ταχυδρομείο) αρκεί, στη συνέχεια, σε προθεσμία 10 ημερών, να αποσταλεί και το πρωτότυπο, στην πρώτη σελίδα του οποίου πρέπει να τίθεται η ένδειξη «απεστάλη προηγουμένως με fax/e-mail στις...». Σε περίπτωση αποστολής με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο μπορεί να γίνει δεκτό μόνο σαρωμένο αντίγραφο του υπογεγραμμένου πρωτότυπου και όχι οποιοδήποτε άλλο ηλεκτρονικό αρχείο.

Όσον αφορά τα παραρτήματα, οι διάδικοι υποχρεούνται να κάνουν μία αυστηρή επιλογή και να ενσωματώνουν μόνο αυτά που είναι άκρως απαραίτητα για τις ανάγκες της διαφοράς, δεδομένων των πρακτικών και γλωσσικών περιορισμών που αντιμετωπίζει το Δικαστήριο. Συναφώς, πρέπει να τηρούνται οι ακόλουθες απαιτήσεις:

α) τα παραρτήματα πρέπει να αριθμούνται και να περιλαμβάνουν μνεία του υπομνήματος στο οποίο συνάπτονται (για το δικόγραφο της προσφυγής π.χ., «Α.1, Α.2» κλπ., για το υπόμνημα αντίκρουσης «Β.1, Β.2», για το υπόμνημα απάντησης «C.1, C.2»),

β) τα παραρτήματα να είναι ευανάγνωστα,

γ) τα παραρτήματα πρέπει να συντάσσονται στη γλώσσα διαδικασίας ή να συνοδεύονται από μετάφραση και

δ) στην αρχή των παραρτημάτων πρέπει να περιλαμβάνεται κατάλογος των παραρτημάτων αυτών, ο οποίος να αναφέρει, για κάθε ένα από αυτά, τον αριθμό του (π.χ. Α.1), μνεία της φύσης του (π.χ. «έγγραφο της... του κ. Χ.»), ένδειξη της σελίδας ή της παραγράφου του δικογράφου

όπου μνημονεύεται το παράρτημα αυτό (π.χ. σ. 7, παρ.17) και ο αριθμός των σελίδων του.

Στις περιπτώσεις που το δικόγραφο προσφυγής δεν έχει υποβληθεί κατά τους απαραίτητους τύπους, ο Γραμματέας μπορεί, πριν κριθεί απαράδεκτη η προσφυγή, να παράσχει τη δυνατότητα στους διαδίκους να διορθώσουν τις τυπικές πλημμέλειες του δικογράφου σε συγκεκριμένη προθεσμία²²³. Ειδικότερα, η δυνατότητα της λεγόμενης «τακτοποίησης» του δικογράφου της προσφυγής μπορεί να δοθεί στις εξής περιπτώσεις:

α) όταν απουσιάζει το ονοματεπώνυμο και η διεύθυνση κατοικίας του προσφεύγοντος διαδίκου²²⁴,

β) όταν απουσιάζει η ιδιότητα και η διεύθυνση του δικηγόρου που εκπροσωπεί τον προσφεύγοντα διάδικο²²⁵,

γ) όταν δεν προσδιορίζεται ο καθού²²⁶,

δ) όταν δεν έχει προσκομιστεί η πράξη της οποίας ζητείται η ακύρωση, η διοικητική ένσταση υπό την έννοια του αρ. 90 παρ. 2 του Κανονισμού Υπηρεσιακής Κατάστασης των υπαλλήλων και η απόφαση που εκδόθηκε στην ένσταση αυτή²²⁷,

²²³ βλ. αρ. 36 Κανονισμού Διαδικασίας και αρ. 8 παρ. 1 Οδηγίες προς το Γραμματέα.

²²⁴ Κανονισμός Διαδικασίας αρ. 35 παρ. 1 στοιχ. α'.

²²⁵ *ibid* αρ. 35 παρ. 1 στοιχ. γ'.

²²⁶ *ibid*.

²²⁷ *ibid* αρ. 35, παρ. 2. Σε περίπτωση μη προσκόμισης των εγγράφων, ο προσφεύγων υποχρεούται να αιτιολογήσει σαφώς για την απουσία τους. (π.χ. το γεγονός ότι η διοίκηση δεν απάντησε στην ένσταση εντός της προβλεπόμενης, από τον Κανονισμό Υπηρεσιακής Κατάστασης, προθεσμίας).

ε) όταν απουσιάζει το αποδεικτικό νομιμοποίησης του δικηγόρου²²⁸

και

στ) σε κάθε άλλη περίπτωση, ανάλογα με τις περιστάσεις της οικείας υπόθεσης, όταν ένα δικόγραφο δεν είναι σύμφωνο με τις πρακτικές οδηγίες προς τους διαδίκους.

Ως προς τα υπομνήματα και τα λοιπά έγγραφα ισχύουν, τηρουμένων των αναλογιών, οι εξηγήσεις και οι συμβουλές που περιλαμβάνουν οι πρακτικές οδηγίες προς τους διαδίκους για το δικόγραφο προσφυγής, όπως αναφέρθησαν ανωτέρω, συνοπτικά. Επιπλέον, στην πρώτη σελίδα κάθε υπομνήματος πρέπει να περιλαμβάνονται τα ακόλουθα στοιχεία:

α) ο προσδιορισμός του υπομνήματος (υπόμνημα αντίκρουσης, απάντηση, ανταπάντηση, αίτηση παρέμβασης, υπόμνημα παρέμβασης, ένσταση παραδεκτού, παρατηρήσεις επί..., απαντήσεις στις ερωτήσεις κλπ.) και

β) ο αριθμός της υπόθεσης (F-.../...) εφόσον τον έχει ήδη κοινοποιήσει η γραμματεία.

3.14.2. Επί της Προφορικής Διαδικασίας

Ο χώρος στον οποίο διεξάγονται οι δημόσιες συνεδριάσεις του Δικαστηρίου εξαρτάται από την γλώσσα διαδικασίας που χρησιμοποιείται και αναγράφεται, πάντα, στην κλήση προς συμμετοχή στην επ' ακροατηρίου συζήτηση. Πιο ειδικά, όταν η γλώσσα διαδικασίας της υπόθεσης είναι η

²²⁸ ibid αρ. 35, παρ. 5.

γαλλική, το Δικαστήριο συνεδριάζει στην αίθουσα «Allegro»²²⁹ ενώ, όταν η γλώσσα διαδικασίας είναι άλλη πλην της γαλλικής, στην αίθουσα «Dalsgaard»²³⁰. Η αίθουσα «Dalsgaard» διαθέτει τεχνικές εγκαταστάσεις ταυτόχρονης διερμηνείας προς όλες τις επίσημες γλώσσες των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (σύνολο 23), όχι όμως η αίθουσα «Allegro», στην οποία οι συνεδριάσεις διεξάγονται αποκλειστικά στα γαλλικά. Στην τελευταία περίπτωση, εντούτοις, αν κρίνεται αναγκαία η παρουσία διερμηνέων(π.χ. αν το Δικαστήριο έχει διατάξει την αυτοπρόσωπη παρουσία διαδίκου που δε γνωρίζει τη γαλλική), πρέπει να υποβληθεί σχετικό αιτιολογημένο αίτημα.

Για να συμμετάσχουν στη συνεδρίαση, οι εκπρόσωποι των διαδίκων λαμβάνουν την έγγραφη κλήση και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορούν να γίνουν δεκτά δικαιολογημένα αιτήματά τους για αναβολή της επ' ακροατηρίου συζήτησης. Μαζί με την κλήση, οι εκπρόσωποι λαμβάνουν και την προκαταρκτική έκθεση, που συντάσσει ο εισηγητής δικαστής, στην οποία εκτίθενται, μεταξύ άλλων, το αντικείμενο της διαφοράς, τα αιτήματα των διαδίκων, τα ζητήματα επί των οποίων καλούνται οι διάδικοι να επικεντρώσουν τις αγορεύσεις τους και τα πραγματικά και νομικά στοιχεία, που απαιτούν εμπεριστατωμένες εξηγήσεις. Σε περίπτωση που εκπρόσωπος διαδίκου γνωστοποιήσει την πρόθεσή του στο Δικαστήριο να μην παρευρεθεί

²²⁹ Η αίθουσα «allegro» βρίσκεται στην έδρα του Δικαστηρίου ΔΔ, Avenue J.-F. Kennedy 35 A, Λουξεμβούργο, 1^{ος} όροφος. Ο διαδικτυακός τόπος του ΔΕΚ www.curia.europa.eu περιλαμβάνει χάρτη των κτιριακών του εγκαταστάσεων.

²³⁰ Η αίθουσα «Dalsgaard» βρίσκεται στο κτήριο «Erasmus» του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, rue do Fort Niedergrünwald, Λουξεμβούργο.

στη συνεδρίαση ή εάν διαπιστωθεί απουσία του διαδικού, χωρίς προηγούμενη ενημέρωση, η επ' ακροατηρίου συζήτηση διεξάγεται χωρίς την παρουσία του.

Μερικά λεπτά πριν από την έναρξη της συνεδρίασης, οι εκπρόσωποι των διαδικών συναντούν τους δικαστές στην αίθουσα διασκέψεων (βρίσκεται συνήθως πίσω από την αίθουσα συνεδριάσεων), με σκοπό την οργάνωση της διεξαγωγής της συνεδρίασης. Η διαδικασία της συνεδρίασης ξεκινά με την είσοδο των δικαστών στην αίθουσα συνεδριάσεων, κατά την οποία οι παριστάμενοι πρέπει να εγερθούν και στη συνέχεια εκφωνείται η υπόθεση από το γραμματέα.

Στις αγορεύσεις τους, οι εκπρόσωποι των διαδικών δεν πρέπει να επαναλαμβάνουν όσα έχουν ήδη διατυπωθεί στα κατατεθέντα υπομνήματα και τις γραπτές παρατηρήσεις αλλά να εστιάζουν στα ζητήματα για τα οποία γίνεται λόγος στην προκαταρκτική έκθεση του ακροατηρίου και να απαντούν στις ερωτήσεις των δικαστών, δεδομένου ότι η διεξαγωγή της συνεδρίασης πρέπει να τείνει προς ένα διάλογο μεταξύ των δικαστών, των διαδικών και των εκπροσώπων τους. Κατά τη διεξαγωγή της συνεδρίασης, ακολουθούνται ειδικοί ενδυματολογικοί κανόνες και για τους εκπροσώπους των διαδικών οι οποίοι υποχρεούνται να αγορεύουν φορώντας τη δικηγορική τήβεννο.

Υπενθυμίζεται, ότι η κατάθεση εγγράφων πρέπει να πραγματοποιείται μόνο στο πλαίσιο της έγγραφης διαδικασίας και κατ' εξαίρεση μόνο μπορεί να γίνουν δεκτά έγγραφα κατατιθέμενα στην επ' ακροατηρίου συζήτηση.

Τέλος, προβλέπεται η δυνατότητα αναστολής της συνεδρίασης, για σύντομο χρονικό διάστημα, μετά από αίτηση των εκπροσώπων των διαδικών

ή αυτεπαγγέλτως, όταν πρόκειται να συζητηθεί μία πρόταση συμβιβασμού είτε μεταξύ των εκπροσώπων με τους πελάτες τους είτε μεταξύ των εκπροσώπων των διαδίκων, συνήθως παρουσία ενός ή περισσότερων δικαστών.

4. ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ 2005-2008

4.1. 2005: Προπαρασκευαστικό Έτος

Το 2005 αποτέλεσε έτος προπαρασκευής του θεσμικού και λειτουργικού πλαισίου του νέου δικαιοδοτικού οργάνου. Κατά τη διάρκεια του έτους, μεταξύ άλλων, δημοσιεύτηκε η επίσημη πρόσκληση υποβολής υποψηφιοτήτων για τη θέση του δικαστή του Δικαστηρίου ΔΔ, θεσπίστηκαν οι κανόνες λειτουργίας της Επιτροπής Αξιολόγησης, αξιολογήθηκαν οι αιτήσεις των υποψηφιοτήτων και διορίστηκαν από το Συμβούλιο οι πρώτοι δικαστές, ο Πρόεδρος του δικαστηρίου καθώς και η πρώτη Γραμματέας.

Μόλις ολοκληρώθηκε η μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων στο νέο δικαστήριο, δηλαδή η αρμοδιότητα να επιλαμβάνεται, σε πρώτο βαθμό, των διαφορών μεταξύ της Ένωσης και των υπαλλήλων της, ο Πρόεδρος του Πρωτοδικείου διέταξε την παραπομπή στο νέο Δικαστήριο, των υποθέσεων που εκκρεμούσαν και για τις οποίες δεν είχε ολοκληρωθεί η γραπτή διαδικασία²³¹, ήτοι 117 υποθέσεις. Τη χρονιά αυτή και ειδικότερα την περίοδο, 12 έως 31 Δεκεμβρίου 2005, κατεγράφησαν 164 προσφυγές, 151 ενώπιον του Πρωτοδικείου και 13 ενώπιον του Δικαστηρίου ΔΔ.

²³¹ Όπως εκθέσαμε ανωτέρω, οι υποθέσεις του Δικαστηρίου ΔΔ αρχικά βρισκόντουσαν υπό την αρμοδιότητα του Πρωτοδικείου, το οποίο με τη δημιουργία του νέου δικαστηρίου καθίσταται αναρτητικό Δικαστήριο για τις εν λόγω υποθέσεις.

4.2. 2006: Το Πρώτο Πλήρες Έτος Λειτουργίας

Το έτος 2006 αποτέλεσε το πρώτο πλήρες έτος λειτουργίας του Δικαστηρίου ΔΔ. Από τις στατιστικές προκύπτει, ότι επελήφθη 148 προσφυγών, αριθμός ελαφρώς μικρότερος σε σχέση με τον αριθμό υπαλληλικών προσφυγών κατά το έτος 2005. Από την έναρξη λειτουργίας του, το Δικαστήριο ΔΔ επελήφθη 161 υποθέσεων, στις οποίες, εάν προστεθούν και οι 117 υποθέσεις που μεταφέρθηκαν από το Πρωτοδικείο, τότε συνολικά διαπιστώνουμε την τεράστια ύλη των 278 υποθέσεων²³².

Το εν λόγω έτος περατώθηκαν 53 υποθέσεις. Όπως αναφέρει ο πρόεδρος του Δικαστηρίου ΔΔ Paul J. Mahoney, κατά το δεύτερο εξάμηνο του έτους, σημειώθηκε σαφής επιτάχυνση του ρυθμού έκδοσης αποφάσεων και επισημάνθηκε ο κατ' αναλογία υψηλός αριθμός ακυρωτικών αποφάσεων (συνολικά 10). Αναίρεση κατά των αποφάσεων του Δικαστηρίου ΔΔ ενώπιον του Πρωτοδικείου ασκήθηκε σε 10 υποθέσεις.

Επιπρόσθετα, για πρώτη φορά, τέθηκε σε ισχύ η δυνατότητα φιλικού διακανονισμού που προβλέπεται σε κάθε στάδιο της διαδικασίας²³³. Εν τέλει, τέσσερις υποθέσεις περατώθηκαν με την έκδοση διατάξεων διαγραφής από το πρωτόκολλο, με τις οποίες διαπιστώθηκε η συμφωνία μεταξύ των διαδίκων, κατόπιν φιλικού διακανονισμού, που πρότεινε το Δικαστήριο ΔΔ.

²³² Ετήσια Έκθεση δραστηριοτήτων του Δικαστηρίου ΔΔ(2006), σελ. 209

²³³ Η δυνατότητα φιλικού διακανονισμού προβλέπεται, όπως αναφέραμε ανωτέρω στο αρ. 7 παρ. 4 του Παραστήματος Ι του Οργανισμού του Δικαστηρίου και τονίστηκε ιδιαίτερα στο σκεπτικό της απόφασης του Συμβουλίου για την ίδρυση του Δικαστηρίου ΔΔ(2004/752ΕΚ).

Οι προσφυγές που υποβλήθηκαν κατά το έτος 2006 αναφέρονταν σε ζητήματα δικονομικά, νομιμότητας ή ουσίας. Ως προς τα δικονομικά ζητήματα, το Δικαστήριο έκρινε τον εαυτό του αναρμόδιο να επιληφθεί υποθέσεων, διότι άλλες είχαν ίδιο αντικείμενο με υποθέσεις που είχε επιληφθεί το Πρωτοδικείο²³⁴ ενώ σε άλλη υπόθεση θεώρησε ότι η διαφορά μεταξύ Επιτροπής και αποσπασμένου εθνικού πραγματογνώμονα δεν συνιστά διαφορά μεταξύ της Κοινότητας και ενός υπαλλήλου της, κατά την έννοια του αρ. 236 ΕΚ²³⁵. Ως προς της προσφυγές για ζητήματα ελέγχου νομιμότητας, η πλειοψηφία των αποφάσεων αφορούσε την τήρηση ή μη προθεσμιών για την άσκηση προσφυγής στο Δικαστήριο ΔΔ²³⁶ και τον υπολογισμό της τήρησης της προθεσμίας άσκησης διοικητικής ένστασης²³⁷. Τα ουσιαστικά ζητήματα που ανέλαβε το Δικαστήριο έχουν μεγάλη ποικιλία. Ειδικότερα, εξετάστηκαν, μεταξύ άλλων, θέματα αναφορικά με:

α) τη μετάβαση συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων των υπαλλήλων στην περίπτωση που αυτοί μεταφέρουν στο κοινοτικό συνταξιοδοτικό σύστημα δικαιώματα κτηθέντα στο πλαίσιο εθνικού συνταξιοδοτικού συστήματος²³⁸,

β) τα κριτήρια βάσει των οποίων ορισμένοι υπάλληλοι έχουν τη δυνατότητα να συνταξιοδοτηθούν πρόωρα χωρίς μείωση της σύνταξής τους²³⁹,

²³⁴ F-109/05, Marcuccio κατά Επιτροπής.

²³⁵ F-53/06, Gualtietti κατά Επιτροπής.

²³⁶ F-101/05, Grünheil κατά Επιτροπής και F-114/05, Combescot κατά Επιτροπής.

²³⁷ F-3/05, Schmit κατά Επιτροπής.

²³⁸ F-100/05, Χατζηιωαννίδου κατά Επιτροπής

²³⁹ F-86/05, De Soeten κατά Συμβουλίου

- γ) αναγνώριση του επαγγελματικού χαρακτήρα μιας νόσου²⁴⁰,
- δ) τη σύμβαση περί καθορισμού των ωρών εργασίας και τις χρηματικές απολαβές των υπαλλήλων διερμηνέων²⁴¹,
- ε) νομιμότητα αποφάσεων περί καταγγελίας συμβάσεων εκτάκτων υπαλλήλων²⁴²,
- στ) αποφάσεις εξεταστικών επιτροπών διαγωνισμών με τις οποίες δεν επιτράπη η συμμετοχή των υποψηφίων στις δοκιμασίες²⁴³,
- ζ) αποφάσεις περί μη αναγραφής υποψηφίου στον πίνακα επιτυχόντων προς μελλοντική πρόσληψη²⁴⁴,
- η) αποφάσεις που ελήφθησαν στο πλαίσιο διαδικασιών διορισμού²⁴⁵,
- θ) εκθέσεις εξέλιξης της σταδιοδρομίας²⁴⁶ καθώς και
- ι) αποφάσεις περί μη προαγωγής²⁴⁷.

4.3. 2007: Το Δικαστήριο Επιτυγχάνει τον Κανονικό Ρυθμό της Δικαιοδοτικής Δραστηριότητας του.

Από τα στατιστικά στοιχεία, για το έτος 2007, προκύπτει ότι το Δικαστήριο ΔΔ εισήλθε στον κανονικό ρυθμό της δικαιοδοτικής του

²⁴⁰ F-18/05 D κατά Επιτροπής

²⁴¹ F-10/06, André κατά Επιτροπής

²⁴² F-1/05, Landgren κατά EIEE

²⁴³ F-25/05, Mc Sweeney και Armstrong κατά Επιτροπής

²⁴⁴ F-22/05, Νεοφύτου κατά Επιτροπής

²⁴⁵ F-122/05, Οικονομίδης κατά Επιτροπής

²⁴⁶ F-74/05, Caldarone κατά Επιτροπής

²⁴⁷ F-77/05, Μπαλαμπάνης και Le Dour κατά Επιτροπής.

δραστηριότητας. Πράγματι, το 2007 το Δικαστήριο περάτωσε 150 υποθέσεις και εισήχθησαν 157 νέες υποθέσεις, αριθμός ελαφρώς μεγαλύτερος από τις προσφυγές που ασκήθηκαν το προηγούμενο έτος (148 υποθέσεις). Παρόλα αυτά, πρέπει να επισημανθεί, ότι ο αριθμός των υποθέσεων που εκκρεμούσαν (235) για το εν λόγω έτος παρέμεινε υψηλός, διότι ο αριθμός των υποθέσεων(50) που περατώθηκαν, κατά το πρώτο έτος λειτουργίας του Δικαστηρίου ΔΔ (2006), δεν ανταποκρίθηκε στις πραγματικές δυνατότητες του νέου δικαιοδοτικού οργάνου.

Από τις υποθέσεις που περατώθηκαν, το 44% ολοκληρώθηκαν με την έκδοση απόφασης και το 56% με την έκδοση διάταξης. Η μέση διάρκεια της διαδικασίας για τις περατωθείσες υποθέσεις του 2007 ανήλθε σε 16,9 μήνες για τις αποφάσεις και σε 10,3 μήνες για τις διατάξεις. Αναίρεση ενώπιον του Πρωτοδικείου ασκήθηκε σε 25 αποφάσεις του Δικαστηρίου ΔΔ, αριθμός που αντιστοιχεί σε 32% των αποφάσεων που μπορούσαν να αναιρεθούν και στο 19% επί του συνόλου των περατωθέντων υποθέσεων.

Ενδιαφέρον προκάλεσε στο έτος αυτό η επίλυση αρκετών διαφορών μέσω του φιλικού διακανονισμού και ειδικότερα 14 υποθέσεων, 7 εκ των οποίων μετά από πρωτοβουλία του Δικαστηρίου. Οι υποθέσεις αυτές αναφέρονται σε περιπτώσεις, όπου δεν διώκεται η επίτευξη καθαρώς νομικής λύσης, που θα έθετε τέλος στη διαφορά ή στη σύγκρουση που οδήγησε στη διαφορά, διότι αποτελούν μάλλον διαφορές προσωπικής φύσης. Στις περιπτώσεις αυτές, κατά προτίμηση, επιδιώκεται μία δίκαιη ή ανθρωπιστική λύση, αντί μίας καθαρά νομικής εξέτασης, υπό την προϋπόθεση, ότι η

διαφορά δεν θέτει ζητήματα γενικότερου συμφέροντος για άλλους υπαλλήλους²⁴⁸. Σε φιλικό διακανονισμό επιδιώκουν να καταλήξουν συχνά και οι αντίδικοι που βρίσκονται ενώπιον ζητημάτων ηθικής τάξεως όπως σε περιπτώσεις ηθικής ή σεξουαλικής παρενόχλησης και περιπτώσεις μετακίνησης υπαλλήλων λόγω σύγκρουσης με τους προϊσταμένους τους.

4.4. 2008: Συμπληρώνοντας 3 Έτη Λειτουργίας

Για πρώτη φορά από τη σύσταση του, το Δικαστήριο κατέγραψε μείωση του αριθμού των νέων υποθέσεων, οι οποίες ανήλθαν σε 111 για το 2008. Ας σημειωθεί, μάλιστα, ότι ο αριθμός αυτός είναι κατά πολύ μικρότερος των 157 προσφυγών που εισήχθησαν το 2007²⁴⁹. Το γεγονός αυτό ίσως να οφείλεται στην αποτελεσματικότητα του κανόνα που εισήχθη με το νέο Κανονισμό Διαδικασίας, κατά τον οποίο ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα συνολικά δικαστικά έξοδα.

Συνολικά, το 2008, το Δικαστήριο ΔΔ περάτωσε 129 υποθέσεις. Η διαφορά μεταξύ των υποθέσεων που έχουν περατωθεί και των υποθέσεων που έχουν εισαχθεί είναι επομένως θετική, με συνέπεια ότι, για πρώτη φορά από τη δημιουργία του, ο αριθμός των υποθέσεων που εκκρεμούν ενώπιόν του να είναι ελαφρά μειωμένος: 217 το 2008 έναντι 235 το 2007. Τέλος, η μέση διάρκεια της διαδικασίας είναι 19,7 μήνες, στοιχείο που αντιπροσωπεύει τη μικρή αύξηση της μέσης διάρκειας της δίκης σε σχέση με το έτος 2007.

²⁴⁸ Ετήσια έκθεση δραστηριοτήτων του Δικαστηρίου ΔΔ για το έτος 2007 σελ. 222

²⁴⁹ Έγγραφο 17/09 της Υπηρεσίας Τύπου και Πληροφόρησης του ΔΕΚ "Δικαστήριο – Στατιστικές για τις Δικαστικές Υποθέσεις 2008".

Αναίρεση ενώπιον του Πρωτοδικείου ασκήθηκε σε 37 υποθέσεις, αριθμός που αντιστοιχεί στο 37% των δυνάμεων να προσβληθούν αποφάσεων. Εξ' αυτών το Πρωτοδικείο αναίρεσε 7 αποφάσεις του Δικαστηρίου ΔΔ. Με φιλικό διακανονισμό περατώθηκαν 7 υποθέσεις κατόπιν πρωτοβουλίας του ίδιου του Δικαστηρίου ΔΔ, οι οποίες διεκπεραιώθηκαν, στις περισσότερες περιπτώσεις, στο πλαίσιο άτυπης συνάντησης, που οργάνωσε ο εισηγητής δικαστής ή κατά την επ' ακροατηρίου συνεδρίαση.

4.5. Επιλογή Νομολογίας

4.5.1. Ζητήματα Νομιμότητας

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η απόφαση του Δικαστηρίου ΔΔ κατά την οποία, σε περίπτωση ακύρωσης πράξης της διοίκησης, η τελευταία οφείλει να ενεργήσει και να λάβει τα απαιτούμενα μέτρα προς συμμόρφωση με το δεδικασμένο, χωρίς να απαιτείται σχετική αίτηση του υπαλλήλου²⁵⁰.

Σχετικά με τις νόμιμες προθεσμίες, το Δικαστήριο εκδίκασε, όπως και το προηγούμενο έτος, σειρά υποθέσεων, ερμηνεύοντας τις διατάξεις του Κανονισμού Υπηρεσιακής Κατάστασης. Σημαντική νομολογιακή συμβολή αποτέλεσε η απόφαση στην οποία κρίθηκε ότι ο εύλογος χρόνος για υποβολή αίτησης αποζημίωσης εκτιμάται βάσει των ειδικών περιστάσεων της διαφοράς για τον ενδιαφερόμενο, της περιπλοκότητας της υπόθεσης και της συμπεριφοράς των διαδίκων²⁵¹.

²⁵⁰ F-44/06 και F-94/06 C και F κατά Επιτροπής

²⁵¹ F-125/05 Τσαρνάβας κατά Επιτροπής

4.5.2. Ζητήματα Ουσίας

Δεδομένου ότι δεν αποτελεί κύριο πυρήνα της παρούσας μελέτης η παρουσίαση του συνόλου της νομολογίας του Δικαστηρίου, στη συνέχεια, θα συμπεριλάβουμε επιλεκτικά τις κυριότερες υποθέσεις, μέρος των οποίων επιλέχθηκαν και από τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου ΔΔ και παρουσιάστηκαν στις ετήσιες εκθέσεις δραστηριοτήτων. Η επιλογή των αποφάσεων βασίζεται, τόσο στη συμβολή τους στην παραγωγή και εξέλιξη γενικών αρχών του δικαίου της Κοινοτικής δημόσιας διοίκησης, όσο και στην ερμηνεία διατάξεων του ισχύοντος Κανονισμού Υπηρεσιακής Κατάστασης²⁵².

Αναφορικά με το καθήκον αρωγής που έχει η Επιτροπή έναντι των υπαλλήλων της, το Δικαστήριο εξέδωσε απόφαση στην οποία εξέτασε ζητήματα σχετικά με το πώς πρέπει να συμβιβάζονται η νηφαλιότητα και η ορθή διεξαγωγή μίας έρευνας της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) με το δικαίωμα του κοινού στην ενημέρωση και την προστασία του τεκμηρίου αθωότητας, της τιμής και της επαγγελματικής φήμης του υπαλλήλου²⁵³. Ειδικότερα, το Δικαστήριο θεώρησε υπεύθυνη την Επιτροπή και την υποχρέωσε να αποζημιώσει υπάλληλο για την ηθική βλάβη που υπέστη, λόγω προσβολής της τιμής του και της επαγγελματικής του φήμης, επειδή η Επιτροπή δεν τήρησε το καθήκον αρωγής που υπέχει κατά την τοποθέτηση του υπαλλήλου σε νέα θέση, κατόπιν της έναρξης έρευνας

²⁵² Ετήσια έκθεση δραστηριοτήτων του Δικαστηρίου ΔΔ για το έτος 2007 σελ. 213

²⁵³ F-23/05 Giraudy κατά Επιτροπής

από τον OLAF. Το Δικαστήριο έκρινε, ότι η Επιτροπή δεν τήρησε την ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων του προσφεύγοντος και των συμφερόντων του θεσμικού οργάνου, διότι, αν και έδωσε ευρεία δημοσιότητα στην μετακίνηση του υπαλλήλου κατά την έναρξη της έρευνας από τον OLAF, δεν έδωσε στη δημοσιότητα το τελικό πόρισμα της έρευνας, με συνέπεια να δημιουργηθεί η υπόνοια ότι ο υπάλληλος εμπλεκόταν προσωπικά σε συγκεκριμένες παρατυπίες, γεγονός που διεψεύσθη στο τελικό πόρισμα.

Στο ίδιο πλαίσιο, το Δικαστήριο επελήφθη αριθμού υποθέσεων αναφορικά με την απόρριψη αίτησης παροχής αρωγής 650 μόνιμων και έκτακτων υπαλλήλων, που διεκδικούσαν νέο υπολογισμό των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων τους, κατόπιν μεταφοράς τους από το βελγικό νομικό σύστημα²⁵⁴. Στην απόφασή του, το Δικαστήριο, υπογράμμισε ότι η υποχρέωση αρωγής του θεσμικού οργάνου δεν προϋποθέτει να έχει αναγνωριστεί με προηγούμενη δικαστική απόφαση ο παράνομος χαρακτήρας των ενεργειών για τις οποίες ζητείται η αρωγή, διότι η υποχρέωση αυτή θα ερχόταν σε αντίφαση με τον ίδιο το σκοπό της αίτησης παροχής αρωγής που, κατά κύριο λόγο, είναι αυτή ακριβώς η βοήθεια στην αναγνώριση της μη νομιμότητας των προαναφερθεισών ενεργειών. Εν τούτοις, όμως, το Δικαστήριο θεωρεί, ότι για να υποχρεωθεί το όργανο σε παροχή αρωγής, θα πρέπει να φαίνεται ότι, στην περίπτωση αυτή, εύλογα θίγονται τα δικαιώματα των υπαλλήλων, γεγονός που, στην εν λόγω υπόθεση, δεν αναδείχθηκε, καθώς

²⁵⁴ F-115/05 Vienne κ.λ.π κατά Κοινοβουλίου και F-3/06 Frankin κ.λ.π κατά Επιτροπής.

οι προσφεύγοντες δεν ήταν σε θέση να προσκομίσουν μία πρώτη απόδειξη περί του ότι υπήρξαν, λόγω ενεργειών τρίτων, θύματα πιθανής διάκρισης.

Ερμηνεύοντας την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης προς την διοίκηση, το Δικαστήριο, σε απόφασή του²⁵⁵, έκρινε ότι οι επαφές του υπευθύνου μίας υπηρεσίας με έναν υποψήφιο για την κάλυψη θέσης έκτακτου υπαλλήλου, προκειμένου να εξετάσει τη δυνατότητα να τον προσλάβει, στις οποίες ο πρώτος εξέφρασε την επιθυμία του στο δεύτερο για μία τέτοια συνεργασία, δεν αποδεικνύει την ύπαρξη υπόσχεσης πρόσληψης και άρα δεν δημιουργεί τις προϋποθέσεις εφαρμογής της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ότι επρόκειτο να προσληφθεί.

Επιπρόσθετα, εφαρμόζοντας την αρχή της εξέλιξης της σταδιοδρομίας του υπαλλήλου, το Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση η οποία κατέταξε υπάλληλο σε ομοιόβαθμη θέση με αυτή που κατείχε αλλά χαμηλότερου κλιμακίου, διότι αυτό θα συνεπαγόταν μείωση του των αποδοχών του, ακυρώνοντας, κατ' ουσία, το δικαίωμα εξέλιξης του υπαλλήλου στο θεσμικό όργανο που υπηρετεί²⁵⁶. Ανάλογη περίπτωση αποτελεί αυτή κατά την οποία το Δικαστήριο ακύρωσε την έκθεση εξέλιξης της σταδιοδρομίας ενός υπαλλήλου με το σκεπτικό ότι η βαθμολογία ενός υπαλλήλου πρέπει να συνδέεται με συγκεκριμένο καθήκον που να μπορεί να αξιολογηθεί. Κατά συνέπεια, εφόσον ο υπάλληλος, αν και βρισκόμενος σε ενεργό υπηρεσία, δεν του είχε ανατεθεί συγκεκριμένο καθήκον, η εργασία του δεν μπορεί να

²⁵⁵ F-84/05 Neirinck κατά Επιτροπής

²⁵⁶ F-21/06 Da Silva κατά Επιτροπής

αποτελέσει αντικείμενο αξιολόγησης²⁵⁷. Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε, με βάση την αρχή της αναλογικότητας, ότι η πειθαρχική κύρωση ενός υπαλλήλου πρέπει να είναι ανάλογη της σοβαρότητας του διαπραχθέντος παισίματος, όπως προβλέπει ο Κανονισμός Υπηρεσιακής Κατάστασης²⁵⁸.

Το Δικαστήριο, ερμηνεύοντας την αρχή της χρηστής διοίκησης, θεώρησε ότι η κατανομή των αρμοδιοτήτων ενός Κοινοτικού οργανισμού ή θεσμικού οργάνου πρέπει να είναι σαφής και να έχει δημοσιευθεί. Στην εν λόγω υπόθεση²⁵⁹, το Δικαστήριο ακύρωσε απόφαση της διοίκησης αφού δεν μπόρεσε να προσδιορίσει ποιος την εξέδωσε και με ποια σχετική εξουσιοδότηση.

Όσον αφορά την επιδίκαση των δικαστικών εξόδων, το Δικαστήριο εφάρμοσε, για πρώτη φορά, τις σχετικές διατάξεις του Κανονισμού Διαδικασίας για τους λόγους επείκειας. Συγκεκριμένα, στην εν λόγω υπόθεση²⁶⁰, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ηττηθείσα θα έπρεπε να καταδικαστεί, πέραν των δικών της εξόδων, στο ήμισυ μόνο των δικαστικών εξόδων της καθής. Η απόφαση αυτή βασίστηκε: α) στο ότι η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου θεωρήθηκε ότι είχε προκληθεί, εν μέρει, από την τελευταία, β) στο ότι τα επιχειρήματα της προσφεύγουσας ήταν σοβαρά, γ) στην προσωπική κατάσταση της προσφεύγουσας και δ) στο γεγονός ότι το

²⁵⁷ F-67/05 Μιχαήλ κατά Επιτροπής

²⁵⁸ F-40/05 Andreassen κατά Επιτροπής

²⁵⁹ F-89/07 Kuchta κατά ΕΚΤ

²⁶⁰ F-6/08 Blais κατά ΕΚΤ

επιδικασθέν ποσό ήταν το υψηλότερο όλων όσων είχε επιλειφθεί το Δικαστήριο.

Επιπρόσθετα, το Δικαστήριο έκανε δεκτό ένα από τα 7 αιτήματα παροχής ευεργετήματος πενίας. Στις απορριπτικές αποφάσεις, το Δικαστήριο θεώρησε ότι ο αιτών δεν βρισκόταν ή δεν απέδειξε ότι βρισκόταν σε πλήρη ή μερική αδυναμία αντιμετώπισης των δικαστικών εξόδων λόγω της οικονομικής του κατάστασης²⁶¹.

²⁶¹ Ετήσια Έκθεση Δραστηριοτήτων του Δικαστηρίου ΔΔ για το έτος 2008, σελ. 17.

5. ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΙΣΣΑΒΟΝΑΣ

Μετά την αποτυχία και την εγκατάλειψη της διαδικασίας επικύρωσης της Συνθήκης για τη θέσπιση ενός Συντάγματος για την Ευρώπη²⁶², η προοπτική της έναρξης ισχύος της Νέας Μεταρρυθμιστικής Συνθήκης²⁶³, μετά την επικύρωσή της από τα 27 κράτη-μέλη, καθιστά αναγκαία τη σύντομη αναφορά στις κύριες θεσμικές ρυθμίσεις της νέας αναθεωρητικής συνθήκης²⁶⁴ στο δικαιοδοτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ρυθμίσεις που, όπως θα δούμε, δεν αφήνουν αδιάφορο και το Δικαστήριο ΔΔ.

Το Δικαστήριο μνημονεύεται για πρώτη φορά στο αρ. 13 παρ. 1 ΣΕΕ²⁶⁵, ως ένα από τα όργανα, που συγκροτούν το ενιαίο θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και καλούνται να συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων της. Η πρώτη παράγραφος του αρ. 17ΣΕΕ αναφέρει, ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ασκεί τις εξουσίες της, υπό τον έλεγχο του «Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Στη συνέχεια, το αρ. 19 παρ. 1 ορίζει ότι το Δικαστήριο

²⁶² Ενδιαφέρουσα μελέτη για τις ρυθμίσεις της Συνταγματικής Συνθήκης αναφορικά με το δικαιοδοτικό σύστημα της Ένωσης είναι των Σαμώνη Αικ. και Μπόσκοβιτς Κ., «Το Δικαιοδοτικό σύστημα στη Συνταγματική Συνθήκη: Ομοσπονδιακή ή λειτουργική προσέγγιση», ΕΕΕυρΔ 3-4:2006, σελ. 478-488.

²⁶³ βλ. Κανελλόπουλος Π., «Οι Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2008.

²⁶⁴ Βλ. μία από τις πιο ενδιαφέρουσες αναλύσεις για τη Συνθήκη της Λισσαβόνας Chalmers D., Monti G., "European Union Law – Updating supplement", Cambridge University Press, 2008, p. 75-99

²⁶⁵ Για λόγους ευκολότερης ανάγνωσης τα άρθρα που αναφέρονται στο κεφάλαιο αυτό αντιστοιχούν στη νέα αρίθμηση της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης(ΣΕΕ) και της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης(ΣΛΕΕ).

της Ευρωπαϊκής Ένωσης περιλαμβάνει το Δικαστήριο, το Γενικό Δικαστήριο και ειδικευμένα δικαστήρια και διευκρινίζεται ότι το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξασφαλίζει την τήρηση του δικαίου, κατά την ερμηνεία και εφαρμογή των Συνθηκών.

Από το αρ. 19, συνάγεται, ότι, ως «Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», νοείται το σύνολο της Κοινοτικής Δικαιοσύνης, που περιλαμβάνει τρεις δικαιοδοτικούς μηχανισμούς: το Δικαστήριο, το Γενικό Δικαστήριο (μέχρι σήμερα γνωστό ως Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων) και ειδικευμένα δικαστήρια (το μόνο που έχει θεσπιστεί μέχρι σήμερα είναι το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης). Η μετονομασία των δικαιοδοτικών οργάνων οδηγεί στα εξής συμπεράσματα. Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θα αποκαλείται εφ' εξής «Δικαστήριο» και το Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θα αποκαλείται «Γενικό Δικαστήριο». Η αλλαγή της ονομασίας αποβλέπει στο να διακριθούν, μεταξύ τους, αφ' ενός το θεσμικό όργανο, το οποίο θα αποκαλείται εφ' εξής «Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης» και αφετέρου οι δικαιοδοτικοί μηχανισμοί, που το απαρτίζουν (Δικαστήριο, Γενικό Δικαστήριο, ειδικευμένα τμήματα)²⁶⁶.

Συνοπτικά, μεταξύ άλλων, η νέα Μεταρρυθμιστική Συνθήκη α) εντάσσει τον εθνικό Δικαστή στο σύστημα έννομης προστασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (αρ. 19ΣΕΕ), β) διατηρεί τον υφιστάμενο τρόπο επιλογής

²⁶⁶ Σκουρής Β., «Η μεταρρύθμιση του συστήματος δικαστικής προστασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Με αφορμή τη Συνθήκη της Λισαβόνας», Ευρωπαϊών Πολιτεία, 1/2008, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 126-127.

των δικαστών και γενικών εισαγγελέων εισάγοντας μερικές τροποποιήσεις (αρ. 19ΣΕΕ, ειδικότερα αρ. 252 – 255 ΣΛΕΕ) γ) καταγράφει τις κύριες ισχύουσες αρμοδιότητες του Δικαστηρίου(αρ. 19ΣΕΕ), δ) παρέχει νέα διάσταση στο έννομο συμφέρον των φυσικών και νομικών προσώπων για την άσκηση της προσφυγής ακύρωσης (αρ. 263 παρ. 4ΣΛΕΕ), ε) εισάγει τη δυνατότητα επείγουσας προδικαστικής διαδικασίας (αρ. 267 ΣΛΕΕ) και τέλος στ) προβλέπει ειδική διαδικασία για τον έλεγχο της τήρησης της αρχής της επικουρικότητας (αρ. 5 ΣΕΕ και ειδικότερα αρ. 8 πρωτοκόλλου για την αρχή της επικουρικότητας).

6. ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ "ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

6.1. Οριοθετώντας τη Βασική Προβληματική

Η ανάπτυξη ενός εξειδικευμένου θέματος, όπως η θέσπιση του νέου Δικαστηρίου ΔΔ της Ε.Ε., προϋποθέτει, κατ' αρχήν, την ένταξή του στον ευρύτερο γνωστικό κλάδο στον οποίο ανήκει. Εκ πρώτης όψεως, το νέο αυτό Δικαστήριο εντάσσεται στο σύστημα απονομής της Κοινοτικής Δικαιοσύνης. Μάλιστα, καθώς το νομολογιακό έργο του αφορά την επίλυση υποθέσεων μεταξύ των Κοινοτικών υπαλλήλων και της Κοινοτικής διοίκησης, ο εν λόγω θεσμός σχετίζεται άμεσα με την ερμηνεία και τη διαμόρφωση των κανόνων του διοικητικού δικαίου. Το βασικό όμως ερώτημα που τίθεται είναι: "Ποιου διοικητικού δικαίου;". Μία πρώτη απάντηση θα ήταν ότι η νομολογία του Δικαστηρίου ΔΔ ερμηνεύει κανόνες του διοικητικού δικαίου της Ε.Ε. και ειδικότερα τους κανόνες που αναφέρονται στην οργάνωση και τη λειτουργία της Κοινοτικής Δημόσιας Διοίκησης. Παρόλα αυτά, με μία πιο διεξοδική ματιά, μπορεί να διαπιστωθεί ότι μέρος του εν λόγω Διοικητικού Δικαίου αποτελούν π.χ. οι γενικές αρχές που παράχθηκαν και διαμορφώθηκαν από τη δημιουργική νομολογία της Κοινοτικής Δικαιοσύνης, η εφαρμογή των οποίων δεν περιορίστηκε μόνο στην Κοινοτική διοίκηση αλλά επεκτάθηκε και στις εθνικές διοικήσεις των κρατών-μελών, επηρεάζοντας τα ισχύοντα εθνικά διοικητικά δίκαια. Έτσι, μπορούμε να πούμε, ότι δημιουργήθηκε ένας κλάδος του δικαίου και παράλληλα ένας διοικητικός χώρος που ισορροπούν

ανάμεσα στο εθνικό και το κοινοτικό δίκαιο. Ο όρος που επινοήθηκε προκειμένου να περιγραφεί ο νέος αυτός δικαιοκλάδος είναι το "Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο". Ο εν λόγω όρος, αν και είχε διατυπωθεί, μάλλον παραλλαγμένος²⁶⁷, ήδη από τη δεκαετία του 1970, όταν τα κράτη-μέλη εφήρμοζαν, για πρώτη ίσως φορά, κοινές διαδικασίες, προκειμένου να πραγματοποιηθεί το όραμα της ενιαίας αγοράς, εν τέλει, καθιερώθηκε, στον επιστημονικό διάλογο, από τον Γερμανό καθηγητή Jürgen Schwarze στο περίφημο έργο του "European Administrative Law"²⁶⁸. Η προσέγγιση του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου από τον Schwarze προσηλώθηκε στην συγκριτική απεικόνιση των διοικητικών δικαίων στις έννομες τάξεις των κρατών-μελών, με έμφαση στις γενικές αρχές. Η συγκριτική μέθοδος που χρησιμοποίησε ο συγγραφέας αποτέλεσε πρωτότυπη ερευνητική προσέγγιση καθώς η μέθοδος αυτή δεν είχε χρησιμοποιηθεί στον οικείο κλάδο όσο π.χ. στο συνταγματικό δίκαιο. Το έργο του Schwarze έγινε αποδεκτό με ικανοποίηση

²⁶⁷ Αρχικά είχε επικρατήσει ο όρος "Κοινό Διοικητικό Δίκαιο", εστιάζοντας περισσότερο στην συγκριτική μελέτη των διοικητικών δικαίων των κρατών-μελών με κύριο σκοπό τον εντοπισμό των τυχόν κοινών γενικών αρχών και διοικητικών πρακτικών τους. βλ και Σκουρής Β., «Κοινοτικό δίκαιο και εθνικό διοικητικό δίκαιο. Κοινό Διοικητικό Δίκαιο», στους τόμους: Προσχώρηση και συμμετοχή της Ελλάδος στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Η Συνταγματική θεώρηση, επιμέλεια Στάγκος Π. Ν., Μούτσιου Γ., Βιβλιοθήκη Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Θεσσαλονίκη-Αθήνα 1987, σ. 117 και : Προσανατολισμοί στο Δημόσιο Δίκαιο Ι. Μελέτες Συνταγματικού, διοικητικού και ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου», εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, 1996, σελ. 741.

²⁶⁸ Scharze J., "European Administrative Law", Sweet & Maxwell, London, 1992. Πρόκειται για την μεταφρασμένη έκδοση του πρωτότυπου έργου, εντυπωσιακού μεγέθους 1.500 σελίδων, που εκδόθηκε στη γερμανική γλώσσα το 1989 και το οποίο επανεκδόθηκε και στις δύο γλώσσες το 2006. Βέβαια ο συγγραφέας είχε ασχοληθεί ήδη από το 1982 με σημαντικό αριθμό επιμέρους δημοσιεύσεών του.

από μεγάλη μερίδα της ακαδημαϊκής κοινότητας και κίνησε το διάλογο αναφορικά με την ύπαρξη(;) του λεγόμενου Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου, των πηγών και των μελλοντικών προοπτικών του²⁶⁹.

Στην παρούσα ενότητα θα προσπαθήσουμε να καταγράψουμε συνοπτικά τις κύριες εννοιολογικές προσεγγίσεις του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου καθώς και των δικαικών και των ευρύτερων όρων που αναπτύχθηκαν επ' αφορμή αυτού, στον ευρύτερο επιστημονικό διάλογο. Κύριος σκοπός της παρούσας ενότητας είναι να καταγράψουμε τις επικρατέστερες απόψεις που έχουν διατυπωθεί αναφορικά με τον ορισμό των εννοιών αυτών και να καταγράψουμε τις τυχόν αιτίες της σύγχρονης ασυμφωνίας ως προς ένα κοινά αποδεκτό ορισμό του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου .

6.2. Αντανακλώντας τις Σύγχρονες Εννοιολογικές Προσεγγίσεις ως προς τον όρο «Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο»

Από την πρώτη κιόλας συνάντησή του με τον όρο «Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο» αναγνωρίζει κάποιος ότι δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός, από ικανό μέρος της ακαδημαϊκής κοινότητας. Παραδειγματική είναι η διαπίστωση του καθηγητή και προέδρου του ΔΕΚ Β. Σκουρή ότι *«παρά τις φιλότιμες και αξιόλογες προσπάθειες που έχουν καταβληθεί...διανύουμε ακόμη τη φάση ευρέσεως των αρχών και των κανόνων που*

²⁶⁹ Σκουρή Β., «Το ευρωπαϊκό διοικητικό δίκαιο του καθηγητή L. Schwarze, Ανάλεκτα, ΕΕΕυρΔ 1:1990, σελ. 75-79.

συνθέτουν το Κοινοτικό Διοικητικό Δίκαιο»²⁷⁰. Αν και η διαπίστωση αυτή διατυπώθηκε πριν από 20 και πλέον χρόνια, θα γίνει προσπάθεια να αναδειχθεί η ιδιαίτερα επίκαιρη σημασία της, υπό το φως της εννοιολογικής προσέγγισης του "Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου". Μάλιστα, όπως διαπιστώνεται, η ασυμφωνία δεν περιορίζεται απλώς στο εύρος της ύλης και των πηγών του όρου αλλά επεκτείνεται και στον κύριο νοηματικό πυρήνα της έννοιας, καθώς π.χ. κατά μία γνώμη,²⁷¹ το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο αποτελεί ειδικευμένο κλάδο του Δικαίου της Ε.Ε.²⁷², ενώ κατά δεύτερη γνώμη περιλαμβάνει (και) το σύνολο των κανόνων του Διοικητικού Δικαίου των 27 εθνικών έννομων τάξεων. Πρώτον, βήμα, λοιπόν, στην προσπάθεια να προσεγγισθεί ο όρος Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο, όρος που κατά τα φαινόμενα ενέχει ασάφεια και αοριστία, θα πρέπει να είναι η διασαφήνιση και η ταξινόμηση των επικρατέστερων απόψεων που έχουν διατυπωθεί για τον ορισμό της έννοιας.

Κατά μία άποψη, το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο φαίνεται να είναι *«ένα γρήγορα αναπτυσσόμενο πεδίο αρχών, διαδικασιών και θεσμικών συνθέσεων, που*

²⁷⁰ Σκουρής Β., «Το ευρωπαϊκό διοικητικό δίκαιο και η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων: Η Διαδικασία ελέγχου των κανόνων του ανταγωνισμού», ΕΕΕυρΔ, 2-3:1986, σελ. 594.

²⁷¹ βλ. μεταξύ πολλών Tomkins A., "Transparency and the Emergence of a European Administrative Law", in Yearbook of European Law, Eeckhout P., Tridimas T. (ed.), Vol. 19, 1999-2000, Oxford University Press, p. 217.

²⁷² Βλ. ενδεικτικά για το Ευρωπαϊκό Δίκαιο την Τρίτη έκδοση του Παπαγιάννη Δ., «Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο», Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2008, Κανελλόπουλος Π., «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004 και Πλιάκος Α., «Δίκαιο Ευρωπαϊκής Ένωσης I – Περί Θεσμών», Εκδόσεις Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα, 2006.

σχετίζεται πρωταρχικά με τη μελέτη των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και του δικαίου των θεσμών και που με την πάροδο του χρόνου σχετίζεται όλο και περισσότερο με τη μελέτη του διοικητικού και συνταγματικού δικαίου όλων των κρατών-μελών της Ε.Ε. καθώς και των μελών του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου και των Συνδεδεμένων κρατών²⁷³».

Κατ' άλλη άποψη, "το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο είναι το τελευταίο στάδιο μίας διαδικασίας, όπου αλληλεπιδρούν διάφορες έννομες τάξεις παράγοντας αρχές ή κανόνες γενικής εφαρμογής στις περιοχές που εφαρμόζονται οι εν λόγω έννομες τάξεις"²⁷⁴. Ο υποστηρικτής της θέσης αυτής συμπληρώνει ότι "δεν το θεωρεί ως διαδικασία καθεαυτή αλλά ως το τελικό στάδιο μίας διαδικασίας αλληλεπίδρασης. Πρόκειται, λοιπόν, για το σύνολο αυτών των αρχών και των κανόνων(norms) που υπάρχουν εξ' αιτίας της αυτόματης αλληλεπίδρασης και σε κάποιες περιπτώσεις , εξ' αιτίας της βούλησης των αντίστοιχων συμμετεχόντων (πολιτικές δυνάμεις, δικαστές, νομοθέτες...)."

²⁷³ Ziller J., "What's New In European Administrative Law?" EUI working paper No. 2005/10, Department of Law, Florence, p. 5. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, στο Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο ανήκουν, μεταξύ άλλων και οι εξής θεματικές: Οι τοπικές και περιφερειακές αρχές στο Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο, Το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. και το Σύνταγμα της Ευρώπης, Η αρχή της συμμετοχής στο Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο, Ο ρόλος των Δικαστηρίων στο Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο, Οι γλώσσα(ες) του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου, Η ευθύνη στο Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο, Δημόσιες υπηρεσίες και υπηρεσίες γενικότερου συμφέροντος στο Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο, ο Ρόλος του Ευρωπαϊκού Διαμεσολαβητή στην ανάπτυξη της αρχής της καλής διοίκησης και της πρόσβασης στα έγγραφα. (Οι εν λόγω θεματικές αναπτύχθηκαν σε σειρά σεμιναρίων που διοργάνωσε το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο της Φλωρεντίας υπό τον γενικό συντονισμό του Jacques Jiller).

²⁷⁴ Siera (de la) S., "The Constitutional Bases of European Administrative Law", in What's New in European Administrative Law", EUI working paper No. 2005/10, Florence, p. 29.

Από σημαντικό μέρος της βιβλιογραφίας γίνεται δεκτή και η άποψη ότι το «Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο» ή «Κοινό Διοικητικό Δίκαιο» ταυτίζεται με τις γενικές αρχές που μπορούν να συναχθούν από το σύνολο των έννομων τάξεων των κρατών της Ευρώπης²⁷⁵.

Τέλος, ενδιαφέρουσα άποψη ορίζει ως Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο «το σύνολο των κανόνων που αφορούν τις διοικητικές πράξεις και ενέργειες που διενεργούνται είτε από τη διοίκηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης είτε από τις διοικήσεις των κρατών-μελών»²⁷⁶.

Εν προκειμένω, οι κανόνες αυτοί περιλαμβάνουν:

Τα εθνικά Διοικητικά Δίκαια των κρατών-μελών της Ε.Ε.²⁷⁷, τους κανόνες οργάνωσης και λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τους κανόνες Ευρωπαϊκού δικαίου που έχουν ως αποδέκτες τις διοικήσεις των κρατών-μελών και τυγχάνουν άμεσης εφαρμογής (κανονισμοί και οδηγίες [σε περιπτώσεις άμεσης ισχύος]), τους κανόνες του εθνικού δικαίου που αποτελούν ενσωμάτωση των Κοινοτικών οδηγιών στις εθνικές έννομες τάξεις και τους κανόνες του εθνικού διοικητικού δικαίου που επηρεάζονται από το Κοινοτικό δίκαιο, τους κανόνες τόσο του Ευρωπαϊκού όσο και του εθνικού

²⁷⁵ Σκουρής Β., «Κοινοτικό δίκαιο και εθνικό διοικητικό δίκαιο. Κοινό Διοικητικό Δίκαιο;» *ibid.*, σελ. 741-751.

²⁷⁶ βλ. Καραγεώργου Β., «Η διοικητική διαδικασία υπό την επίδραση της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 26-27., όπου παραπέμπει στον Γερμανό δημοσιολόγο E. Schmidt- Aßmann.

²⁷⁷ Βλ. ενδεικτικά για το εθνικό διοικητικό δίκαιο Δαγτόγλου Π. Δ., «Γενικό Διοικητικό Δίκαιο», πέμπτη έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2004, σελ. 33-63., Κόρσου Δημ., «Διοικητικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος», τρίτη έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005, 47-49.

δικαίου που ρυθμίζουν τη συνεργασία της διοίκησης της Ε.Ε. με τις διοικήσεις των κρατών-μελών αλλά και των εθνικών διοικήσεων μεταξύ τους («Δίκαιο Διοικητικής Συνεργασίας²⁷⁸»).

Έχοντας αποτυπώσει με περίσσια συντομία μερικές από τις κύριες σύγχρονες εννοιολογικές προσεγγίσεις του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου, διαπιστώνεται ότι η πλειονότητα των συγγραφέων θεωρεί ότι αποτελείται από μία σειρά κανόνων ή αρχών οι οποίοι προέρχονται είτε από την Κοινοτική έννομη τάξη είτε από τις έννομες τάξεις των κρατών-μελών, είτε και από τις δύο. Συνεπώς, το επόμενο βήμα, προκειμένου να διαφωτιστούν τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά του, δεν πρέπει να είναι άλλο από την αναζήτηση των πηγών του εν λόγω δικαιοκλάδου.

6.3. Οι πηγές του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου

Εάν γίνει δεκτό ότι το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο αποτελεί έναν εξειδικευμένο κλάδο του δικαίου, γεννιέται αμέσως το ερώτημα: «Ποιες είναι η πηγές του εν λόγω εξειδικευμένου κλάδου του δικαίου;». Με άλλα λόγια: «Που μπορούμε να βρούμε τους κανόνες που αποτελούν το λεγόμενο Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο;». Κατά συνέπεια, για να απαντηθεί το ερώτημα των πηγών του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου πρέπει να αναζητήσουμε τις επιμέρους κατηγορίες των κανόνων που το συναποτελούν.

²⁷⁸ Βλ. και Πρεβεδούρου Ευγ., «Η σχέση διοικητικής διαδικασίας και δικαστικού ελέγχου στην κοινοτική έννομη τάξη», ΕφημΔΔ, 2/2006, σελ. 249-259

Εν γένει, η αυτόνομη κοινοτική έννομη τάξη «υπακούει σε ένα συγκεκριμένο σχήμα, τη βάση του οποίου αποτελούν οι ιδρυτικές Συνθήκες, επί των οποίων δομείται το συνολικό δικαιοσύστημα»²⁷⁹. Στις πηγές του Κοινοτικού Δικαίου, μπορούμε να εντάξουμε α) ως πρωτογενές δίκαιο: τις ιδρυτικές Συνθήκες, το έθιμο, τις γενικές αρχές ως προϊόν της νομολογίας της Κοινοτικής Δικαιοσύνης και β) ως παράγωγο: τους κανονισμούς, τις οδηγίες, τις αποφάσεις, τις συστάσεις και τις γνώμες.

Όμως, δεν έχουμε καταλήξει ότι το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο πηγάζει αποκλειστικά από την Κοινοτική Έννομη τάξη, καθώς πολλοί υποστηρίζουν ότι το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο έχει δύο κυρίους (αν όχι τρεις, όπως διατυπώνεται στη συνέχεια), το Δίκαιο της Ε.Ε. και το Εθνικό Δίκαιο.

Κατά μία άποψη, οι πηγές του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου αποτελούν ένα σύνθετο σύνολο στο οποίο εντάσσονται οι έννομες τάξεις των κρατών-μελών, η Κοινοτική έννομη τάξη, καθώς και κάποια νομικά συστήματα που αλληλεπιδρούν με τα προαναφερθέντα, όπως το *“δίκαιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και το δίκαιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου*²⁸⁰.” Κατά συνέπεια, το Κοινοτικό Δίκαιο πρέπει να θεωρείται ένας μόνο από τους πολώνες του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου ενώ παράλληλα καταγράφεται

²⁷⁹ Παπαγιάννη Δ., «Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο», τρίτη έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2007, σελ. 197.

²⁸⁰ Siera (de la) S., "The Constitutional Bases of European Administrative Law", in *What's New in European Administrative Law*", EUI working paper No. 2005/10, Florence, p. 29.

η άποψη ότι το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο ενδέχεται να πηγάζει εν μέρει και από το Διεθνές Δίκαιο²⁸¹.

Παράλληλα, κατά μία ευρέως υποστηριζόμενη άποψη, ο πυρήνας του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου ανευρίσκεται στις θεσπισμένες διοικητικές διαδικασίες που ενεργοποιούνται κατά την εφαρμογή του Κοινοτικού Δικαίου από τα κράτη-μέλη. Επιπρόσθετα, τα θεμελιώδη δικαιώματα και ιδίως αυτά που προστατεύουν τον υπάλληλο ή τον πολίτη από την αλόγιστη χρήση της δημόσιας εξουσίας (κρατικής ή υπερεθνικής) πρέπει να θεωρηθούν μέρος του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου, όπως υποστηρίζει σημαντική μερίδα της ακαδημαϊκής κοινότητας²⁸². Δεδομένου, όμως, ότι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε επίπεδο Ε.Ε. σχηματίζεται από τη νομολογία της Κοινοτικής Δικαιοσύνης, υπό τη μορφή γενικών αρχών, μπορούμε να συμπεριλάβουμε, κατά μία άποψη, και τις συνταγματικές παραδόσεις των

²⁸¹ βλ. Harlow C., "Global Administrative Law: The quest for principles and values", *The Journal of International Law*, Vol. 17, No. 1, 2006, p. 187-214. ο οποίος διερευνά τόσο την ύπαρξη γενικών αρχών ενός διεθνούς διοικητικού δικαίου όσο και το εάν οι γενικές αρχές που αναπτύσσονται από διεθνείς οργανισμούς επηρεάζουν τις εθνικές έννομες τάξεις και Amerasinghe C. F., "The future of International Administrative Law", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 45, October 1996, p. 774-775 ο οποίος αναγνωρίζει ότι το Διεθνές Διοικητικό Δίκαιο εμφανίστηκε το 1920 με την ίδρυση του Διοικητικού Δικαστηρίου της Κοινωνίας των Εθνών, επιδικάζοντας υποθέσεις μεταξύ των οργανισμών και των υπαλλήλων τους. Ο ίδιος συγγραφέας καταλήγει ότι η εξέλιξη του Διεθνούς Διοικητικού Δικαίου και η δημοσίευση της νομολογίας των Διεθνών Διοικητικών Δικαστηρίων, έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη συγκεκριμένων αρχών νοούμενων ως Γενικές Αρχές Διεθνούς Διοικητικού Δικαίου.

²⁸² Σκουρής Β., «Κοινοτικό διοικητικό δίκαιο και ατομικά δικαιώματα. Νεώτερες εξελίξεις», στον τόμο Προσανατολισμοί στο Δημόσιο Δίκαιο Ι. Μελέτες Συνταγματικού, διοικητικού και ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου», εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, 1996, σελ. 769, 771-772.

κρατών-μελών ως ένα από τα στοιχεία που συν-διαμορφώνουν το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο. Ο λόγος είναι ότι, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε επίπεδο Ε.Ε. γίνεται πραγματικότητα, λόγω της απουσίας ενός δεσμευτικού Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, μέσα από τη νομολογία των Κοινοτικών Δικαστηρίων, η οποία αντλεί τις βάσεις για την ανάπτυξη των εν λόγω γενικών αρχών του Ευρωπαϊκού Δικαίου από τις «κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών».

Τέλος, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε στις πηγές του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου, τόσο τα Διοικητικά Δίκαια των κρατών-μελών όσο και τους κανόνες που διέπουν τη διοίκηση της Ε.Ε.

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι οι κανόνες και αρχές που συνθέτουν το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο μπορούν να ανευρεθούν στις εξής πηγές, όπως αυτές καταγράφονται στο σύγχρονο επιστημονικό διάλογο: α) Εθνικά Διοικητικά Δίκαια των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, β) Διοικητικό Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, γ) Κοινοτικοί κανόνες άμεσης εφαρμογής που απευθύνονται στις εθνικές δημόσιες διοικήσεις των κρατών-μελών, δ) Εθνικοί κανόνες που ενσωματώνουν Κοινοτικό δίκαιο και ρυθμίζουν ή επηρεάζουν τις δημόσιες διοικήσεις των κρατών-μελών, ε) Κανόνες διεθνούς δικαίου και διεθνών οργανισμών που βρίσκουν εφαρμογή ή επηρεάζουν την οργάνωση και λειτουργία της διοίκησης της Ε.Ε., στ) Δίκαιο Διοικητικής Συνεργασίας, ζ) Γενικές Αρχές Ευρωπαϊκού Δικαίου, η)

Νομολογία της Κοινοτικής Δικαιοσύνης και θ) Έθιμο (ως συμπληρωματικό των γραπτών κανόνων).

Στις ανωτέρω πηγές, όπως θα διαπιστώσει κάποιος, δεν είναι εύκολο να θέσουμε απόλυτα όρια καθώς μέρος μίας κατηγορίας συχνά εμπεριέχεται σε μία άλλη. Όπως αρχίζει να διαφαίνεται, συνεπώς, η αποσαφήνιση του όρου Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο αποτελεί εγχείρημα ιδιαίτερα περίπλοκο.

6.4. Οι Γενικές Αρχές του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου

Οι λεγόμενες «Γενικές Αρχές του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου» άλλοτε ταυτίζονται, κατά πολλούς, με το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο και άλλοτε, σύμφωνα με άλλους συγγραφείς, θεωρείται ότι αποτελούν μέρος του. Πρέπει να σημειώσουμε, ότι ο όρος αυτός δεν ταυτίζεται με τις «Γενικές Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου», που είναι όρος με ευρύτερο περιεχόμενο, καθώς οι «Γενικές Αρχές του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου» αναφέρονται αποκλειστικά στις αρχές που βρίσκουν εφαρμογή στις δημόσιες διοικήσεις.

Η κυρίαρχη άποψη θεωρεί ότι μόνο ένα μικρό μέρος του Διοικητικού Δικαίου της Ε.Ε., μπορεί να ανευρεθεί σε γραπτές πηγές του Κοινοτικού Δικαίου. Μέχρι σήμερα, περίπου μισό αιώνα μετά την έναρξη ισχύος των Ιδρυτικών Συνθηκών, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα δε διαθέτει ένα κωδικοποιημένο σύνολο κανόνων του διοικητικού δικαίου. Η συντριπτική πλειοψηφία των αναγνωρισμένων δικαιοσύνης αρχών που διέπουν τη δράση της Κοινοτικής διοίκησης πηγάζουν από το νομο-ποιητικό χαρακτήρα της νομολογίας της Κοινοτικής Δικαιοσύνης.

Το κενό αυτό ήρθε, από την πρώτη στιγμή, να καλύψει η Κοινοτική Δικαιοσύνη με τη νομολογία της, αναγνωρίζοντας την ύπαρξη των άγραφων γενικών αρχών του δικαίου, οι οποίες είναι κοινές στις συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών. Οι εν λόγω αρχές αποτελούν, βασικά, τον πυρήνα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μέρος των οποίων αφορούν και το διοικητικό δίκαιο, εξ' ου και οι επονομαζόμενες «Γενικές Αρχές του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου». Ας σημειώσουμε ότι τον όρο αυτό δεν τον ταυτίζουμε με τις «Γενικές Αρχές Διοικητικού Δικαίου της Ε.Ε», όρος ο οποίος δεν αναφέρεται στις εθνικές διοικήσεις αλλά μόνο στην Κοινοτική δημόσια διοίκηση. Ας μη λησμονηθεί, βέβαια, και το γεγονός ότι, στη συνέχεια, ο Ενωσιακός νομοθέτης συμπεριέλαβε ένα σημαντικό μέρος των εν λόγω αρχών σε νομικά κείμενα, τόσο πρωτογενούς δικαίου (βλ. Συνθήκη Μάαστριχτ και Νίκαιας) όσο και δευτερογενούς (βλ. π.χ. Χάρτα Θεμελιωδών Δικαιωμάτων).

Οι εν λόγω γενικές αρχές, έχουν συμβάλει στην εξέλιξη της νομολογίας των Κοινοτικών Δικαστηρίων τόσο για να καλυφτούν κενά του δικαίου όσο και ως ερμηνευτικά βοηθήματα. Η νομολογία της Κοινοτικής Δικαιοσύνης έχει αναπτύξει μία σειρά από γενικές αρχές, τον πυρήνα των οποίων αποτελούν: η αρχή της νομιμότητας, η αρχή της αναλογικότητας²⁸³, η αρχή ασφάλειας του δικαίου, η αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, η αρχή

²⁸³ Μία από τις πιο πρόσφατες αναλυτικές μελέτες στην αρχή της αναλογικότητας είναι των Ορφανουδάκης Σ., Κόκοτα Β., «Η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας στην Ελληνική και την Κοινοτική έννομη τάξη», ΕΕΕυρΔ, 4:2007, σελ.691-720

της μη διάκρισης, η αρχή της προηγούμενης ακρόασης και η αρχή της διατήρησης μίας ισορροπημένης και δίκαιης διοικητικής διαδικασίας²⁸⁴.

Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της αρχικής φάσης διαμόρφωσης των γενικών αρχών είναι ο κοινός παρονομαστής των εθνικών συνταγματικών και διοικητικών δικαίων των κρατών-μελών. Οι εν λόγω αρχές καθορίστηκαν και αναπτύχθηκαν από την Κοινοτική Δικαιοσύνη μέσω μίας συγκριτικής αξιολόγησης των εθνικών δικαίων, μέθοδος που επέτρεψε την αναγνώριση των γενικών αρχών σε Κοινοτικό επίπεδο, χωρίς να προαπαιτείται ο σχετικός κανόνας ή αρχή να προβλέπεται ήδη σε όλα τα κράτη-μέλη.

Η δεύτερη εξελικτική φάση έλαβε διαφορετική πορεία, χάρις στην αλληλεπίδραση του εθνικού και του Κοινοτικού διοικητικού δικαίου. Έχοντας διαμορφωθεί από τη σύγκριση των αρχών του διοικητικού δικαίου των κρατών-μελών, το νέο αυτό Ευρωπαϊκό Δίκαιο μπόρεσε να αντανakλασθεί πίσω στα εθνικά δίκαια, επηρεάζοντας και μετασχηματίζοντάς τα. Χαρακτηριστική είναι η επίδραση της Κοινοτικής νομολογίας στις εθνικές

²⁸⁴ Στον κατάλογο αυτό μπορούν να προστεθούν και οι ακόλουθες γενικές αρχές και δικαιώματα που έχουν αναγνωριστεί είτε στο Κοινοτικό Δίκαιο είτε έχουν αναπτυχθεί από την νομολογία της Κοινοτικής Δικαιοσύνης: απαγόρευση των αδικαιολόγητων διακρίσεων, ανάκληση διοικητικών πράξεων κοινοτικών οργάνων, υποχρεωτική αιτιολογία των εκτελεστών πράξεων, αρχή της χρηστής διοίκησης, αρχή της εύρυθμης ή επιμελούς διοίκησης, αρχή της δίκαιης και αμερόληπτης κρίσης, δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης πριν από τη λήψη επαχθών μέτρων, δικαίωμα πρόσβασης των πολιτών σε θέματα που τον αφορούν, δικαίωμα επικοινωνίας κάθε Ευρωπαίου πολίτη με τα Κοινοτικά όργανα στη γλώσσα που επιθυμεί, δικαίωμα της εξέτασης των υποθέσεων εντός εύλογου χρόνου. βλ. Καραγεώργου Β., «Το δικαίωμα για χρηστή διοίκηση – Νέες τάσεις και δεδομένα για το ευρωπαϊκό διοικητικό δίκαιο» *ibid.*, σελ. 30-55. και * Ξανθούλη Ναπ., «Περί Χρηστής Διοικήσεως», Ρόδος 1954, σελ. 22-87 ως μία από τις πρώτες συστηματικές συγγραφικές προσπάθειες στην Ελληνική βιβλιογραφία αναφορικά με το περιεχόμενο των γενικών αρχών του διοικητικού δικαίου.

διοικήσεις στην περίφημη υπόθεση «Francovich²⁸⁵» που είχε ως αποτέλεσμα το ριζικό μετασχηματισμό της ευθύνης των κρατών-μελών. Παρόλα αυτά, μπορούμε να διαπιστώσουμε, ότι υπάρχουν ακόμη θεμελιώδη προβλήματα όσον αφορά την εξέλιξη των γενικών αρχών του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου. Τα προβλήματα αυτά δεν εστιάζονται μόνο στην ανομοιομορφία των διοικητικών δικαίων των κρατών-μελών εκ των οποίων πηγάζουν οι εν λόγω γενικές αρχές αλλά και στην ασυνήθιστη ακόμη χρήση της συγκριτικής μεθόδου στον κλάδο του διοικητικού δικαίου, σε αντίθεση π.χ. με την παραδοσιακή εφαρμογή της στο συνταγματικό.

Στη συνέχεια, για να φωτιστεί περισσότερο η έννοια του «Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου», θεωρούμε σκόπιμο να διατυπώσουμε μία ιδιαίτερα σύντομη αναφορά στο «Διοικητικό Δίκαιο των κρατών-μελών της Ε.Ε.», ένας από τους όρους που συχνά συγχέεται και ταυτίζεται με το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο

6.5. Το Διοικητικό Δίκαιο των Κρατών-Μελών της Ε.Ε.

Όσον αφορά το Διοικητικό Δίκαιο των κρατών-μελών της Ένωσης, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι: α) δεν είναι ομογενοποιημένο²⁸⁶, β) δεν αναγνωρίζεται μία κοινή αφετηρία για το σύνολο των εθνικών έννομων τάξεων και γ) τα διοικητικά δίκαια των κρατών-μελών δεν είχαν τον ίδιο

²⁸⁵ Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-6/90 και C-9/90 Francovich και άλλοι κατά Ιταλίας.

²⁸⁶ Για μία εκτεταμένη και πολύ ενδιαφέρουσα συγκριτική ανάλυση των δημοσίων διοικήσεων της Ευρώπης βλ. Chandler J. A., «Δημόσια Διοίκηση –Συγκριτική Ανάλυση», Σπανού Κ. (μετάφρ.), εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2003.

βαθμό εξέλιξης. Παρόλα αυτά, η κρατούσα γνώμη αναγνωρίζει την ύπαρξη δύο κεντρικών συστημάτων στην Ηπειρωτική Ευρώπη²⁸⁷, το Γαλλικό και το Γερμανικό²⁸⁸, που επηρέασαν την εξέλιξη του Διοικητικού Δικαίου και σε άλλες χώρες²⁸⁹. Στα δύο συστήματα αυτά πρέπει να προστεθεί και ένα τρίτο, του Ηνωμένου Βασιλείου²⁹⁰, ουσιωδώς διάφορο από τα άλλα δύο, Τα τέσσερα (εάν συμπεριλάβουμε και το Ιταλικό) αυτά κεντρικά συστήματα του διοικητικού δικαίου και οι αντίστοιχες σχολές σκέψης από τις οποίες πηγάζουν, μπορεί να συνέβαλαν στη διαμόρφωση και την ανάπτυξη του διοικητικού δικαίου άλλων κρατών της Ε.Ε. καθώς και του Κοινοτικού Συστήματος Δικαιοσύνης και της νομολογίας του, όμως τα ίδια δεν έμειναν ανεπηρέαστα από την ίδια την νομολογία των Κοινοτικών Δικαστηρίων, καθώς δέχτηκαν τις επιρροές της και υποχρεώθηκαν να προσαρμοστούν στο νέο δικαϊκό καθεστώς της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης²⁹¹. Ενδιαφέρον

²⁸⁷ Κτιστάκη Στ., «Συγκριτική επισκόπηση της υπηρεσιακής κατάστασης των δημοσίων υπαλλήλων στη Γαλλία, τη Γερμανία και την Ιταλία» σε: ΕφημΔΔ, 1/2007, σελ.112-123

²⁸⁸ Nolte G., "General Principles of German and European Administrative Law – A Comparison in Historical Perspective", in *The Modern Law Review Limited* 1994, Vol. 57, Blackwell, p. 191, 198

²⁸⁹ Σκουρής Β., «Κοινοτικό δίκαιο και εθνικό διοικητικό δίκαιο. Κοινό Διοικητικό Δίκαιο», στους τόμους: Προσχώρηση και συμμετοχή της Ελλάδος στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Η Συνταγματική θεώρηση, επιμέλεια Στάγκος Π. Ν., Μούτσιου Γ., Βιβλιοθήκη Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Θεσσαλονίκη-Αθήνα 1987, σ. 118 και Προσανατολισμοί στο Δημόσιο Δίκαιο Ι. Μελέτες Συνταγματικού, διοικητικού και ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου», εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, 1996, σελ. 741-751.

²⁹⁰ Graham C., "Towards a European Administrative Law? The English Case", in *Rivista trimstale di diritto pubblico*, Milano, Ann. 43, 1/1993, p.3-4.

²⁹¹ βλ. Nolte G., "General Principles of German and European Administrative Law – A Comparison in Historical Perspective", in *The Modern Law Review Limited* 1994, Vol. 57, Blackwell, p. 192

παράδειγμα επιρροής του Κοινοτικού Δικαίου στο διοικητικό δίκαιο των κρατών-μελών αποτελεί η επαναστατική διαφοροποίηση της ερμηνείας των ορίων της διακριτικής ευχέρειας και ο τρόπος μεταφοράς της Κοινοτικής νομοθεσίας στην εσωτερική έννομη τάξη της Γερμανίας και η αναθεώρηση της αντίληψης για την αρχή της αναλογικότητας και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, όσον αφορά το Αγγλικό διοικητικό δίκαιο.

Επιπρόσθετα, η ένταξη ενός κράτους στην Ε.Ε. συνοδεύεται από σημαντικές μεταρρυθμίσεις επάνω στις δομές και τις λειτουργίες της εθνικής δημόσιας διοίκησης και κατά συνέπεια του διοικητικού δικαίου, οι οποίες, μάλιστα, ήδη πραγματοποιούνται κατά τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές δεν περιορίζονται στις διοικητικές προσαρμογές, προκειμένου το κράτος να μπορεί να συμμετέχει στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων, αλλά και επεκτείνονται στην, εν συνεχεία, αποτελεσματική εφαρμογή του Κοινοτικού δικαίου²⁹². Συνεπώς, μπορεί να λεχθεί, ότι τα εθνικά διοικητικά δίκαια δε διαθέτουν πια την αυτοτέλεια του παρελθόντος.

Η συστηματική αυτή εξέλιξη των εθνικών διοικητικών δικαίων εκδηλώνεται είτε σε επίπεδο γενικών αρχών είτε σε επίπεδο ερμηνείας των υφιστάμενων κανόνων διοικητικού δικαίου από τη νομολογία της Κοινοτικής Δικαιοσύνης, είτε στην υποχρέωση προσαρμογής και σύγκλισης των εθνικών δημοσίων διοικήσεων προκειμένου να ανταποκρίνονται καλύτερα στις

²⁹² Αναστασόπουλος Δ., «Δομές και λειτουργίες της εθνικής δημόσιας διοίκησης στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών κοινοτήτων (Το ελληνικό παράδειγμα)», ΕΕΕυρΔ, 2-3:1986, σελ. 634-635.

κοινοτικές τους υποχρεώσεις²⁹³. Εν τέλει, η σύγκλιση των κανόνων που αφορούν τη δημόσια διοίκηση των κρατών-μελών και η σταδιακή ενοποίηση των διαδικασιών έγιναν αφορμή για την επινόηση του λεγόμενου "Ευρωπαϊκού Διοικητικού Χώρου" χωρίς, όμως, να έχει επικρατήσει μία κοινά αποδεκτή προσέγγιση για την ακριβή φύση του.

6.6. Ευρωπαϊκός Διοικητικός Χώρος: Η άλλη Όψη του Ίδιου Νομίσματος

Κατά την κρατούσα άποψη, η έντονη συνεργασία, μέσω κοινών διοικητικών διαδικασιών μεταξύ των κρατών-μελών και της Κοινοτικής έννομης τάξης, συντελεί έναν ενιαίο Ευρωπαϊκό Διοικητικό Χώρο. Μάλιστα, η συνεργασία αυτή δεν αναπτύσσεται μόνο κάθετα (μεταξύ εθνικών διοικήσεων και Κοινοτικής διοίκησης) αλλά και οριζόντια (μεταξύ των εθνικών διοικήσεων των κρατών-μελών) καθώς η θέσπιση υποχρεωτικών διαύλων επικοινωνίας έχει ως συνέπεια τη μετάδοση των διοικητικών πρακτικών μεταξύ των έννομων τάξεων των κρατών-μελών, με τον ίδιο τρόπο

²⁹³ Τοσμπάση Αθ., «Η Διείσδυση του Κοινοτικού Δικαίου στον χώρο της Δημόσιας Διοίκησης και του Διοικητικού Δικαίου» στον τόμο Εθνική διοίκηση και κοινοτικό δίκαιο, Συμπόσιο «Η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου από την εθνική διοίκηση υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ» επιμέλεια του ίδιου, Αθήνα 23-24 Οκτωβρίου 1992, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα 1993, σελ. 51.

που μεταδίδεται ανεξέλεγκτα ένα ιός, που στη δική μας περίπτωση μεταφέρει την ομοιογενή εφαρμογή του Κοινοτικού Δικαίου²⁹⁴.

Μπορεί να λεχθεί, ότι η ανάπτυξη της Κοινοτικής νομολογίας και νομοθεσίας με τη θέσπιση νέων κανόνων, γενικών αρχών και διαδικασιών στον διοικητικό χώρο, καθώς και η ίδρυση του νέου Δικαστηρίου ΔΔ της Ε.Ε., θα επιφέρει, ως ένα βαθμό, τη σταδιακή ενοποίηση των κανόνων του διοικητικού δικαίου των κρατών-μελών. Η εν λόγω πορεία «σύγκλισης» ή κατ' άλλους «εξομοίωσης» των διοικητικών δικαίων αποτελεί παράγωγο της συγκριτικής ανάλυσης των δικαίων των κρατών-μελών, μέθοδος ιδιαίτερα πρόσφορη καθώς το διοικητικό δίκαιο, ως εν μέρει τεχνικό δίκαιο, είναι κατάλληλη πηγή εύρεσης ταυτόσημων ή ανάλογων κανονιστικών ρυθμίσεων.

Δεν είναι λίγοι όσοι θεωρούν ότι το διοικητικό δίκαιο είναι η πιο καθαρή έκφραση του εθνικού χαρακτήρα ενός λαού και κατά συνέπεια, η σύγκλιση των διαφορετικών Ευρωπαϊκών συστημάτων διοικητικού δικαίου αν και είναι δυνατή, η διαδικασία αυτή δεν πρέπει να αντιμετωπιστεί ως μία τεχνική εναρμόνιση του δικαίου αλλά μία σειρά από συνειδητές αποφάσεις αναφορικά με θεμελιώδεις όψεις της παραγωγής νομοθεσίας. Συνακόλουθα, αρκετοί θεωρούν ότι το διοικητικό δίκαιο των κρατών-μελών θα αναγκαστεί, με την πάροδο του χρόνου, να προσαρμοστεί, μάλλον ή ήττον, σε ένα

²⁹⁴ Chili E., "The Relation between National Administrative Law and European Administrative Law in Administrative Procedures" in "What's New in European Administrative Law?", EUI working paper, Law 2005/10, p. 7-9.

σύστημα κοινών διαδικασιών, εφόσον η Ε.Ε. διατηρήσει την αρμοδιότητά της στον τομέα αυτό²⁹⁵.

Όταν εξετάζουμε το Διοικητικό Δίκαιο σε εθνικό επίπεδο πρέπει να αναζητήσουμε, από την πρώτη στιγμή, την διοίκηση, η οποία αποτελεί, κατά κάποιον τρόπο, τον κορμό πάνω στον οποίο θεσπίζονται οι κανόνες του διοικητικού δικαίου. Τίθεται, συνεπώς, το ερώτημα: «Υπάρχει άραγε ένας διοικητικός χώρος, ο οποίος να λειτουργεί με τους κανόνες ενός Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου;».

Οι απόψεις που έχουν διαμορφωθεί στην προσπάθεια απάντησης του ανωτέρω ερωτήματος είναι ανάλογες με αυτές που διατυπώνονται στο ερώτημα «Ποιες είναι οι πηγές του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου;». Είναι εύλογο ότι το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο είναι αυτό που διαμορφώνει έναν Ευρωπαϊκό Διοικητικό Χώρο αλλά και ο Ευρωπαϊκός Διοικητικός Χώρος είναι ο λόγος για να αναπτυχθεί ένα Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο²⁹⁶. Πρόκειται, δηλαδή, για δύο αλληλοεξαρτώμενες έννοιες οι οποίες συνυπάρχουν αμοιβαία, όπως αντίστοιχα συμβαίνει και στο εθνικό επίπεδο,

²⁹⁵ Βλ. και την ιδιαίτερα προφητική δημοσίευση Del Rozo M. C. F., «Η προσαρμογή του Διοικητικού Δικαίου στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», (μετάφραση Στασινοπούλου Μιχ. Δ.) Επιθεώρηση Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου, τόμ. 24^{ος}, Αθήνα, 1980, σελ. 113-114.

²⁹⁶ Η θέση αυτή υποστηρίζεται μεταξύ άλλων και στο d' Orta C., "What future for the European Administrative Space?", European Institute of Public Administration, working paper No. 2203/W/5, 2003, σελ. 5-13 όπου γίνεται εκτενής αναφορά στα στάδια της άτυπης συνεργασίας των δημοσίων διοικήσεων των κρατών-μελών καθώς και στα επόμενα βήματα που πρέπει να ληφθούν προκειμένου να ολοκληρωθεί ο Ευρωπαϊκός Διοικητικός Χώρος.

όπου γίνεται λόγος για την εθνική δημόσια διοίκηση και το διοικητικό δίκαιο του κράτους.

Κατά μία άποψη, ο λεγόμενος «Ευρωπαϊκός Διοικητικός Χώρος» ή «Κοινός Διοικητικός Χώρος» ή «Ενιαίος Διοικητικός Χώρος», περιλαμβάνει τόσο τον Διοικητικό μηχανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και τις εθνικές διοικήσεις των κρατών-μελών. Ο όρος "Ευρωπαϊκός Διοικητικός Χώρος" έχει χρησιμοποιηθεί για την περιγραφή της αναπτυσσόμενης σύγκλισης της διοίκησης και των διοικητικών συμπεριφορών και δομών σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε επίπεδο διοικήσεων των κρατών-μελών, σε ένα "κοινό Ευρωπαϊκό πρότυπο". Επιπρόσθετα, ο ίδιος όρος έχει χρησιμοποιηθεί για να περιγραφθεί το φαινόμενο της συντονισμένης εφαρμογής του Κοινοτικού Δικαίου και της ενοποίησης των εθνικών διοικητικών δικαίων²⁹⁷. Κατά μία ακόμη ενδιαφέρουσα άποψη, ο Ευρωπαϊκός Διοικητικός Χώρος δεν οδηγεί στην εναρμόνιση των διοικητικών δομών και διαδικασιών ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη-μέλη αλλά αντίθετα είναι ένας χώρος στον οποίο ολοκληρωμένες διοικήσεις ασκούν από κοινού εξουσία που έχει μεταφερθεί σε επίπεδο Ε.Ε. μέσω ενός συστήματος συγκυριαρχίας²⁹⁸.

Η απαρχή της εν λόγω συνεργασίας μεταξύ των διοικήσεων των κρατών-μελών μπορεί να ανευρεθεί στα πρώτα στάδια δημιουργίας της ενιαίας αγοράς²⁹⁹, όπου ήταν απαραίτητη η σταδιακή ενοποίηση των

²⁹⁷ Hofmann H. C. H., "Mapping the European Administrative Space", *West European Politics*, Vol. 31, No.4, Routledge Taylor & Francis Group, July 2008, p. 662.

²⁹⁸ *ibid.* p. 671.

²⁹⁹ Βλ. την κλασσική και ιδιαίτερα διδακτική μελέτη της Σπανού Κ., «Ελληνική Διοίκηση και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 200, σελ. 19-80.

διαδικασιών για τη διασφάλιση της ελεύθερης μετακίνησης των οικονομικών συντελεστών, ήτοι οι εργαζόμενοι, τα προϊόντα, τα κεφάλαια κ.α.). Στη συνέχεια, η όλο και εντονότερη πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης με την εξελισσόμενη νομολογία της Κοινοτικής Δικαιοσύνης επέφερε τη θέσπιση σειράς διαδικασιών τόσο στον τομέα της διαβούλευσης, της προετοιμασίας της Κοινοτικής Πολιτικής και κατά τη νομοπαρασκευαστική διαδικασία όσο και στη μετέπειτα αποτελεσματική και εναρμονισμένη εφαρμογή της, συνεργασία η οποία αναπτύχθηκε σε οριζόντιο επίπεδο μεταξύ των διοικήσεων των κρατών-μελών και σε κάθετο επίπεδο μεταξύ των εθνικών διοικήσεων και της Κοινοτικής διοίκησης.³⁰⁰

Αξίζει να σημειώσουμε, ότι μία από τις επαναστατικές ρυθμίσεις που παρήγαγε η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, προϊόν και αυτή της νομολογίας του ΔΕΚ, αποτελεί το δικαίωμα των Ευρωπαίων πολιτών να έχουν πρόσβαση στο δημόσιο τομέα των κρατών-μελών της Ε.Ε.³⁰¹

Επιπρόσθετα, χαρακτηριστικό υπόδειγμα αποτελεσματικής συνεργασίας των εθνικών διοικήσεων των κρατών-μελών αποτελεί η θέσπιση

³⁰⁰ Hofmann H. C. H., *ibid.* p. 663-668

³⁰¹ βλ. Σπηλιωτόπουλος Ε, «Δημόσιοι Υπάλληλοι και Κοινοτικό Δίκαιο», ΕΕυρΚ 7/1989, σελ. 77-87., Ζωντανός Π. Ν., «Απασχόληση στη δημόσια διοίκηση και δραστηριότητες συνδεδεμένες με την άσκηση δημόσιας εξουσίας κατά τη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα, 1998 και Ανδρονόπουλος Β., «Διαρθρωτικές μεταβολές στην Ελληνική Δημόσια Διοίκηση ως συνέπεια της εφαρμογής του Κοινοτικού Δικαίου (Αρχή της ελεύθερης μετακίνησης των εργαζομένων – Άνοιγμα των θέσεων του δημόσιου τομέα) στον τόμο Εθνική διοίκηση και κοινοτικό δίκαιο, Συμπόσιο «Η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου από την εθνική διοίκηση υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ» επιμέλεια του ιδίου, Αθήνα 23-24 Οκτωβρίου 1992, εκδόσεις Αντ. Ν., Σάκκουλας Αθήνα 1993, σελ. 45-49.

κοινών διαδικασιών κατά την εφαρμογή του τρίτου πυλώνα, ήτοι της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε αστικές και ποινικές υποθέσεις, καθώς και η νέο-θεσπισθείσα συνεργασία για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας³⁰².

Ωστόσο, δεν απουσιάζουν και άλλες ενδιαφέρουσες απόψεις, όπως αυτή που διατυπώνει ότι ο Ευρωπαϊκός Διοικητικός Χώρος δεν έχει ακόμη συγκροτηθεί. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή της ελληνικής δημόσιας διοίκησης στην προσπάθειά της να προσαρμοστεί στις ρυθμίσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, «εθνοκεντρισμός, αμυντική στάση, στενή δημοσιονομική προσέγγιση, αποσπασματικότητα...»³⁰³.

Ίσως, από την άλλη, η περιγραφή του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Χώρου να μπορεί να διαμορφωθεί ανάλογα με τον τρόπο που τον προσεγγίζουμε. Δηλαδή, εάν προσεγγίζουμε τον εν λόγω όρο υπό μία δεοντολογική σκοπιά τότε θα διαπιστώσουμε ότι τα χαρακτηριστικά του είναι απροσδιόριστα και εξαρτώμενα από το μέλλον της Ευρώπης. Εάν από την άλλη το προσεγγίσουμε οντολογικά τότε παρατηρούμε ότι ως σύνολο εθνικών

³⁰² Για λεπτομερή ανάλυση της φύσης και των αποτελεσμάτων της συνεργασίας των κρατών στον τρίτο πυλώνα βλ. Παπαγιάννης Δ., «Ο χώρος της ασφάλειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2008., σελ. 57-84 και 137-247 και του ίδιου «Ο Ευρωπαϊκός χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001, σελ. 229-290.

³⁰³ Αναστασόπουλος Δ., «Εθνική Διοίκηση και Ευρωπαϊκή Κοινότητα: Οι αναγκαίες προσαρμογές του Ελληνικού Διοικητικού Συστήματος» στον τόμο *Εθνική διοίκηση και κοινοτικό δίκαιο*, Συμπόσιο «Η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου από την εθνική διοίκηση υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ» επιμέλεια του ίδιου, Αθήνα 23-24 Οκτωβρίου 1992, εκδόσεις Αντ. Ν., Σάκκουλας Αθήνα 1993, σελ. 35.

μηχανισμών και διαδικασιών επεξεργασίας και υλοποίησης δημόσιων πολιτικών δεν φαίνεται να συγκλίνει και να συμπροσανατολίζεται³⁰⁴.

Εν τέλει, κατά τη γνώμη μας, η ενοποίηση των διοικητικών διαδικασιών μοιάζει να αποτελεί αναπόφευκτη συνέπεια για τα κράτη-μέλη³⁰⁵. Μάλιστα, η σύγκλιση αυτή δεν αποτελεί απλώς παράγωγο της Κοινοτικής Νομοθεσίας, καθώς επηρεάζεται από μία σειρά παραγόντων όπως οι οικονομικές πιέσεις που ασκούν οι ιδιώτες και οι επιχειρήσεις, οι τακτικές και συνεχείς συναντήσεις μεταξύ των δημόσιων αξιωματούχων των κρατών-μελών και εν τέλει, όπως προείπαμε η νομολογία της Κοινοτικής δικαιοσύνης³⁰⁶.

Η στενή αυτή συνεργασία δεν μπορεί παρά να προκαλέσει διοικητική όσμωση: ανάπτυξη κοινών πρακτικών και ομοιόμορφης οπτικής και πρόσληψης θεμάτων³⁰⁷. Η Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στηρίζεται στην αποτελεσματική συνεργασία και σύμπραξη, η οποία με τη σειρά της απαιτεί την ενίσχυση των δημοσίων διοικήσεων σε εθνικό (και περιφερειακό) επίπεδο,

³⁰⁴ Τσέκος Θ., «Ευρωπαϊκοί ρυθμοί και Ελληνικοί τρόποι: η (αβέβαιη) ελληνική πορεία προς τον (ασαφή) Ευρωπαϊκό Διοικητικό Χώρο» σε Πασσά Αρ., Τσέκο Θ.,(επιμ.) «Εθνική Διοίκηση και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση – Η Ελληνική εμπειρία», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σελ. 117.

³⁰⁵ βλ. τις σχετικές συνέπειες που υπέστη το Ελληνικό Κράτος εξ' αιτίας της «έλλειψης αντανάκλαστικών» της δημόσιας διοίκησης σε Φραγκάκης Ν., «Μια διοίκηση σε αναζήτηση αντανάκλαστικών», στον τόμο Εθνική διοίκηση και κοινοτικό δίκαιο, Συμπόσιο «Η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου από την εθνική διοίκηση υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ» επιμέλεια του ίδιου, Αθήνα 23-24 Οκτωβρίου 1992, εκδόσεις Αντ. Ν., Σάκκουλας Αθήνα 1993, σελ. 269-273.

³⁰⁶ SIGMA Papers "European principles for public administration" No.27 1999, σελ. 6

³⁰⁷ Τσέκος Θ., «Ευρωπαϊκοί ρυθμοί και Ελληνικοί τρόποι: η (αβέβαιη) ελληνική πορεία προς τον (ασαφή) Ευρωπαϊκό Διοικητικό Χώρο» σε Πασσά Αρ., Τσέκο Θ.,(επιμ.) «Εθνική Διοίκηση και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση – Η Ελληνική εμπειρία», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σελ. 94.

ώστε να συμμετέχουν στην διαδικασία λήψης και εφαρμογής των αποφάσεων. Για να επιτευχθεί αυτό θα απαιτηθεί η ενίσχυση της διαδικασίας συντονισμού μέσα στις εθνικές κυβερνήσεις, ώστε να εξασφαλιστεί όχι μόνο ότι τα εθνικά συμφέροντα έχουν σωστά μελετηθεί και εκπροσωπηθεί αλλά και η διεύρυνση των διαύλων επικοινωνίας με τα κέντρα λήψης αποφάσεων στην Ε.Ε.³⁰⁸

Πράγματι, η διαμόρφωση της πολιτικής σε Ευρωπαϊκό επίπεδο είναι προϊόν μιας διαδικασίας συνεχούς και πολυεπίπεδης διαπραγμάτευσης. Το κράτος μέλος, συμμετέχει στο ενωσιακό σύστημα λήψης των αποφάσεων, όπου η απόφαση αλλά και η εφαρμογή της, είναι παράγωγο μιας «πολυγραφειοκρατικής διαδικασίας», με βασικό χαρακτηριστικό την έντονη, συνεχή και σε διάφορα επίπεδα, διαπλοκή εθνικών και ενωσιακών φορέων διοίκησης³⁰⁹. Η ενεργός συμμετοχή σε όλες τις φάσεις και τα επίπεδα της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σε Κοινοτικό επίπεδο είναι η ουσιώδης πολιτική πρακτική, που, εν τέλει, καθορίζει και την ποιότητα της εκτέλεσης

³⁰⁸ Οι ανωτέρω σκέψεις διατυπώθηκαν σχεδόν 20 χρόνια πριν, στο κατώφλι της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς, αλλά διατηρούν τον επίκαιρο χαρακτήρα τους. βλ. Παπιάς Σ. Α., «Η δημόσια διοίκηση των κρατών μελών της ΕΟΚ αντιμέτωπη με το 1992», ΕΕΕυρΔ, 2:1990, σελ.327-328.

³⁰⁹ Πασσάς Αρ., «Η Εθνική Διοίκηση στο θεσμικό και πολιτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης» σε Πασσά Αρ., Τσέκο Θ.,(επιμ.) «Εθνική Διοίκηση και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση – Η Ελληνική εμπειρία», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σελ. 33.

των Κοινοτικών αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο³¹⁰.

Συμπερασματικά, μπορούμε να διακρίνουμε δύο ομάδες απόψεων οι οποίες προσεγγίζουν με διαφορετικό τρόπο την έννοια του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Χώρου. Η διαφοροποίησή τους δεν έγκειται μόνο στην ύλη του εν λόγω χώρου αλλά επικεντρώνεται κυρίως στη σημασία και το ρόλο των εθνικών διοικήσεων στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ειδικότερα, κατά μία άποψη, οι διοικήσεις των κρατών-μελών και κατά συνέπεια τα εθνικά διοικητικά δίκαια δε θα πρέπει να υποστούν ιδιαίτερες μεταβολές, πόσο μάλλον να ομογενοποιηθούν σε ένα ενιαίο πρότυπο, καθώς η ποικιλομορφία των εθνικών συστημάτων αποτελεί από μόνη της ένα στοιχείο του αξιακού πολιτισμού της Ε.Ε. και παράλληλα επισημαίνεται ότι η Ένωση δεν έχει αρμοδιότητα στο πεδίο αυτό³¹¹. Κατά την αντίθετη άποψη, το Ευρωπαϊκό οικοδόμημα πρέπει να θεωρηθεί ως μία ένωση ειδικού σκοπού, στην οποία η αναγκαιότητα θέσπισης κοινών κανόνων διοικητικού δικαίου

³¹⁰ Πασσάς Αρ., «Η οργανωτική και λειτουργική προσαρμογή της ελληνικής διοίκησης στις κοινοτικές της υποχρεώσεις», στον τόμο Εθνική διοίκηση και κοινοτικό δίκαιο, Συμπόσιο «Η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου από την εθνική διοίκηση υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ» επιμέλεια του ιδίου, Αθήνα 23-24 Οκτωβρίου 1992, εκδόσεις Αντ. Ν., Σάκκουλας, Αθήνα 1993, σελ. 243.

³¹¹ Καραγεώργου Β., «Η διοικητική διαδικασία υπό την επίδραση της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», *ibid.*, σελ. 16-20 όπου αναλύει τη αρχή της θεσμική αυτονομία των κρατών-μελών και τα όριά της.

θα πρέπει να κριθεί κατά περίπτωση³¹².

6.7. Πρωταρχικά Συμπεράσματα – Ζητήματα Ομωνομίας

Η διαπίστωση ότι ένας νομικός όρος δεν περιβάλλεται από ορισμό αποδεκτό από μία τουλάχιστον ικανοποιητική πλειοψηφία της ακαδημαϊκής κοινότητας πρέπει να ακολουθείται από τη συστηματική σύνθεση των επικρατέστερων απόψεων που έχουν διατυπωθεί. Στα προηγούμενα κεφάλαια, έγινε προσπάθεια να αναδειχθούν οι κύριες προσεγγίσεις του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου και των σχετικών εννοιών που το περιβάλλουν και ταυτόχρονα επιχειρήθηκε, με περίσσια συντομία, η καταγραφή της ύλης στην οποία φαίνεται να αναφέρεται.

Ο όρος "Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο" υποδηλώνει, με μία πρώτη ανάγνωση, ότι αναφέρεται σε ένα κλάδο του δικαίου και ειδικότερα του θετικού δικαίου. Εν γένει, κάθε κλάδος του δικαίου αποτελεί ένα σύνολο κανόνων που έχουν συγκεντρωθεί αλλά όχι απομονωθεί, ως σύνολο και κατηγοριοποιηθεί λόγω της συνάφειας της ύλης τους. Έτσι, γίνεται κατ' αρχήν

³¹² Καραγεώργου Β., «Το δικαίωμα για χρηστή διοίκηση – Νέες τάσεις και δεδομένα για το ευρωπαϊκό διοικητικό δίκαιο», ΕΔΔΔΔ, 1/2007, σελ. 65-67. Μάλιστα, μερικοί υποστηρικτές αυτής της άποψης θεωρούν ως επιτακτική ανάγκη την κωδικοποίηση των κανόνων του διοικητικού δικαίου και ιδιαίτερα των κανόνων της διοικητικής διαδικασίας καθώς με αυτόν τον τρόπο παρέχεται η δυνατότητα στον στερούμενο νομικής παιδείας πολίτη να αποκτήσει σαφή γνώση των δικαιωμάτων και των έννομων υποχρεώσεων έναντι της διοίκησης ενώ ταυτόχρονα η τελευταία εξορθολογίζεται και ενισχύεται η αποτελεσματικότητά της. βλ. Πρεβεδούρου Ε., «Η κωδικοποίηση των Γενικών Αρχών της διοικητικής διαδικασίας. Συγκριτικές παρατηρήσεις κατά το Ελληνικό και το Κοινοτικό Δίκαιο», Επιθεώρηση Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου, τομ.45, 3/2001, σελ. 426.

λόγος για ιδιωτικό, δημόσιο, ενοχικό, δικονομικό δίκαιο κ.λ.π. Μάλιστα, η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στους διαφορετικούς εξειδικευμένους κλάδους του δικαίου προσδιορίζεται συνήθως από την προσθήκη ενός ή περισσότερων επιθετικών προσδιορισμών μπροστά από τη λέξη "Δίκαιο" προκειμένου να επισημανθεί η εν λόγω διαφοροποίηση της ύλης των κανόνων αυτών από τους υπόλοιπους.

Εν προκειμένω, ο όρος "Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο" εμπεριέχει δύο επιθετικούς προσδιορισμούς, ήτοι α) Ευρωπαϊκό και β) Διοικητικό, οι οποίοι, βέβαια, χρήζουν χωριστής ερμηνείας και προσέγγισης της ύλης των κανόνων τους οποίους προσδιορίζουν.

Η διαφορετική νοηματοδότηση των δύο αυτών επιθετικών προσδιορισμών, ήτοι το διαφορετικό νοηματικό περιεχόμενο που αποδίδεται σε αυτούς, αποτελεί, κατά τη γνώμη μας, αιτία περαιτέρω ασυμφωνίας ως προς ένα κοινά αποδεκτό ορισμό του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου και κατά συνέπεια, των ορισμών που παράχθησαν επ' αφορμή αυτού, (γενικές αρχές Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου, Ευρωπαϊκός Διοικητικός Χώρος κ.α.). Πράγματι, διαπιστώνουμε ότι, π.χ. ο όρος «Ευρωπαϊκός» άλλοτε χρησιμοποιείται για να περιγραφεί κάτι που αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλοτε χρησιμοποιείται για κάτι που αφορά την Ευρώπη εν γένει. Με άλλα λόγια, η βασική αιτία της ασυμφωνίας και της μη ύπαρξης ενός κοινά

αποδεκτού ορισμού είναι ένα ζήτημα ομωνυμίας³¹³, ήτοι της χρήσης του ίδιου ονόματος(όρου) για να γίνει αναφορά σε διαφορετικά πράγματα. Στο προαναφερθέν, μάλιστα, παράδειγμα του όρου «Ευρωπαϊκός» η ομώνυμη χρήση του όρου ταυτίζει δύο πράγματα που έχουν μεταξύ τους σχέση γένους και είδους, όπου το γένος είναι όσα αφορούν την Ευρώπη εν γένει και το είδος όσα αφορούν την Ευρωπαϊκή Ένωση, δεδομένου ότι τα δεύτερα εμπεριέχονται στα πρώτα.

Οι σκέψεις αυτές προσδοκούμε να συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση των αιτιών της απουσίας ενός κοινά αποδεκτού ορισμού του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου. Η ομώνυμη χρήση του επιθετικού προσδιορισμού «Ευρωπαϊκός» από τους διάφορους συγγραφείς, έχει ως αποτέλεσμα την χρησιμοποίηση του ίδιου όρου, ήτοι "Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο", για να περιγραφθούν όμως έννοιες που, στην πραγματικότητα, ανήκουν σε διαφορετικές έννομες τάξεις. Προκειμένου να υπερβληθεί η εν λόγω ασυμφωνία, ορθότερη εμφανίζεται η λύση της χρήσης εξειδικευμένων όρων για κάθε επιμέρους γνωστικό αντικείμενο, ώστε να αποφευχθεί η περαιτέρω εννοιολογική σύγχυση.

³¹³ Την έννοια της «ομωνυμίας» και των προβλημάτων που δημιουργεί στο λόγο και τον επιστημονικό συλλογισμό, πρώτος ανάδειξε ο αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος Αριστοτέλης. «Ομώνυμα είναι όσα έχουν μόνο το όνομά τους κοινό, ο λόγος της ουσίας τους όμως διαφέρει», Κατηγορίες 1α 1-2. (μετάφραση του συγγραφέα) . βλ. και Χούγιας-Παλιολόγος Αλ., «Φιλοσοφία του Δικαίου – 1. Θεμελιακή προβληματική», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, σελ. 34-35, 55-56 και του ίδιου «Φιλοσοφία του Δικαίου – 2. Ο Ορισμός της Φιλοσοφίας του Δικαίου», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2007, σελ. 15 όπου διατυπώνεται για πρώτη φορά η προβληματική της ομωνυμίας ως προς τον όρο «δίκαιο».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανάλυση που προηγήθηκε, μας οδηγεί σε μία σειρά σκέψεων γύρω από τη μεταρρύθμιση του δικαιοδοτικού συστήματος της Ένωσης με την ίδρυση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης της Ε.Ε. και τη συμβολή της, άμεση και έμμεση, στον ιδιότυπο δικαιοκώ κλάδο που ονομάζεται Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο.

Το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης αποτελεί μέρος του Κοινοτικού συστήματος απονομής δικαιοσύνης και κύριο έργο του αποτελεί η ερμηνεία των κανόνων του Διοικητικού Δικαίου της Ε.Ε. Στο ίδιο πλαίσιο, το Δικαστήριο καλείται να διαπλάσει και να ερμηνεύσει, μεταξύ άλλων, τις γενικές αρχές του Ευρωπαϊκού Διοικητικού Δικαίου που όπως αναδείξαμε πηγάζουν τόσο από το Διοικητικό Δίκαιο των κρατών-μελών, όσο και από την Κοινοτική έννομη τάξη. Υπό αυτή την έννοια, το Ευρωπαϊκό Διοικητικό Δίκαιο δεν πρέπει να ειδωθεί ως μία στατική έννοια αλλά ως ένας συνεχώς κινούμενος και μεταβαλλόμενος δικαιοκός κλάδος που ισορροπεί ανάμεσα στις εθνικές έννομες τάξεις και την κοινοτική έννομη τάξη. Αντίστοιχα, ο Ευρωπαϊκός Διοικητικός Χώρος πρέπει να προσεγγίζεται ως ένα περιβάλλον αλληλεπίδρασης μεταξύ εθνικών διοικήσεων και Κοινοτικής διοίκησης και όχι ως ένα ενοποιημένο πρότυπο ως προς το οποίο άλλοτε το Ευρωπαϊκό Διοικητικό συγκλίνει και άλλοτε όχι.

Κάθε μεταρρύθμιση του Δικαιοδοτικού συστήματος της Ε.Ε. αποτελεί μία μακρά και σύνθετη διαδικασία με έντονο πολιτικό χαρακτήρα. Το ίδιο πρότυπο ακολουθήθηκε και στην πορεία της ίδρυσης του Δικαστηρίου

Δημόσιας Διοίκησης καθώς αποτέλεσε το πρώτο εξειδικευμένο δικαιοδοτικό τμήμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το αποτέλεσμα των θεσμικών και διακυβερνητικών διαβουλεύσεων μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένας επιτυχής συμβιβασμός που διασφαλίζει, κατ' αρχήν, την εκπροσώπηση των κυρίαρχων δικαικών σχολών της Ευρώπης.

Επί της ουσίας, το νεοϊδρυθέν Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης επέφερε μία σειρά από καινοτόμες ρυθμίσεις, οι οποίες, σύμφωνα με την πλειοψηφούσα γνώμη, γίνονται ευχαρίστως αποδεκτές, με την προσδοκία να επαναληφθούν και σε επόμενες μεταρρυθμίσεις του δικαιοδοτικού συστήματος της Ε.Ε. Οι κυριότερες εν λόγω ρυθμίσεις παραθέτονται ακολούθως:

Πρώτον, η εγκατάλειψη της αρχής του ενός δικαστή ανά κράτος-μέλος, που ισχύει ακόμη για το ΔΕΚ και το ΠΕΚ, χαρίζει σημαντικά στοιχεία υπερεθνικότητας και υποδηλώνει την αποδοχή από τα κράτη-μέλη ότι ένα κοινοτικό δικαιοδοτικό όργανο μπορεί να εκτελέσει άριστα την αποστολή του χωρίς αναγκαστικά στη σύνθεσή του να εκπροσωπείται το σύνολο των κρατών.

Δεύτερον, η εισαγωγή της δυνατότητας φιλικού διακανονισμού των διαφορών και η προτίμησή της, στο μέτρο που αυτό είναι δυνατόν, άνοιξε το δρόμο για μία πιο ανθρώπινη επίλυση των υποθέσεων σε μία προσπάθεια επίτευξης ενός κοινά αποδεκτού συμβιβασμού μεταξύ των υπαλλήλων και της Κοινοτικής διοίκησης.

Τρίτον, εισήχθη η καινοτόμος ρύθμιση, όσον αφορά την πληρωμή των δικαστικών δαπανών από τον διάδικο που τα προκάλεσε, στην περίπτωση που το Δικαστήριο αποφασίσει ότι η προσφυγή του έχει χαρακτήρα καταχρηστικό. Η προσθήκη αυτή, μάλλον θα συμβάλλει επιτυχώς στην αποτροπή της εισαγωγής ενός μεγάλου αριθμού υποθέσεων, δεδομένου ότι, κατά κοινή αποδοχή, οι Κοινοτικοί υπάλληλοι προσφεύγουν πολύ εύκολα στο Δικαστήριο, ακόμα και για υποθέσεις άνευ πραγματικού αντικειμένου.

Οι αλλαγές που επιφέρει η ίδρυση ενός νέου Δικαστηρίου δεν αφήνουν ανεπηρέαστο, όπως είναι αναμενόμενο, το συνολικό Δικαστικό σύστημα της Ένωσης. Ειδικότερα, το Πρωτοδικείο δεν αποτελεί πια, αποκλειστικά, ένα δικαστήριο πρώτου βαθμού αλλά αναίρετικό δικαστήριο των υποθέσεων του Δικαστηρίου ΔΔ. Όπως διαφαίνεται, η κύρια αρμοδιότητα του θα είναι να προσπαθεί συνεχώς να διασφαλίζει την ενότητα και τη συνοχή του Κοινοτικού δικαίου, που ενδέχεται να απειληθούν από την ίδρυση του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης ή και ενδεχόμενων νέων εξειδικευμένων δικαιοδοτικών τμημάτων.

Πράγματι, η ευελιξία που προσφέρει το αρ. 225ΣυνθΕΚ αφήνει τεράστια περιθώρια νομοθετικής παρέμβασης, με την ίδρυση περισσότερων εξειδικευμένων δικαιοδοτικών οργάνων, στο άμεσο μέλλον, προκειμένου να αποφορτιστεί περισσότερο το έργο του ΔΕΚ και του ΠΕΚ. Εύστοχο παράδειγμα προς αυτήν την κατεύθυνση θα ήταν, ίσως, η ίδρυση ενός ξεχωριστού Δικαστηρίου που θα επιλαμβάνεται υποθέσεων σχετικά με την

παραβίαση κανόνων του ανταγωνισμού, ένας τομέας που απαιτεί την ιδιαίτερη εξειδίκευση των γνώσεων των δικαστών.

Παρόλα αυτά, πρέπει να σημειώσουμε, ότι η δημιουργία περισσότερων δικαιοδοτικών οργάνων ενέχει τον κίνδυνο της διάσπασης της συνοχής της ισχύουσας νομολογίας. Ισχυρό αντίδοτο στις ενδεχόμενες συνέπειες αυτές θα είναι η δυνατότητα αναίρεσης των αποφάσεων από ανώτερα δικαιοδοτικά όργανα (γεγονός που εφαρμόζεται και στην περίπτωση του Δικαστηρίου ΔΔ) καθώς και η μέριμνα ώστε τα νέα δικαιοδοτικά όργανα να θεσπίζονται με όσο το δυνατόν παρόμοιους κανόνες, ως προς τη σύσταση και τη λειτουργία τους, προκειμένου, από κοινού, να συμβάλλουν στην εναρμόνιση και τον συγχρονισμό του Ευρωπαϊκού Δικαιοδοτικού συστήματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόγλωσσα

- Αναστασόπουλος Δ., «Δομές και λειτουργίες της εθνικής δημόσιας διοίκησης στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών κοινοτήτων (Το ελληνικό παράδειγμα)», ΕΕΕυρΔ, 2-3:1986, σελ. 633-661

- Αναστασόπουλος Δ., «Εθνική Διοίκηση και Ευρωπαϊκή Κοινότητα: Οι αναγκαίες προσαρμογές του Ελληνικού Διοικητικού Συστήματος» στον τόμο Εθνική διοίκηση και κοινοτικό δίκαιο, Συμπόσιο «Η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου από την εθνική διοίκηση υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ» επιμέλεια του ίδιου, Αθήνα 23-24 Οκτωβρίου 1992, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα 1993, σελ. 35.

- Ανδρονόπουλος Β., «Διαρθρωτικές μεταβολές στην Ελληνική Δημόσια Διοίκηση ως συνέπεια της εφαρμογής του Κοινοτικού Δικαίου (Αρχή της ελεύθερης μετακίνησης των εργαζομένων – Άνοιγμα των θέσεων του δημόσιου τομέα) στον τόμο Εθνική διοίκηση και κοινοτικό δίκαιο, Συμπόσιο «Η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου από την εθνική διοίκηση υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ» επιμέλεια του ίδιου, Αθήνα 23-24 Οκτωβρίου 1992, εκδόσεις Αντ. Ν., Σάκκουλας Αθήνα 1993, σελ. 23-60

- Βηλαράς Μ., «Οι προϋποθέσεις παραδεκτού των αιτήσεων ακύρωσης ιδιωτών κατά κοινοτικών κανονιστικών πράξεων υπό το φως της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας», ΔτΑ, Νο.19/2003, σ. 731-742
- Chandler J. A., «Δημόσια Διοίκηση –Συγκριτική Ανάλυση», Σπανού Κ. (μετάφρ.), εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2003
- Δαγτόγλου Π. Δ., «Γενικό Διοικητικό Δίκαιο», πέμπτη έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2004
- Del Rozo M. C. F., «Η προσαρμογή του Διοικητικού Δικαίου στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», (μετάφραση Στασινοπούλου Μιχ. Δ.) Επιθεώρηση Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου, τόμ. 24^{ος}, Αθήνα, 1980, σελ. 113-114
- Ζωντανός Π. Ν., «Απασχόληση στη δημόσια διοίκηση και δραστηριότητες συνδεόμενες με την άσκηση δημόσιας εξουσίας κατά τη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα, 1998

- Κακουρής Κ. Ν., «Η αποστολή του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και το ήθος του δικαστού», ΝοΒ, τ. 40, τεύχ. 3, Μάιος-Ιούνιος 2003, σ. 457-466
- Κακουρής Κ.Ν., «Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μετά τη Συνθήκη του Maastricht», Το Σύνταγμα, τευχ. 1, Ιανουάριος-Μάρτιος 2003, σ. 5-27
- Κανελλόπουλος Π. Ι., «Το Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», ΝοΒ, τ. 41, τευχ. 3, Μάιος-Ιούνιος 1993
- Κανελλόπουλος Π. Ι., «Οι τροποποιήσεις της Συνθήκης της Νίκαιας στο σύστημα δικαστικής προστασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ΕΕΕυρΔ, 1:2002, σελ.27-39
- Κανελλόπουλος Π., «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004
- Κανελλόπουλος Π., «Οι Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη Συνθήκη της Λισσαβώνας», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2008
- Καραγεώργου Β., «Η διοικητική διαδικασία υπό την επίδραση της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005

- Καραγεώργου Β., «Το δικαίωμα για χρηστή διοίκηση – Νέες τάσεις και δεδομένα για το ευρωπαϊκό διοικητικό δίκαιο», ΕΔΔΔΔ, 1/2007, σελ. 30-69
- Κόρσου Δημ., «Διοικητικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος», τρίτη έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005, 47-49
- Κοτσίρη Λ. Ε., «Λειτουργία των γενικών αρχών του δικαίου στην Κοινοτική έννομη τάξη», Ελληνική Δικαιοσύνη, τ. 31, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1990
- Κτιστάκη Στ., «Συγκριτική επισκόπηση της υπηρεσιακής κατάστασης των δημοσίων υπαλλήλων στη Γαλλία, τη Γερμανία και την Ιταλία» σε: ΕφημΔΔ, 1/2007, σελ.112-123
- Ξανθούλη Ναπ., «Περί Χρηστής Διοικήσεως», Ρόδος 1954
- Ορφανουδάκης Σ., Κόκοτα Β., «Η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας στην Ελληνική και την Κοινοτική έννομη τάξη», ΕΕΕυρΔ, 4:2007, σελ.691-720
- Παπαγιάννης Δ., «Οι αρμοδιότητες του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ», ΕΕΕυρΔ, 4:2000, σελ. 801-826

- Παπαγιάννη Δ., «Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο», τρίτη έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2007, σελ. 138-149

- Παπαγιάννης Δ., «Ο χώρος της ασφάλειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2008., σελ57-84 και 137-247

- Παπαγιάννης Δ., «Ο Ευρωπαϊκός χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001, σελ. 229-290.

- Παπιάς Σ. Α., «Η δημόσια διοίκηση των κρατών μελών της ΕΟΚ αντιμέτωπη με το 1992», ΕΕΕυρΔ, 2:1990, σελ.325-329

- Πασσάς Αρ., «Η οργανωτική και λειτουργική προσαρμογή της ελληνικής διοίκησης στις κοινοτικές της υποχρεώσεις», στον τόμο Εθνική διοίκηση και κοινοτικό δίκαιο, Συμπόσιο «Η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου από την εθνική διοίκηση υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ» επιμέλεια του ιδίου, Αθήνα 23-24 Οκτωβρίου 1992, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 1993, σελ. 243-254

- Πασσάς Αρ., «Η Εθνική Διοίκηση στο θεσμικό και πολιτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης» σε Πασσά Αρ., Τσέκο Θ.,(επιμ.) «Εθνική Διοίκηση και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση –Η Ελληνική εμπειρία», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σελ. 27-91

- Πλιάκος Α., «Δίκαιο Ευρωπαϊκής Ένωσης Ι – Περί Θεσμών», Εκδόσεις Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα, 2006.

- Πρεβεδούρου Ε., «Η σχέση διοικητικής διαδικασίας και δικαστικού ελέγχου στην κοινοτική έννομη τάξη», ΕφημΔΔ, 2/2006, σελ. 249-259

- Πρεβεδούρου Ε., «Η κωδικοποίηση των Γενικών Αρχών της διοικητικής διαδικασίας. Συγκριτικές παρατηρήσεις κατά το Ελληνικό και το Κοινοτικό Δίκαιο», Επιθεώρηση Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου, τομ.45, 3/2001, σελ. 417-427.

- Σαμώνη Αικ.-Μπόσκοβιτς Κ., «Το δικαιοδοτικό σύστημα στη Συνταγματική Συνθήκη: Ομοσπονδιακή ή λειτουργική προσέγγιση;», ΕΕΕυρΔ, 3-4:2006, σελ. 475-488

- Σκανδάμης Ν., «Οι κοινοτικές πτυχές της εθνικής διοίκησης», στον τόμο Εθνική διοίκηση και κοινοτικό δίκαιο, Συμπόσιο «Η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου από την εθνική διοίκηση υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ» επιμέλεια του ίδιου, Αθήνα 23-24 Οκτωβρίου 1992, εκδόσεις Αντ. Ν., Σάκκουλας Αθήνα 1993, σελ. 23-60

- Σκουρής Β., «Το ευρωπαϊκό διοικητικό δίκαιο και η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων: Η Διαδικασία ελέγχου των κανόνων του ανταγωνισμού», ΕΕΕυρΔ, 2-3:1986, σελ. 593-607

- Σκουρής Β., «Κοινοτικό δίκαιο και εθνικό διοικητικό δίκαιο. Κοινό Διοικητικό Δίκαιο;», στους τόμους: Προσχώρηση και συμμετοχή της Ελλάδος στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Η Συνταγματική θεώρηση, επιμέλεια Στάγκος Π. Ν., Μούτσιου Γ., Βιβλιοθήκη Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Θεσσαλονίκη-Αθήνα 1987, σ. 117-127 και «Προσανατολισμοί στο Δημόσιο Δίκαιο Ι. Μελέτες Συνταγματικού, διοικητικού και ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου», εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, 1996, σελ. 741-751

- Σκουρής Β., «Το ευρωπαϊκό διοικητικό δίκαιο του καθηγητή L. Schwarze, Ανάλεκτα, ΕΕΕυρΔ 1:1990, σελ. 75-79

- Σκουρής Β., «Κοινοτικό διοικητικό δίκαιο και ατομικά δικαιώματα. Νεώτερες εξελίξεις», στον τόμο «Προσανατολισμοί στο Δημόσιο Δίκαιο Ι. Μελέτες Συνταγματικού, διοικητικού και ευρωπαϊκού Κοινοτικού δικαίου», εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, 1996, σελ. 769-775

- Σκουρής Β., «Η μεταρρύθμιση του συστήματος δικαστικής προστασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Με αφορμή τη Συνθήκη της Λισαβόνας», Ευρωπαϊών Πολιτεία, 1/2008, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 126-127.
- Σκουρής Π., «Το ευρωπαϊκό υπαλληλικό δίκαιο και το Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης», εκδόσεις. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2006
- Σπανού Κ., «Ελληνική Διοίκηση και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2001
- Σπηλιωτόπουλου Ε, «Δημόσιοι Υπάλληλοι και Κοινοτικό Δίκαιο», ΕΕυρΚ 7/1989, σελ. 77-87
- Σπηλιωτόπουλου Ε., «Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001
- Ταγαράς Χ., «Σκέψεις για την εξέλιξη του Κοινοτικού ιδιωτικού διεθνούς δικαίου και για το νέο Δικαστήριο Δημόσιας Διοίκησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ΕΕΕυρΔ, 2:2007, σελ. 289-302

- Τσαμπάση Αθ., «Διείσδυση του Κοινοτικού Δικαίου στον χώρο της Δημόσιας Διοίκησης και του Διοικητικού Δικαίου» στον τόμο Εθνική διοίκηση και κοινοτικό δίκαιο, Συμπόσιο «Η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου από την εθνική διοίκηση υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ» επιμέλεια του ίδιου, Αθήνα 23-24 Οκτωβρίου 1992, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα 1993

- Τσέκος Θ., «Ευρωπαϊκοί ρυθμοί και Ελληνικοί τρόποι: η (αβέβαιη) ελληνική πορεία προς τον (ασαφή) Ευρωπαϊκό Διοικητικό Χώρο» σε Πασσά Αρ., Τσέκο Θ.,(επιμ.) «Εθνική Διοίκηση και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση –Η Ελληνική εμπειρία», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σελ. 93-142.

- Τσιτουρίδης Σ. «Η διοίκηση των ευρωπαϊκών κοινοτήτων και η ελληνική διοίκηση», ΕΕΕυρΔ, 2-3:1986, σελ.851-877

- Φραγκάκης Ν., «Το κοινοτικό δικαιοδοτικό σύστημα μετά τη Συνθήκη της Νίκαιας», ΝοΒ τ.49 τεύχ. 9, Οκτώβριος 2001, σελ. 1421-1429

- Φραγκάκης Ν., «Μια διοίκηση σε αναζήτηση αντανακλαστικών», στον τόμο Εθνική διοίκηση και κοινοτικό δίκαιο, Συμπόσιο «Η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου από την εθνική διοίκηση υπό το φως της νομολογίας

του ΔΕΚ» επιμέλεια του ίδιου, Αθήνα 23-24 Οκτωβρίου 1992, εκδόσεις
Αντ. Ν., Σάκκουλας Αθήνα 1993, σελ. 269-273

- Φραγκάκης Ν., «Το πρωτοδικείο των ευρωπαϊκών κοινοτήτων. Η δικαστική προστασία μετά την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη», ΕΕΕυρΔ, 2:1990, σελ. 231-280
- Χούγιας-Παλιολόγος Αλ., «Φιλοσοφία του Δικαίου – 1. Θεμελιακή προβληματική», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000
- Χούγιας Παλιολόγος Αλ., «Φιλοσοφία του Δικαίου – 2. Ο Ορισμός της Φιλοσοφίας του Δικαίου», Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2007
- Χριστιανός Β., «Το Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και η νέα οργάνωση της Κοινοτικής Δικαιοσύνης», Ελληνική Δικαιοσύνη, τομ. 31^{ος} Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1990, σελ. 7-15.

Ξενόγλωσση

- Amerasinghe C. F., "The future of International Administrative Law", International and Comparative Law Quarterly, Vol. 45, October 1996, p. 773-795.

- Bauer M.W., "The European Commission", στον τόμο "Handbook of public administration and policy in the European Union", επιμέλεια M. Peter van der Hoek, Taylor & Francis, London-New York 2005, p.149-176

- Capic A., "European Union Civil Service Tribunal – a coherent part of the Communities courts system", *European Law Reporter*, 3/2005, p.107-109

- Chalmers D., Monti G., "European Union Law – Updating supplement", Cambridge University Press, 2008, p. 75-99

- Craig Paul, "EU Administrative Law", Oxford University Press, 2006

- De Burca Grainne, Weiler J.H.H «The European Court of Justice», Academy of European Law, European University Institute, Oxford University Press (OUP), 2001

- Everson M., "Administering Europe?" *Journal of Common Market Studies*, Vol. 36, No.2, June 1998, p. 195-216

- Graham C., "Towards a European Administrative Law? The English Case", in *Rivista trimestrale di diritto pubblico*, Milano, Ann. 43, 1/1993, p.3-18

- Granger M.-P. F., "When governments go to Luxemburg...: the influence of governments on the Court of Justice", *European Law Review*, 29:2004, p.3-31
- Hanzel C., "Establishment of the European Union Civil Service Tribunal", *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, Vol. 5, Number 2, 2006, p.272-283
- Harlow C., "Global Administrative Law: The quest for principles and values", *The Journal of International Law*, Vol. 17, No. 1, 2006, p. 187-214
- Hofmann H. C. H., "Mapping the European Administrative Space", *West European Politics*, Vol. 31, No.4, Routledge Taylor & Francis Group, July 2008, p. 662-676
- Jacobs F. G., "Recent and ongoing measures to improve the efficiency of the European Court of Justice", *European Law Review*, 29:2004, 823-830
- Johnston A., "Judicial Reform and the treaty of Nice", *Common Market Law Review*, 38:2001, p.499-523
- Johnston M. T., "European Council and the Council of the European Union", στον τόμο "Handbook of public administration and policy in the

European Union”, επιμέλεια M. Peter van der Hoek, Taylor & Francis, London-New York 2005, p.113-147

- Kenney S. J., “The members of the Court of Justice of the European Communities”, *Columbia Journal of European Law*, Vol.5 No.1 1998/99, p. 101-133

- Lavranos N., “The new specialized courts within the European judicial system”, *European Law Review*, 30:2005, p.261-272

- Lenaerts K., “The future organization of the European Courts”, *College of Europe, European Legal Studies, Research Papers in Law*, 2/2005, p.21

- Martins A., “Size and composition of highest courts selection of judges”, στον τόμο Pernice I./Kokott J. /Saunders C., *The Future of the European Judicial System in a Comparative Perspective*, *European Constitutional Law Network-Series*, Vol. 6, Baden Baden Germany 2006, p.203-210

- Mengozzi P., “The Judicial system of the European Community and its recent evolution”, in *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, Volume 5, 2006, p.125-132

- Nickel R., "Participatory governance and European administrative law: New legal benchmarks for the new European public order", European University Institute, Department of Law, Working Papers Law No. 2006/26
- Nolte G., "General Principles of German and European Administrative Law – A Comparison in Historical Perspective", in *The Modern Law Review Limited* 1994, Vol. 57, Blackwell, p. 191 – 212.
- Olsen J., "Towards a European Administrative Space?", *Journal of European Public Policy*, 10:4 August 2003, p.506-531.
- d' Orta C., "What future for the European Administrative Space?", European Institute of Public Administration, working paper No. 2203/W/5, 2003.
- Rosas A., "The European Court of Justice in context: Forms and Patterns of judicial dialogue", *European Journal of Legal Studies*, Vol.1 No.2, p.15
- Roy Joaquin, "The nature of European Union" στον τόμο *Handbook of public administration and policy in the European Union*, επιμέλεια M. Peter van der Hoek, Taylor & Francis, London-New York 2005, p.77-111

- Russo Pietro, "The administrative liability of the officials of the European communities. Problems and prospects", *The European Union Law Review*, European Community Studies Association, Vol. 2, No. 2:1997, p.87-109
- Schwarze J, "Judicial Review in EC law – Some reflections on the origins and the actual legal situation", *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 51, January 2002, p. 17-33
- Schwarze J., "Enlargement, the European Constitution, and Administrative Law", *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 53, October 2004, p. 969 – 984.
- Schwarze J., "The Administrative Law of the Community and the Protection of Human Rights", *Common Market Law Review* 23:1986, Netherlands, p. 406-408
- Scharze J., "European Administrative Law", Sweet & Maxwell, London, 1992. (Third edition 2006).
- Scott J, Sturm S., "Courts as catalysts: Re-thinking the judicial role in the new governance", *Columbia Journal of European Law*, Vol.13 No.3 2007, p.565-594

- SIGMA Papers "European principles for public administration" No.27
1999

- Skiadas D. V., "Judicial controlling and advisory institutions of the European Union", στον τόμο "Handbook of public administration and policy in the European Union", επιμέλεια M. Peter van der Hoek, Taylor & Francis, London-New York 2005, p.197-230

- Skouris V., "Self-Conception, Challenges and Perspectives of the EU-Courts", στον τόμο Pernice I./Kokott J. /Saunders C., "The Future of the European Judicial System in a Comparative Perspective", European Constitutional Law Network-Series, Vol. 6, Baden Baden Germany 2006, p.19-31

- Timmermans C., "The European Union's judicial System", Common Market Law Review, 41:2004, p. 393-405

- Tomkins A., "Transparency and the Emergence of a European Administrative Law", in "Yearbook of European Law", Eeckhout P., Tridimas T., (ed.), Vol. 19, 1999-2000, Oxford University Press, p. 217-255

- Ullrich H., " National, European and Community Patent Protection: Time for Reconsideration", EUI Working Papers, Department of Law No. 2006/41

- Varela D., "The European Parliament", στον τόμο "Handbook of public administration and policy in the European Union", επιμέλεια M. Peter van der Hoek, Taylor & Francis, London-New York 2005, p.177-195

- Van der Hoek M. P, "Public administration and policy in the European Union: an overview", στον τόμο "Handbook of public administration and policy in the European Union", επιμέλεια του ιδίου, Taylor & Francis, London-New York 2005, p.3-24

- Vesterdorf B., "The community court system ten years from now and beyond: challenges and possibilities", European Law Review, 28:2003, p.303-323

- Ziller J.(editor), "What's new in European administrative law?", European University Institute, Department of Law, Working Paper Law No. 2005/10, p.60